

Discriminatie- cijfers in 2016

Een rapport over registraties van
discriminatie-incidenten door de
politie, en meldingen bij
antidiscriminatievoorzieningen en
andere organisaties in Nederland

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Met dank aan

Dit rapport is tot stand gekomen met dank aan: de antidiscriminatievoorzieningen, de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, MiND, MDI en het College voor de Rechten van de Mens. De materiedeskundigen die de discriminatie-incidenten van de politie hebben gescreend dan wel ondersteuning daarbij hebben geleverd: Marieke Kersten, Anniek Ranke, Herman Renes, Michiel Sporre en Hans Steenland. Meelezers: Iris Andriessen (Sociaal en Cultureel Planbureau) en Willem Wagenaar (Anne Frank Stichting). De begeleidingscommissie: Peter Slort, Ed Faas, Barbara van Caem, Jennifer van 't Woudt, Eelco Smid (politie), Gerard Boon, Suzanne Koelman (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties), Floris Faes (Ministerie van Veiligheid en Justitie), Maartje Vrins (LECD-OM), Justin Dijkhof, Katja Korte (College voor de Rechten van de Mens) en Frederique Janss (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie).

Colofon

Tekst

Ilse Mink
Saskia van Bon

Uitgave

Art.1/Politie

www.art1.nl

www.politie.nl

Rotterdam/Den Haag, mei 2017

Dit rapport is geschreven door Art.1 in opdracht van de politie en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
Inleiding.....	7
Hoofdstuk 1 – 2016 in vogelvlucht.....	9
Hoofdstuk 2 Omschrijving en interpretatie van de cijfers	12
2.1 Inleiding.....	12
2.2 Discriminatie-incidenten, meldingen en verzoeken om een oordeel.....	12
2.3 Interpretatie van de cijfers.....	14
Hoofdstuk 3 – Discriminatie-incidenten in 2016.....	15
3.1 Inleiding.....	15
3.2 Aantal geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen.....	15
3.3 Vergeleken met 2015	16
3.4 In het kort.....	17
Hoofdstuk 4 – Discriminatiegrond.....	18
4.1 Inleiding.....	18
4.2 Discriminatiegrond	18
4.3 In het kort.....	30
Hoofdstuk 5 – De wijze van discriminatie	31
5.1 Inleiding.....	31
5.2 De wijze van discriminatie.....	31
5.3 In het kort.....	35
Hoofdstuk 6 – Waar speelden de discriminatie-incidenten zich af?.....	36
6.1 Inleiding.....	36
6.2 Locatie en maatschappelijk terrein	36
6.3 Discriminatie op het internet	40
6.4 In het kort.....	42

Hoofdstuk 7 – Werknemers met een publieke taak	43
7.1 Inleiding	43
7.2 Aantal registraties van discriminatie van werknemers met een publieke taak	43
7.3 In het kort	45
Hoofdstuk 8 – Regionale verschillen en overeenkomsten	46
8.1 Inleiding	46
8.2 Aantal geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen naar politie-eenheid	46
8.3 Discriminatiegrond	50
8.4 De wijze van discriminatie	54
8.5 Locatie en maatschappelijk terrein	55
8.6 Werknemers publieke taak	58
8.7 In het kort	59
Bronverwijzing.....	60
BIJLAGE 1 – Toelichting data	63
BIJLAGE 2 – Tabellen	68

Samenvatting

Dit rapport behandelt door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen van discriminatie bij antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) in Nederland in 2016. De data zijn aangevuld met gegevens van onder meer de meldpunten voor discriminatie op het internet (MDI en MiND) en het College voor de Rechten van de Mens. Hiermee geeft het rapport een zo compleet mogelijk beeld van ontwikkelingen in de omvang en de aard van gedocumenteerde discriminatie-incidenten en -ervaringen.

Aantal geregistreerde discriminatie-incidenten en -meldingen

In 2016 registreerde de politie landelijk 4.376 discriminatie-incidenten, 21% minder dan in 2015. Daarnaast registreerde de politie discriminatie-incidenten gericht tegen werknemers met een publieke taak (voor het overgrote deel politieagenten). Het is opvallend dat dit aantal sterk toenam: in 2016 werden er 1.528 incidenten tegen werknemers met een publieke taak geregistreerd, 47% meer dan een jaar eerder. In de rest van deze samenvatting gaan we alleen in op de algemene registraties, exclusief de registraties van de incidenten tegen werknemers met een publieke taak.

Bij de ADV's kwamen in 2016 landelijk 4.761 meldingen van discriminatie binnen, 4% meer dan in 2015. Het College voor de Rechten van de Mens (hierna: College) ontving in 2016 463 verzoeken om een oordeel, 10% meer dan het jaar ervoor. Bij de meldpunten voor discriminatie op het internet daalde het aantal meldingen. In 2016 kwamen er bij MiND en MDI 1.459 meldingen binnen, wat neerkomt op een daling van 8%.

Een toe- of afname van het aantal registraties kan een indicator zijn van een toe- of afname van discriminatie. Het kan echter ook duiden op veranderingen in de mate waarin mensen discriminatie herkennen en melden. Daarnaast kunnen veranderingen in de manier van registreren tot verschuivingen leiden. In 2016 kwam uit de ontwikkelingen in de registraties van de verschillende organisaties geen eenduidig beeld naar voren. De daling bij de politie en de meldpunten voor discriminatie op het internet staat tegenover een stijging van het aantal registraties bij de ADV's en het College. Een verklaring voor de forse daling bij de politie is er niet. Wel is duidelijk dat deze in de ene politie-eenheid sterker was dan in de andere. In Noord-Nederland en Zeeland-West-Brabant nam het aantal registraties het sterkst af. Ook bij de ADV's verschilde de situatie van gebied tot gebied. In de politie-eenheid Amsterdam was de stijging het grootst, in Oost-Nederland daalde het aantal meldingen bij de ADV's juist.

De meeste registraties over discriminatie op grond van herkomst

De discriminatiegrond herkomst kwam in 2016, net als in 2015, zowel bij de politie als de ADV's het meest voor in de registraties. De politie registreerde in 2016 1.723 discriminatie-incidenten met de grond herkomst, waarvan iets minder dan de helft te maken had met de donkere huidskleur van de gedupeerde. De ADV's kregen landelijk 2.001 meldingen over discriminatie op grond van herkomst. Opvallend waren de meldingen die betrekking hadden op Sylvana Simons. Met name berichten, opmerkingen en filmpjes over Simons op sociale media leidden tot veel meldingen. De twee meldpunten voor discriminatie op het internet kregen in 2016 578 meldingen over discriminatie op grond van herkomst. Meldingen volgden vaak op maatschappelijke discussies en berichten in de media.

Minder registraties discriminatie moslims vanwege hun geloof

De politie registreerde in 2016 352 incidenten waarbij (mogelijk) sprake was van discriminatie vanwege het islamitische geloof, bijna 20% minder dan in 2015. Bij de meldpunten voor discriminatie op het internet kwamen 251 meldingen binnen, bijna de helft minder dan het jaar ervoor. Alleen bij de ADV's was een stijging zichtbaar: deze organisaties ontvingen in 2016 250 meldingen over

discriminatie vanwege het islamitische geloof, 4% meer dan een jaar eerder. De daling van deze registraties bij de politie en de meldpunten voor discriminatie op het internet is opmerkelijk. In 2015 was er juist sprake van een aanzienlijke toename, een stijging die destijds extra opvallend was, gezien de dalende trend van het totale aantal registraties.

De toename van de registraties van incidenten die (mogelijk) te maken hadden met het islamitische geloof in 2015, kan geplaatst worden in een context van negatieve beeldvorming over de islam en moslims. Dit is te wijten aan de opkomst van IS, terroristische aanslagen in onder meer Parijs en de onrust naar aanleiding van de toestroom van (veelal islamitische) asielzoekers. In vergelijking met 2015 was 2016 bepaald geen rustig(er) jaar, met aanslagen in Brussel, Nice en Berlijn, en aanhoudend verzet tegen opvanglocaties voor vluchtelingen. Dit werd echter niet (opnieuw) weerspiegeld in de registraties.

Discriminatie op grond van seksuele gerichtheid: een wisselend beeld

Iets minder dan een derde van de discriminatie-incidenten die de politie registreerde in 2016, had betrekking op de grond seksuele gerichtheid. Het ging om bijna 1.300 incidenten, 18% minder dan in 2015. Hierbij moet aangetekend worden dat, net als in 2015, een (onbekend) deel van de registraties situaties betrof waarin 'homo' als algemeen scheldwoord werd gebruikt. Bij de ADV's kwamen er in 2016 380 meldingen binnen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Dit is bijna een verdubbeling ten opzichte van 2015. De toename is bijna in zijn geheel toe te schrijven aan meldingen over de uitingen van de oprichter van de Vrije Democratische Partij (VDP) en over een antihomoflyer die in een Amsterdamse buurt huis aan huis werd verspreid.

Antisemitisme: veel meldingen over Zaanse VDP

In 2016 registreerde de politie 335 incidenten over antisemitisme, 21% minder dan in 2015. Deze afname is in lijn met de algehele daling van het aantal discriminatieregistraties bij de politie. Bij de ADV's kwamen in 2016 122 meldingen binnen over antisemitisme, 17% meer dan in 2015. Een aanzienlijk deel van deze meldingen had betrekking op uitlatingen van de Zaanse Vrije Democratische Partij. CIDI rapporteert in de monitor over 109 antisemitische incidenten in 2016, tegenover 126 in 2015. De monitor van CIDI bestaat uit een overzicht van meldingen bij CIDI en bij ADV's, en berichten in de media.

Veel meldingen door spanningen Turks-Nederlandse gemeenschap

In 2016 kregen de ADV's landelijk 149 meldingen over discriminatie vanwege politieke gezindheid. In 2015 waren dat er 14. Bijna alle meldingen hadden te maken met spanningen in de Turks-Nederlandse gemeenschap, die na de mislukte staatsgreep in Turkije op verschillende plekken hoog opliepen. (Vermeende) aanhangers van Gülen, zowel organisaties als individuen, kregen te maken met bedreigingen, intimidaties, boycots en uitsluiting. Uit de meldingen bleek dat een deel van de Turkse-Nederlanders zich door de incidenten niet meer veilig voelde. Het aantal aangiften bij de politie in Nederland dat mogelijk in verband kon worden gebracht met Turkse aangelegenheden was, met uitzondering van de incidentele stijging rondom de coup poging vorig jaar zomer, redelijk stabiel.

Discriminatie op grond van handicap

Bij de ADV's gingen in 2016 iets meer dan 400 meldingen over discriminatie op grond van handicap, een vergelijkbaar aantal als in 2015. Bij de politie en de meldpunten voor discriminatie op het internet waren er weinig tot geen registraties over deze grond. Bij het College voor de Rechten van de Mens nam in de afgelopen jaren het aantal verzoeken om een oordeel over discriminatie op grond van handicap of chronische ziekte toe. In 2016 leidde de ratificatie van het VN Verdrag Handicap en de daarbij horende wetwijziging tot diverse verzoeken. In totaal kwamen er bij het College in 2016 90 verzoeken binnen over de grond handicap of chronische ziekte.

Discriminatieterreinen: veel meldingen over openbare weg en arbeidsmarkt

Iets minder dan de helft van de door de politie geregistreerde incidenten in 2016 speelde zich af op de openbare weg. Een kwart vond plaats in de woonomgeving van de gedupeerden. Bij de ADV's ging ruim een kwart van de meldingen over discriminatie op de arbeidsmarkt. Daarmee is de arbeidsmarkt het terrein waarover het hoogste aantal meldingen binnenkwam bij de ADV's. Dit is al jarenlang het geval. Ongeveer de helft van de arbeidsgerelateerde meldingen in 2016 had betrekking op het werving- en selectieproces. Bij de ADV's viel in 2016 een sterke stijging op van het aantal meldingen over 'publieke en politieke opinie'. Een groot deel van deze meldingen had betrekking op online uitingen.

Meeste registraties van discriminatie in de Randstad

Naar rato van het aantal inwoners waren er zowel bij de politie als bij de ADV's de meeste discriminatieregistraties in de politie-eenheid Amsterdam. Dat was in 2015 ook zo. Amsterdam werd op ruime afstand gevolgd door Midden-Nederland. De politie-eenheden Den Haag en Rotterdam stonden bij zowel de politie als de ADV's in de top 5.

Een vergelijking tussen de registraties in de Randstad en daarbuiten laat zien dat er, naar rato van het aantal inwoners, beduidend meer registraties waren in de Randstad. Per 1.000 inwoners werden er in de Randstad 0,30 discriminatie-incidenten bij de politie en 0,35 bij de ADV's geregistreerd. In de rest van het land waren dat er bij beide organisaties 0,22. De politie registreerde in de Randstad meer discriminatie-incidenten op grond van godsdienst en herkomst, en ook meer antisemitische incidenten dan in de rest van het land. Het beeld bij de ADV's was vergelijkbaar. ADV's in de Randstad kregen meer meldingen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid, waarbij de antihomoflyer die in Amsterdam werd verspreid in elk geval een rol speelde. Leeftijdscriminatie werd relatief vaker gemeld bij ADV's buiten de Randstad. Wat betreft de wijze van discriminatie viel op dat bedreiging en mishandeling vaker voorkwamen in de politieregistraties in de Randstad. In de rest van het land waren er juist meer registraties van bekladdingen met hakenkruisen.

Tot slot

Geregistreerde discriminatie-incidenten en -meldingen geven een indicatie van discriminatie in de samenleving. Bij het interpreteren van de cijfers moeten we er rekening mee houden dat lang niet alle discriminatie-ervaringen worden gemeld en/of vastgelegd. Discriminatie wordt niet altijd herkend, gerapporteerd of gemeld. Hoe vaak discriminatie precies voorkomt in Nederland, kunnen we op basis van de cijfers niet zeggen. De bundeling van alle beschikbare informatie geeft wel inzicht in het soort incidenten dat zich voordoet, wie erdoor getroffen worden en op welke plekken dat gebeurt – informatie die wezenlijk is om effectief iets tegen discriminatie te doen.

Inleiding

Dit is de tweede editie van het landelijke rapport over discriminatie, waarin de cijfers van de politie en de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) samen worden gepresenteerd. Daarnaast zijn in de analyse ook de gegevens betrokken van andere organisaties die discriminatiemeldingen registreren, zoals de meldpunten voor discriminatie op het internet (MDI en MiND) en het College voor de Rechten van de Mens dat verzoeken om een oordeel ontvangt over situaties die als discriminatie zijn ervaren. Ook gegevens van het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI), het nationale meldpunt 'Meld Islamofobie' en Transgender Netwerk Nederland (TNN) zijn in het rapport opgenomen.

Discriminatiecijfers worden vaak vergeleken met een ijsberg. Van een ijsberg zie je alleen het bovenste stukje, de rest ligt onzichtbaar in het water. De meldingen die bij verschillende organisaties binnenkomen vormen dat spreekwoordelijke 'topje van de ijsberg'. Het merendeel van de discriminatie-ervaringen wordt helemaal niet gemeld. Sterker nog: discriminatie wordt niet eens altijd herkend (Andriessen, 2017). In de cijfers komen situaties waarin discriminatie niet werd herkend (of benoemd) of gemeld, niet terug. Het samenbrengen van alle informatie die we hebben maakt het beeld wel completer. We weten dan nog steeds niet hoe vaak discriminatie precies voorkomt. Maar we kunnen met al die cijfers en verhalen die daarachter schuilgaan wel een indicatie geven van hoe het fenomeen eruitziet, wie erdoor worden getroffen en op welke plekken dat gebeurt.¹ Door dit jaar na jaar te doen, houden we de vinger aan de pols en kunnen we trends inzichtelijk maken. Voor politie, gemeenten, Rijksoverheid, ADV's en andere organisaties die zich inzetten om discriminatie te voorkomen en bestrijden, is dit inzicht van wezenlijk belang om discriminatie effectief aan te kunnen pakken.

De 'multi-agency' aanpak van het rapport vloeit voort uit een samenwerking tussen politie, ADV's en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De samenwerking kwam tot stand in het kader van het project Regionale Rapportage Discriminatiegegevens, wat tot doel heeft om discriminatiecijfers in regionale rapporten op een uniforme en daardoor vergelijkbare manier te presenteren. Antidiscriminatievoorzieningen konden begin 2017 voldoen aan de rapportageverplichting in het kader van de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen door hun data beschikbaar te stellen voor het landelijke rapport. De politie was en is achter de schermen druk bezig met het verbeteren van het identificeren en registreren van discriminatie-incidenten. Daardoor is er dit jaar meer informatie beschikbaar voor dit rapport dan vorig jaar en hebben we nu onder andere de locatie van de incidenten in beeld.

Leeswijzer

Discriminatieregistraties staan niet op zichzelf. Ze spelen zich af tegen een decor van gebeurtenissen in binnen- en buitenland, maatschappelijke discussies en berichtgeving in de media. In hoofdstuk 1 beginnen we het rapport met een korte bespiegeling van het jaar 2016 en van de belangrijkste gebeurtenissen en maatschappelijke discussies die de context vormen waarin we de gepresenteerde cijfers moeten plaatsen.

Hoofdstuk 2 geeft kort weer waar de cijfers vandaan komen en geeft een toelichting op hoe we de cijfers moeten interpreteren. Onderrapportage is in dit hoofdstuk een belangrijk thema.

¹ De incidenten en meldingen waarover we rapporteren zijn (nog) niet juridisch getoetst. In dit rapport gaat het dus altijd om 'mogelijke' discriminatie.

Hoofdstuk 3 geeft inzicht in de totale aantallen discriminatieregistraties bij politie, ADV's en andere instanties.

In hoofdstuk 4, 5 en 6 komen achtereenvolgens de discriminatiegronden, wijze van discriminatie (verschijningsvorm) en de plek waar de discriminatie-incidenten en ervaringen zich afspeelden aan bod.

In hoofdstuk 7 staan we apart stil bij de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten waarbij de gedupeerde een werknemer met een publieke taak is.

Hoofdstuk 8 geeft ten slotte inzicht in de verspreiding van de registraties over de tien regionale politie-eenheden. In een kader zetten we ter aanvulling de Randstad af tegen wat we voor het gemak 'de rest van het land' noemen.

De door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en de meldingen bij de ADV's vormen de basis van dit rapport. Waar mogelijk en interessant worden ze aangevuld met andere gegevens. In figuren zijn politiedata weergegeven in blauwtinten en ADV-data in rood-roze tinten, zodat deze in een oogopslag te herkennen zijn. Voor de leesbaarheid spreken we soms verkort over 'discriminatie-incidenten', '(discriminatie-)cijfers' of '(discriminatie)registraties' waarmee we refereren aan de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten of de meldingen bij de ADV's.

Hoofdstuk 1 – 2016 in vogelvlucht

Inleiding

Geregistreerde discriminatie-incidenten en -meldingen geven een indicatie van hoe discriminatie zich in de samenleving manifesteert. Maar lang niet alle discriminatie-incidenten leiden tot een melding of aangifte, of zijn op een andere manier terug te vinden in de cijfers die in dit rapport besproken worden. In dit hoofdstuk kijken we, los van de cijfers, naar gebeurtenissen in 2016 die de gemoederen bezighielden en die een raakvlak hebben met discriminatie. De incidenten, ontwikkelingen en publieke discussies vormden de achtergrond van de incidenten die in dit rapport vooral cijfermatig worden gepresenteerd. Soms zijn deze ontwikkelingen terug te vinden in de cijfers, bijvoorbeeld wanneer de onrust in Turkije leidde tot meldingen over discriminatie binnen de Turkse gemeenschap in Nederland. Ook al het nieuws over en rondom Sylvana Simons, en vooral de filmpjes en reacties op sociale media, leidden tot een stroom aan meldingen. Andere ontwikkelingen hebben niet aantoonbaar tot meldingen en aangiften geleid en dienen vooral als contextinformatie. Wel zijn ze van invloed op hoe mensen in de samenleving met elkaar omgaan en hoe zij discriminatie ervaren. Bovendien onderstrepen deze gebeurtenissen en discussies het feit dat discriminatie – en de bestrijding ervan – niet altijd te vatten is in individuele incidenten.

Terreuraanslagen, mensen op de vlucht en extreemrechts

De toestroom van asielzoekers uit onder andere Syrië en de terreuraanslagen van IS in Parijs leidden in 2015 ook in Nederland tot angst voor aanslagen, felle discussies over open grenzen en het toelaten van asielzoekers. Deze ontwikkelingen beïnvloedden het beeld over de islam. Er werd een toename geconstateerd in de discriminatieregistraties van discriminatie van moslims (van Bon & Mink, 2016), die direct in verband stond met de gebeurtenissen en ontstane onrust. In 2016 keerde de rust nog niet terug. Op 22 maart 2016 vielen in Brussel op de luchthaven Zaventem en op een metrostation meer dan 30 doden en veel gewonden bij terroristische aanslagen. Net als het geval was in Parijs, werden de aanslagen aangestuurd door IS (NCTV, 2016b), wat de angst voor de komst van (geradicaliseerde) islamitische vluchtelingen verder aanwakkerde. Later in het jaar volgden aanslagen in Nice (14 juli) en Berlijn (19 december), die werden opgeëist door IS.

In de loop van 2016 werd duidelijk dat het aantal asielaanvragen beduidend lager uit zou vallen dan in 2015. Asielzoekerscentra en huizen van statushouders waren wel nog steeds doelwit van bekladdingen, vernielingen en brandstichting. Ook het verzet tegen de komst van opvanglocaties voor vluchtelingen hield aan in 2016. Er waren minder heftig verlopende inspraakavonden dan in 2015, maar op verschillende plaatsen waren er protesten die soms uit de hand liepen. Bij een mogelijke opvanglocatie in Heesch werd een dode big opgehangen en wat daar werd aangekondigd als een “net protest”, leidde tot een hevige confrontatie met de ME. Voorstanders van vluchtelingenopvang werden slachtoffer van soms ernstige bedreigingen, net als een aantal burgemeesters en raadsleden (zie onder andere: Ketellapper, 2016). Daarbij constateerde de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) dat de haat tegen de islam, vluchtelingen en de Nederlandse politiek nog steeds volop zichtbaar was en extreemrechts nog niet uit beeld. Op verschillende plaatsen doken sympathisanten van extreemrechts op bij lokale protesten tegen de opvang van asielzoekers en werden nieuwe extreemrechtse groeperingen opgericht (NCTV, 2016a). Toch vonden extreemrechtse groepen die zich over de toestroom van asielzoekers hadden laten horen in 2016 minder gehoor. Buiten een brandbomaanslag op een moskee in Enschede in februari, waren er geen geweldadige rechtsextremistische incidenten die de publieke discussie beïnvloedden (NCTV, 2016b).

Racismedebat

In de afgelopen jaren werd de maatschappelijke discussie over racisme in Nederland in toenemende mate gevoerd. Na de Sinterklaasintocht in 2011 groeide het protest tegen Zwarte Piet. Het Sinterklaasfeest leidt sinds die tijd tot terugkerende discussies en ophef. Ook in 2016 ging dit gepaard met ernstige bedreigingen, aan het adres van zowel voor- als tegenstanders (zie onder andere: Nu.nl, 2016). Op de dag van de Sinterklaasintocht in Maassluis maakten de burgemeesters van Maassluis en Rotterdam gebruik van hun noodbevoegdheden om demonstraties tegen Zwarte Piet te weren, omdat het vooraf niet lukte om afspraken met de demonstranten te maken. In Rotterdam werden op grond van een noodbevel 200 demonstranten aangehouden omdat de veiligheid niet gegarandeerd kon worden. Juristen en maatschappelijke organisaties uitten kritiek op het noodbevel en het optreden van de politie, die het demonstratierecht in hun ogen onnodig schonden (Wierenga, Roorda & Brouwer, 2016).

Ook bekende Nederlanders speelden in 2016 een rol in het debat over discriminatie en racisme (RADAR, 2016). Enkele voorbeelden hiervan zijn het besluit van Erik van Muiswinkel om te stoppen als Hoofdpiet in het Sinterklaasjournaal en Johan Derksens bewering dat voetbalclubs niet meer functioneren zodra Marokkaanse leden de overhand krijgen. Ook Sylvana Simons' keuze om de politiek in te gaan en haar standpunt over Zwarte Piet ontketenden ophef en racistische reacties. Op sociale media leidden deze gebeurtenissen tot een stroom van negatieve reacties en veel discriminerende opmerkingen, vaak met niet-anonieme afzender. Zo werd Sylvana Simons uitgemaakt voor 'jankneger', 'aap' en 'Zwarte Piet'. Op Facebook werd het evenement 'Uitzwaaidag voor Sylvana Simons' aangemaakt, dat door 44.000 mensen 'leuk' werd gevonden.

Een andere bekende Nederlander die een rol van betekenis speelde in het debat over racisme, was de rapper Typhoon. Toen hij op Instagram vertelde dat hij staande was gehouden omdat zijn witte SUV niet 'bij een man met zijn kleur' zou passen, laaide de discussie over etnisch profileren door de politie weer op. In december werd de politie-app uitgebreid met de mogelijkheid om vermoedens van etnisch profileren te melden.

In november 2016 stelde het televisieprogramma *Undercover in Nederland* discriminatie in de horeca aan de kaak. De jongens met een donkere huidskleur van het testpanel kwamen verschillende kroegen niet in, terwijl hun leeftijdsgenoten met een witte huidskleur overal welkom waren.

Onrust in Turkije

Door de mislukte staatsgreep in Turkije op 15 juli 2016 kwamen niet alleen de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen in Turkije onder druk te staan, maar ontstonden ook spanningen in de Turks-Nederlandse gemeenschap. Aangiften en meldingen over bedreigingen, vernielingen en in een enkel geval mishandeling van vermeende Gülen-aanhangers volgden op het nieuws van de coup poging. Spanningen en zorgen bleken niet alleen te leven onder Gülen- en AKP-aanhangers, maar ook onder Koerdische, Armeense, Kemalitische en Alevitische groepen in Nederland (NCTV, 2016b). De kritische reacties op de nasleep van de coup poging leidden tot een opleving van Turks-nationalistische sentimenten onder sommige Turkse Nederlanders. Eerder in het jaar waren er al incidenten geweest waarbij de loyaliteit van Turkse Nederlanders aan president Erdoğan onder een vergrootglas kwamen te liggen. (RADAR, 2016).

Binnenlandse en buitenlandse politiek

Op 9 december 2016 veroordeelde de rechtbank Den Haag PVV-leider Geert Wilders voor groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie. De rechtszaak ging over de uitlatingen die Wilders over 'minder Marokkanen' deed op de avond van de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2014. "Wilders heeft een hele bevolkingsgroep apart gezet, zonder daarbij enig onderscheid te

maken”, aldus de rechtbank. Wilders werd door het vonnis voldoende gestraft, vond de rechtbank. Daarom kreeg hij geen straf opgelegd. Het vonnis maakt duidelijk waar de grenzen van de vrijheid van meningsuiting voor een politicus liggen. Wilders is tegen het vonnis in hoger beroep gegaan. Ook het Openbaar Ministerie ging in hoger beroep, zodat de hele zaak opnieuw aan de rechter kan worden voorgelegd.

Amnesty International sloeg in haar jaarlijkse rapport alarm over de opkomst van het populisme. De organisatie waarschuwt voor een toenemende ‘wij tegen zij’-retoriek, waardoor mensenrechten onder druk komen te staan. Donald Trump, die op 8 november de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten won, is er een voorbeeld van. Ook in Nederland hielden onder andere zijn xenofobische en seksistische uitspraken de gemoederen bezig. Maar niet alleen Donald Trump maakt zich volgens Amnesty International schuldig aan populisme en een ‘wij tegen zij’-retoriek, ook Europese leiders dragen met hun uitspraken en beleid bij aan een verdeelde samenleving (Amnesty International, 2017). In Nederland leidde een uitspraak van premier Rutte in het televisieprogramma Zomergasten op 4 september 2016 tot ophef vanwege het vermeende populistische en polariserende karakter van die uitspraak. Naar aanleiding van een fragment waarin Turks-Nederlandse jongeren het werk van een journalist onmogelijk maakte, zei Rutte: “Ga terug naar Turkije. Pleur op.”

En verder in het nieuws

In 2016 kreeg de landelijke campagne van de Rijksoverheid ‘Zet een streep door discriminatie’ een vervolg, waarbij er speciale aandacht was voor discriminatie op de arbeidsmarkt (bij werving en selectie) en voor discriminatie van mensen met een beperking. Dit gebeurde in navolging van de ratificatie van het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een beperking op 14 juni 2016. Het verdrag legt verplichtingen op aan de overheid, werkgevers, scholen en dienstverleners. Zij moeten algemeen toegankelijk zijn voor mensen met een beperking. In samenwerking met de KNVB, de Eredivisie en de Jupiler League werd de campagne in december 2016 uitgezet in de voetbalwereld, onder de titel ‘Voetbal is van iedereen, zet een streep door discriminatie’.² Daarnaast namen de Rijksoverheid en gemeenten maatregelen tegen discriminatie op de arbeidsmarkt. In onder andere Den Haag en Utrecht werden proeven gehouden met anoniem solliciteren.

² Alle informatie over de (deel)campagne(s) van de Rijksoverheid is te vinden op www.zeteenstreepdoordiscriminatie.nl.

Hoofdstuk 2 Omschrijving en interpretatie van de cijfers

2.1 Inleiding

De discriminatiecijfers waarover in dit rapport wordt gerapporteerd, zijn verschillend in aard en in de wijze waarop ze tot stand zijn gekomen. Daarom tellen we ze niet bij elkaar op, maar beschouwen we ze als complementaire informatiebronnen. Hieronder leggen we uit wat wordt verstaan onder door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten, meldingen bij antidiscriminatievoorzieningen (ADV's), MiND en MDI, en verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens. In bijlage 1 wordt de totstandkoming van deze cijfers uitgebreid toegelicht.

2.2 Discriminatie-incidenten, meldingen en verzoeken om een oordeel

Discriminatie-incidenten geregistreerd door de politie

Politieagenten registreren alle aangiften, meldingen en eigen waarnemingen in het bedrijfsprocessensysteem Basis Voorziening Handhaving (BVH). De politie rapporteert jaarlijks over de discriminatie-incidenten die in de BVH zijn aangetroffen. Met behulp van een trefwoordenlijst doorzoeken materiedeskundigen van de politie alle geregistreerde informatie. Vervolgens beoordelen zij alle treffers op relevantie. De lijst met discriminatie-incidenten die overblijft is divers. Er staan meldingen en aangiften in van discriminatie, maar het merendeel gaat om meldingen en aangiften van incidenten met een discriminatoir aspect. Het kan dus gaan om een discriminerende uitlating of discriminerende uitsluiting, of om een ander misdrijf (bijvoorbeeld een mishandeling, bedreiging of vernieling) waarbij uit aangetroffen woorden in de registraties van deze incidenten blijkt dat er mogelijk sprake is van een discriminatoir aspect. Het kan ook gaan om een discriminatoir incident dat zich afspeelde in de context van een ander incident. Denk aan een arrestant die is aangehouden vanwege zijn betrokkenheid bij een vechtpartij, die achteraf tegen een politieagent zegt: "Je had die kut-Marokkaan moeten pakken, niet mij". De uitspraak is het discriminatie-incident, maar die heeft niet noodzakelijk een relatie met de vechtpartij. Het komt ook voor dat een racistische uiting een gewelddadige reactie van de gedupeerde uitlokt (ook wel 'countergeweld' genoemd) en dat dit resulteert in een aangifte van mishandeling die in de BVH wordt vastgelegd. Uitgangspunt voor de registratie van discriminatie-incidenten is het incident: als er meerdere meldingen of aangiften zijn over hetzelfde incident, dan wordt dit incident maar één keer opgenomen in de cijfers. Het gaat bij de geïdentificeerde incidenten altijd om mogelijke discriminatie en/of een mogelijk discriminatoir aspect. Een geregistreerd discriminatie-incident betreft ook niet per definitie een strafbaar feit.

Een belangrijke kanttekening bij de interpretatie van discriminatie-incidenten geldt verder voor de registraties die betrekking hebben op de discriminatiegronden seksuele gerichtheid en antisemitisme. We weten dat een deel van deze discriminatie-incidenten gaat over gebruik van de woorden 'homo' en 'jood' als scheldwoord. 'Homo' en in mindere mate 'jood' worden veel gebruikt als algemeen scheldwoord. Het is onbekend bij hoeveel van dergelijke scheldincidenten de gedupeerde daadwerkelijk homoseksueel of Joods was, of daarvoor werd aangezien. Dit maakt dat de cijfers over discriminatie-incidenten met de grond seksuele gerichtheid en antisemitisme enigszins vertekend zijn.

Uitgelicht: definitie discriminatie-incident

Een discriminatie-incident is een in de BVH geregistreerd voorval, waarbij bepaalde (combinaties van) woorden in de beschrijving voorkomen die kunnen wijzen op een discriminatiefeit of een discriminatoir aspect, of waarbij door agenten een aantekening van discriminatie (met behulp van een specifieke code) is gemaakt, en waarvan door materiedeskundigen is vastgesteld dat:

- Er in de registratie een uitlating of gedraging is te vinden die raakt aan één van de discriminatiegronden uit het Wetboek van Strafrecht: ras (in dit rapport 'herkomst' genoemd³), geslacht, godsdienst, levensovertuiging, seksuele gerichtheid en handicap. Bekladdingen (of bekrassingen e.d.) met hakenkruisen worden ook altijd als mogelijke discriminatie beschouwd en opgenomen in de lijst discriminatie-incidenten, ook als de discriminatiegrond niet kon worden vastgesteld.
- Deze (mogelijk) de bestanddelen van art. 137c t/m 137g of 429quater Sr, dan wel de bestanddelen van een commuun delict, vervult.

Meldingen bij antidiscrimatievoorzieningen (ADV's)

Mensen die discriminatie ervaren of waarnemen kunnen hiervan melding maken of een klacht indienen bij een antidiscrimatievoorziening (ADV). Van een klacht wordt gesproken wanneer de indiener wil dat er een klachtenprocedure volgt. Bij een melding wil de melder de ADV alleen op de hoogte brengen en de melding laten registreren. ADV's registreren alle klachten en meldingen (hierna: meldingen) en staan de melder vervolgens desgewenst op verschillende manieren bij. In de ADV-cijfers tellen alle meldingen mee, ook als er meer meldingen waren over dezelfde gebeurtenis. Sommige ADV's speuren daarnaast zelf, meer of minder structureel, naar mogelijke discriminatie, bijvoorbeeld door personeelsadvertenties te screenen op leeftijdseisen of een voorkeur voor een bepaald geslacht. In dit rapport zijn alleen de door ADV's geregistreerde meldingen opgenomen. Als er sprake is van bedreiging of geweld adviseren ADV's melder om aangifte te doen bij de politie. Het is niet bekend hoe vaak dit gebeurt. In de praktijk blijkt dat mensen met meldingen van geweld of bedreiging vaak gelijk naar de politie gaan. Dat betekent dat er een overlap zit tussen de registraties van de ADV's en de politie. Zo'n overlap kan ook tussen de registraties van de ADV's en de meldpunten voor discriminatie op het internet zitten. ADV's verwijzen melder als dit van toepassing is door naar MiND (en in het verleden naar MDI) om de uiting te laten beoordelen en een verwijderingsverzoek in te dienen. Ook in dit geval is niet bekend hoe vaak de melder contact opnemen met MiND.

Meldingen bij het Meldpunt internetdiscriminatie (MiND) en Meldpunt Discriminatie Internet (MDI)

De meldpunten voor internetdiscriminatie, MiND en MDI, registreren meldingen over internetuitingen (websites, sociale media, blogs, etc.) die de melder als discriminerend ervaart. MiND en MDI schatten vervolgens in of deze uitingen strafbaar kunnen zijn. Indien dat het geval is, verzoeken de meldpunten de beheerders of eigenaars van de bewuste website of het platform om de uiting te verwijderen. In dit rapport zijn alleen de meldcijfers opgenomen en wordt niet ingegaan op de aantallen die volgens MiND en MDI mogelijk strafbaar zijn. Hiervoor verwijzen we de lezer naar de jaarverslagen van MiND en MDI. Met ingang van 1 januari 2017 is het niet meer mogelijk om

³ In dit rapport gebruiken we de term 'discriminatie op grond van herkomst' in plaats van 'discriminatie op grond van ras'. We verwijzen met 'herkomst' wel naar het juridische begrip 'ras' zoals vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van elke vorm van rassendiscriminatie. Daarin wordt onder 'ras' verstaan: huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming (Kamerstukken II 1990/91, 22 014, nr. 3, p. 13). We kiezen in dit rapport voor de term 'herkomst' in de veronderstelling dat deze voor de gemiddelde lezer beter beschrijft waar het om gaat dan het begrip 'ras'.

discriminatie op het internet bij het MDI te melden. Het MDI heeft het afhandelen van de meldingen overgedragen aan MiND en richt zich nu uitsluitend op onderzoek. De afbouw van het meldpunt van het MDI is al in de loop van 2016 begonnen.

Verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens

Mensen die discriminatie ervaren kunnen in bepaalde gevallen terecht bij het College voor de Rechten van de Mens voor een oordeel over de bewuste situatie of gebeurtenis. Het College is bevoegd om discriminatie-ervaringen te toetsen aan de gelijkebehandelingswetgeving, waaronder de Algemene wet gelijke behandeling. Dat betekent dat verzoeken betrekking moeten hebben op discriminatiegronden en -terreinen (bijvoorbeeld onderwijs of arbeidsmarkt) die in deze wet vastgelegd zijn. In dit rapport wordt uitsluitend ingegaan op de instroom van verzoeken om een oordeel bij het College, niet op de uitgesproken oordelen. Het jaarverslag van het College biedt deze informatie wel.

Het College ontvangt ook discriminatiemeldingen zonder dat deze uitmonden in een (verzoek om) een oordeel. Tevens krijgt het College vragen over discriminatie zonder dat daarbij wordt overgegaan tot een verzoek om een oordeel. Deze registraties zijn niet meegenomen in deze rapportage.

2.3 Interpretatie van de cijfers

De in dit rapport gepresenteerde cijfers zijn geen weergave van het daadwerkelijke aantal discriminatie-incidenten dat zich heeft voorgedaan in 2016. Voordat een discriminatie-incident in de cijfers terechtkomt, moet een gebeurtenis eerst als discriminatie zijn herkend en vervolgens gemeld worden (Andriessen, 2017). Uit onderzoek weten we dat het herkennen, benoemen en melden van discriminatie voor mensen vaak lastig is, en er om die reden sprake is van onderrapportage. Volgens het meest recente onderzoek hiernaar, door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), wordt gemiddeld slechts één op de acht discriminatie-ervaringen *ergens* gemeld. Het inwinnen van informatie of advies, of het melden bij familie of vrienden is in dat onderzoek ook als melding meegeteld (Andriessen et al., 2014). We weten niet of de mate van onderrapportage voor alle discriminatiegronden (en -terreinen) gelijk is: dat er meer meldingen zijn van discriminatie op grond van leeftijd dan op grond van handicap, hoeft dus niet te betekenen dat leeftijdsdiscriminatie vaker voorkomt dan discriminatie op grond van handicap.

De geregistreerde discriminatie-incidenten bij de politie en de meldingen of verzoeken om een oordeel bij de andere organisaties zijn niet noodzakelijk discriminatie in de juridische zin van het woord. Hieruit volgt dat de discriminatiecijfers in dit rapport inzicht bieden in de incidenten die bekend zijn bij de politie en in gemelde discriminatie-ervaringen bij de andere organisaties. Ontwikkelingen in deze cijfers kunnen een indicator zijn van een toe- of afname van discriminatie. We moeten er daarbij wel rekening mee houden dat een daling of stijging ook kan duiden op veranderingen in de mate waarin mensen discriminatie herkennen, benoemen en melden (Andriessen, 2017), zie ook het kader in paragraaf 3.2. Daarnaast kunnen we niet uitsluiten dat veranderingen en verschuivingen in de uitsplitsingen naar grond, plek en verschijningsvorm ook het gevolg kunnen zijn van de manier waarop incidenten en meldingen worden geregistreerd.

Hoofdstuk 3 – Discriminatie-incidenten in 2016

3.1 Inleiding

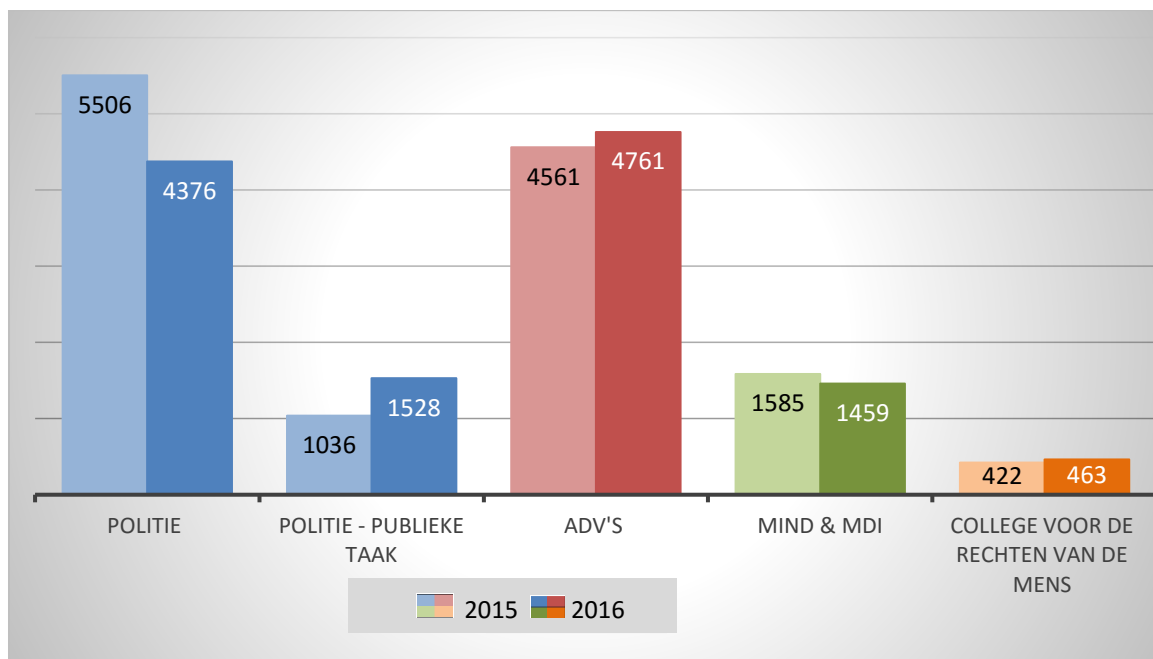
Dit hoofdstuk geeft in het kort een overzicht van het totaal aantal geregistreerde discriminatie-incidenten door de politie, de meldingen bij de antidiscrimatievoorzieningen (ADV's) en de meldpunten voor discriminatie op het internet (MDI en MiND) in 2016. Ook het aantal verzoeken om een oordeel dat in 2016 bij het College voor de Rechten van de Mens binnenkwam, is in dit hoofdstuk te vinden. De cijfers worden in paragraaf 3.3 vergeleken met die van 2015.

3.2 Aantal geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen

In het registratiesysteem van de politie zijn 4.376 discriminatie-incidenten gevonden die in 2016 werden vastgelegd. Daarnaast zijn er nog 1.528 discriminatie-incidenten waarbij een werknemer met een publieke taak het doelwit was. Hierbij ging het in meer dan 90% van de gevallen om medewerkers van de politie. De overheid heeft speciale aandacht voor agressie en geweld jegens werknemers met een publieke taak, daarom wordt in dit rapport apart over deze categorie incidenten gerapporteerd in hoofdstuk 7.

Bij de ADV's kwamen in 2016 landelijk 4.761 discriminatiemeldingen binnen.

Figuur 1 Overzicht van discriminatie-incidenten bij politie, meldingen bij ADV's en MiND en MDI en de verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens, 2015-2016

Het landelijk Meldpunt Internetdiscriminatie (MiND) ontving in 2016 918 meldingen over discriminatie-ervaringen op het internet. Bij het Meldpunt Discriminatie Internet (MDI) kwamen in 2016 541 meldingen binnen. Met ingang van 1 januari 2017 is het niet meer mogelijk om discriminatie op het internet bij het MDI te melden. Het MDI heeft het afhandelen van de meldingen overgedragen aan MiND en richt zich nu uitsluitend op onderzoek. De afbouw van het meldpunt van het MDI is al in de loop van 2016 begonnen. In figuur 1 zijn de meldingen bij MiND en MDI bij elkaar opgeteld.

Het College voor de Rechten van de Mens ontving 463 verzoeken om een oordeel in 2016 (College voor de Rechten van de Mens, 2017b).

Uitgelicht: meldcijfers en meldingsbereidheid

Verschuivingen in het aantal geregistreerde discriminatie-incidenten en -meldingen zijn niet zonder meer toe te schrijven aan een toe- of afname van het werkelijke aantal discriminatie-ervaringen. Verschuivingen kunnen ook te maken hebben met het toe- of afnemen van de meldingsbereidheid, bijvoorbeeld omdat de redenen die mensen hebben om discriminatie al dan niet te melden veranderen. Uit onderzoek blijkt dat het voor mensen vaak lastig is om discriminatie te herkennen en te benoemen, en vervolgens ook nog de stap te nemen om een discriminatie-ervaring te melden (Andriessen, 2017). Twijfels over het nut van melden, maar ook over de vraag of er wel echt sprake is van discriminatie, zijn redenen voor mensen om discriminatie-ervaringen niet te melden. Ook vindt niet iedereen een voorval belangrijk of ernstig genoeg om te melden (Andriessen et al., 2014).

Daarnaast kan ook de ervaring van discriminatie door de tijd veranderen. Iets wat eerder als legitiem onderscheid werd gezien, kan nu als onrechtvaardig en discriminerend worden ervaren, bijvoorbeeld onder invloed van een campagne of door een toegenomen bewustzijn.

3.3 Vergeleken met 2015

In 2016 zijn bij de politie ruim 1.100 discriminatie-incidenten minder geregistreerd dan in 2015. Dit is een daling van 21%. Een verklaring voor de daling is niet voorhanden. Het kan zijn dat het aantal incidenten daadwerkelijk afnam, maar het kan even zo goed zijn dat mensen discriminatie-incidenten in 2016 minder vaak kenbaar maakten bij de politie (zie ook paragraaf 2.3 voor een toelichting op de duiding van de cijfers). Duidelijk is wel dat de daling niet gelijk verdeeld was over het land. Vooral in Zeeland-West-Brabant en Noord-Nederland was sprake van een flinke daling, met respectievelijk 379 en 214 registraties minder. Deze twee politie-eenheden waren samen goed voor de helft van de landelijke daling. In Zeeland-West-Brabant was de daling het grootst op de grond seksuele gerichtheid (ruim 200 registraties minder dan in 2015). In Noord-Nederland halveerde juist het aantal registraties van discriminatie op grond van herkomst. In hoofdstuk 8 is meer te lezen over deze regionale verschillen.

Het aantal politieregistraties van discriminatie tegen werknemers met een publieke taak nam juist toe. In 2016 waren er bijna 500 registraties meer dan in 2015. Dit is een toename van 47%. In hoofdstuk 7 zal blijken dat ook hier de toename niet gelijk verdeeld was over het land. Vooral in de politie-eenheden Den Haag en Rotterdam was een forse stijging zichtbaar.

Bij de ADV's kwamen in 2016 200 meer meldingen binnen dan in 2015. Het gaat om een stijging van 4%. Bij de ADV in Amsterdam kwamen in 2016 ten opzichte van een jaar eerder flink meer meldingen binnen (een stijging van 27%). In Oost-Nederland was bij de ADV's juist sprake van een daling van 12%. Bij de ADV's nam landelijk het aantal meldingen over publieke uitspraken van politici, andere opiniemakers, maar ook van 'gewone' mensen fors toe. In 2016 kwamen er in totaal 512 meldingen binnen in deze categorie, ruim driemaal zoveel als in 2015. Veelal ging het hier om uitingen die gedaan zijn op sociale media.

Bij MiND en MDI samen kwamen in 2015 1.585 meldingen over discriminatie op het internet binnen. In 2016 waren dat er 126 minder. Het gaat om een daling van 8%. Net als in 2015 ging in 2016 het grootste deel van de meldingen over sociale media. De meldingen zijn trendgevoelig en komen vaak overeen met maatschappelijke discussies die op dat moment (op sociale media) worden gevoerd of met berichtgeving in de media. In 2016 leidden verschillende (media) gebeurtenissen tot meldingen. Enkele daarvan waren: de politieke partijen DENK, de Vrije Democratische Partij (VDP) en de PVV (in

relatie tot het proces tegen Geert Wilders en de verkiezingscampagne), Sylvana Simons, de mislukte staatsgreep in Turkije, en komst van vluchtelingen naar Nederland en Europa.⁴

Het College voor de Rechten van de Mens ontving in 2016 41 meer verzoeken om een oordeel dan in 2015 (een stijging van 10%). Het aantal verzoeken stond daarmee in 2016 gelijk aan het aantal in 2014.

Het is niet onderzocht, maar mogelijk speelde de campagne 'Zet een streep door discriminatie' van de Rijksoverheid een rol in de (lichte) toename van het aantal meldingen bij ADV's. Ook gebeurtenissen die maatschappelijke discussies en maatschappelijke verontwaardiging veroorzaakten hebben geleid tot een flink aantal meldingen, waarmee de toename deels verklaard kan worden. Spanningen in de Turks-Nederlandse gemeenschap en ophef om discriminerende uitingen op sociale media jegens Sylvana Simons zijn hier voorbeelden van. Het College voor de Rechten van de Mens draaide in het najaar van 2016 een publiekscampagne met speciale aandacht voor discriminatie op grond van handicap. Op deze grond zag het College het aantal verzoeken om een oordeel toenemen (College voor de Rechten van de Mens, 2017a).

3.4 In het kort

- In 2016 waren er bij de politie landelijk 4.376 geregistreerde discriminatie-incidenten. In 2015 waren dat er 5.506 (een daling van 21%).
- Bij de antidiscrimatievoorzieningen (ADV's) kwamen landelijk 4.761 discriminatiemeldingen binnen. In 2015 waren dat er 4.561 (een stijging van 4%).
- Bij de twee landelijke meldpunten voor discriminatie op het internet (MiND en MDI) daalde het aantal meldingen van 1.585 in 2015 naar 1.459 in 2016 (een daling van 8%).
- Bij het College voor de Rechten van de Mens kwamen in 2016 463 verzoeken om een oordeel binnen. In 2015 waren dat er 422 (een stijging van 10%).
- Verschuivingen in het aantal geregistreerde discriminatie-incidenten en -meldingen zijn niet altijd eenvoudig te interpreteren. Bij de ADV's nam in 2016 vooral het aantal meldingen over publieke uitspraken van politici, andere opiniemakers en 'gewone mensen' toe. Veel van die meldingen hadden betrekking op sociale media. Ook bij de meldpunten voor discriminatie op het internet ging het grootste deel van de meldingen over uitingen op sociale media. Een toe- of afname van het aantal meldingen en registraties kan niet zonder meer worden toegeschreven aan een toe- of afname van het aantal discriminatie-incidenten of -ervaringen. Veranderingen in de mate waarin mensen discriminatie herkennen of benoemen en veranderingen in de meldingsbereidheid kunnen daar ook een rol in spelen.

⁴ Persoonlijke communicatie, 19 april 2016.

Hoofdstuk 4 – Discriminatiegrond

4.1 Inleiding

Discriminatie is het ongelijk behandelen van mensen op basis van kenmerken die er in die situatie niet toe doen. Het kenmerk waarop iemand wordt gediscrimineerd, heet de discriminatiegrond. Niet in alle situaties waarin onderscheid tussen mensen wordt gemaakt, is ook sprake van discriminatie in juridische zin. De politieregistraties waarover we in dit rapport schrijven, gaan over discriminatie op één van de vijf gronden die in het Wetboek van Strafrecht strafbaar zijn gesteld: ras (in dit rapport ‘herkomst’ genoemd⁵), geslacht, godsdienst/levensovertuiging⁶, seksuele gerichtheid en handicap. Daarnaast zijn ook registraties van bekladdingen en bekrassingen met hakenkruisen opgenomen, ook als de discriminatiegrond daarvan niet kon worden vastgesteld.

Antidiscriminatievoorzieningen (ADV’s) gaan naast het Wetboek van Strafrecht ook uit van de gronden die in civielrechtelijke wet- en regelgeving zijn opgenomen. Dat zijn naast de hiervoor genoemde gronden: arbeidscontract, arbeidsduur, burgerlijke staat, nationaliteit en politieke gezindheid. Ook meldingen over ongelijke behandeling en discriminatie op niet-wettelijke gronden worden door ADV’s geregistreerd, zoals discriminatie op grond van sociale positie of uiterlijk. Andere organisaties die discriminatie-ervaringen registreren en die in dit rapport worden aangehaald, werken in een ander (wettelijk) kader. De geregistreerde gronden komen daardoor niet helemaal overeen.

Dit hoofdstuk gaat in op de verdeling van door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en ADV-meldingen over de verschillende discriminatiegronden. Op verschillende plaatsen wordt verwezen naar de registraties van andere organisaties. Een aantal gronden komen uitgebreider terug in dit hoofdstuk, omdat ze relatief vaak voorkomen, sterk zijn gestegen en/of in de maatschappelijke of politieke belangstelling staan.

4.2 Discriminatiegrond

In de figuren op de volgende pagina is de procentuele verdeling over discriminatiegronden gegeven voor de discriminatie-incidenten die de politie registreerde en de meldingen bij de ADV’s. De figuren tonen de meest geregistreerde discriminatiegronden. Voor een volledig overzicht (en absolute aantallen) verwijzen we naar de tabellen in bijlage 2.

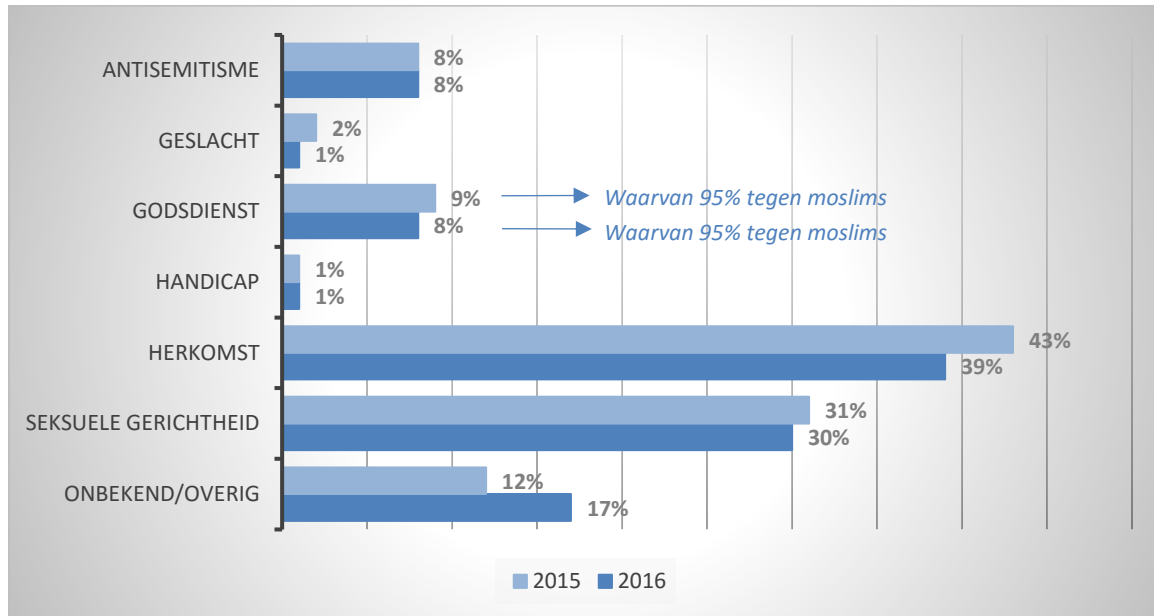
Naast de meest geregistreerde discriminatiegronden is in de figuren ook informatie opgenomen over registraties van discriminatie op grond van het islamitische geloof en antisemitisme. Antisemitische incidenten vallen juridisch gezien onder discriminatie op grond van herkomst en/of discriminatie op grond van godsdienst. Omdat dit onderscheid lastig te maken is, kiezen we ervoor om antisemitisme apart weer te geven. Gezien de maatschappelijke en politieke aandacht voor discriminatie van moslims vanwege hun geloof, maken we ook deze incidenten en meldingen apart inzichtelijk.

⁵ In dit rapport gebruiken we de term ‘discriminatie op grond van herkomst’ in plaats van ‘discriminatie op grond van ras’. We verwijzen met ‘herkomst’ wel naar het juridische begrip ‘ras’ zoals vastgelegd in het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van elke vorm van rassendiscriminatie. Daarin wordt onder ‘ras’ verstaan: huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming (Kamerstukken II 1990/91, 22 014, nr. 3, p. 13). We kiezen in dit rapport voor de term ‘herkomst’ in de veronderstelling dat deze voor de gemiddelde lezer beter beschrijft waar het om gaat dan het begrip ‘ras’.

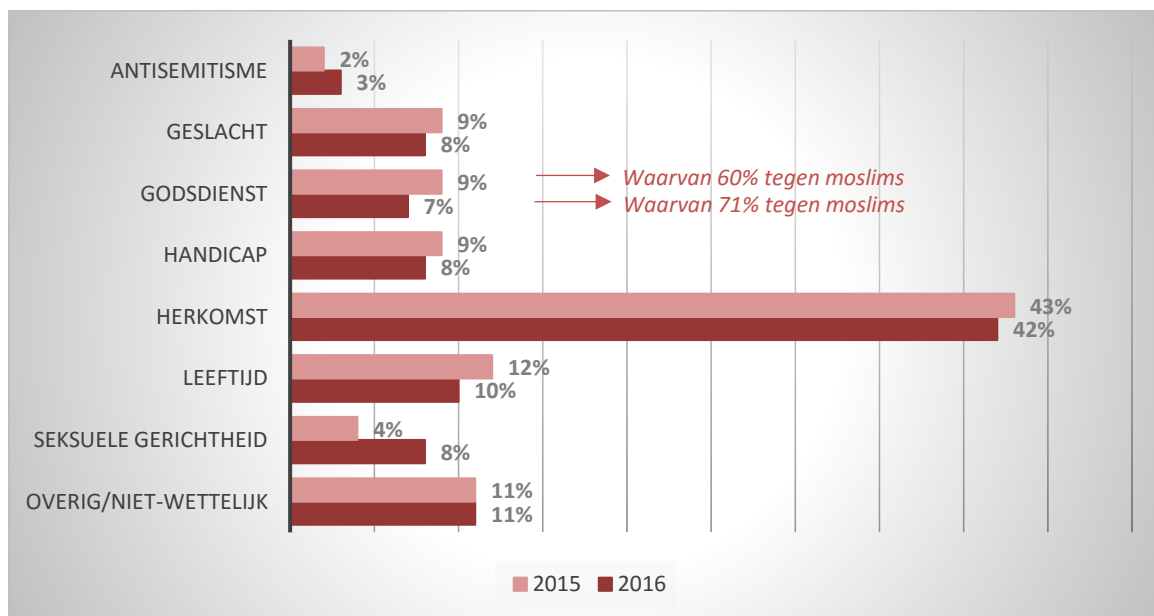
⁶ Een levensovertuiging is een fundamentele overtuiging, levenshouding of opvatting over het bestaan, zonder dat daar een godheid in voor komt.

De figuren laten zien dat de verdeling over de discriminatiegronden bij politie en ADV's in 2016 in grote lijnen overeenkwam met 2015. Die conclusie werd vorig jaar ook getrokken, ten aanzien van de vergelijking tussen 2015 en 2014 (van Bon & Mink, 2016). Bij de politie zien we een relatieve toename van het aantal registraties met de grond onbekend/overig. Bij de ADV's valt op dat het aantal meldingen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid is gestegen.

Figuur 2 Discriminatie-incidenten politie naar discriminatiegrond in 2015-2016⁷

Figuur 3 ADV-meldingen naar discriminatiegrond in 2015-2016⁸

⁷ De percentages zijn berekend over het totaal aantal registraties en niet over het totaal aantal geregistreerde gronden. Per incident of per melding kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd, waardoor de optelsom van de percentages hoger dan 100% kan zijn. De percentages van 2015 zijn berekend over de aantallen exclusief correctiefactor.

⁸ De percentages van 2015 zijn een bewerking van de cijfers in de rapportage Kerncijfers 2015 (Dinsbach et al., 2016). De percentages van beide jaren zijn berekend over het totaal aantal meldingen.

In het vervolg van dit hoofdstuk gaan we eerst kort in op discriminatie op meerdere gronden, en vervolgens op enkele specifieke gronden.

4.2.1 Op meerdere gronden

Van de geregistreerde discriminatie-incidenten bij de politie werden bij 199 incidenten twee discriminatiegronden geregistreerd. Bij 64 discriminatie-incidenten werden drie discriminatiegronden geregistreerd. In totaal werd bij 6% van de registraties meer dan één discriminatiegrond opgetekend. De combinatie herkomst en seksuele gerichtheid kwam het meest voor, namelijk 115 keer. De combinatie herkomst en godsdienst kwam ook vaak voor, namelijk 57 keer. Als er drie discriminatiegronden werden geregistreerd, dan ging het vaak om de discriminatiegrond geslacht die is toegevoegd aan registraties met de gronden seksuele gerichtheid en herkomst (57 keer).

De ADV's registreerden in totaal 5.029 discriminatiegronden, bij 4.761 meldingen. Uit de data die voor dit rapport beschikbaar waren, is niet af te leiden om welke combinaties van gronden het gaat en of er meer dan twee discriminatiegronden bij een melding kunnen zijn geregistreerd. Uit de 'Factsheet discriminatiemeldingen 2016' van de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie weten we dat het vooral gaat om combinaties van de grond herkomst met bijvoorbeeld godsdienst of geslacht. Ook de combinatie van de gronden geslacht en leeftijd komt voor (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017).

Een supermarkt is op zoek naar nieuw personeel. Op het bord bij de ingang staat dat ze op zoek zijn naar een jongeman van 16 tot 18 jaar. (ADV-melding)

Jongeman meldt dat hij tijdens een voetbalwedstrijd is uitgescholden door een speler van de tegenpartij. Hij werd uitgescholden voor 'kutmarokkaan', 'kankermoslim' en 'kut-Allah', en kreeg te horen dat hij terug moet gaan naar zijn eigen land. (Politie)

4.2.2 Op grond van herkomst

De discriminatiegrond herkomst kwam in 2016 zowel bij de politie als bij de ADV's het meest voor in de registraties. Bij de politie ging het met 1.723 geregistreerde incidenten om 39% van het totaal. Bij de ADV's ging het om 2.001 meldingen, 42% van het totaal. Ook in 2015 was het de discriminatiegrond met het grootste aantal registraties. In dit rapport spreken we over 'discriminatie op grond van herkomst', maar daaronder verstaan we ook discriminatie op grond van huidskleur en etniciteit. Dit komt overeen met het juridische begrip (discriminatie op grond van) 'ras'.

Van alle discriminatie-incidenten die door de politie zijn geregistreerd en geclassificeerd als discriminatie op grond van herkomst, had 45% te maken met de donkere huidskleur van het slachtoffer. Denk daarbij aan scheldpartijen met woorden als 'neger', 'aap' of 'zwarte', of aan bekladdingen met 'White Power'. Van de geregistreerde incidenten binnen de grond herkomst werd bij 17% gerefereerd aan de (vermeende) Turkse herkomst van de gedupeerde. Bij 16% ging het om

de Marokkaanse herkomst van het slachtoffer. In 2% van de registraties met de grond herkomst werd iemand gediscrimineerd vanwege zijn of haar witte huidskleur of (vermeende) Nederlandse herkomst. In 2015 ging dit nog om 5%.

Vijf registraties bij de politie gingen in 2016 over discriminatie van woonwagenbewoners – ook deze incidenten vallen onder discriminatie op grond van herkomst. Bij het College voor de Rechten van de Mens hadden in 2016 18 verzoeken om een oordeel te maken met opgeworpen belemmeringen door gemeenten om in een woonwagen te wonen (College voor de Rechten van de Mens, 2017b).

Tabel 1 Discriminatie-incidenten politie naar locatie en discriminatiegrond in 2016

	Antisemitisme	Godsdienst	Herkomst	Seksuele gerichtheid
Commerciële dienstverlening	8	18	78	19
Directe woonomgeving	70	46	362	375
Horeca/festival/uitgaan	13	5	90	57
Openbaar vervoer	6	8	30	12
Openbare weg	125	110	804	541
School	7	17	53	38
Sociale media	42	38	128	135
Sportcomplex	26	4	36	17
Werkgerelateerd	14	21	77	30

Iets meer dan de helft van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten met de grond herkomst speelde zich af op de openbare weg (op straat en in het verkeer). Een kwart voltrok zich in de directe woonomgeving van de gedupeerde. Nog eens 10% van de registraties ging over discriminatie op sociale media. Hier vallen berichten onder die bijvoorbeeld via Facebook en Whatsapp werden verstuurd. In het laatste geval kan het zowel gaan om berichten die gericht aan personen werden verstuurd, als om berichten die meer in het algemeen werden geplaatst en door de melder of aangever als discriminerend werden ervaren. In bovenstaande tabel is het aantal door de politie geregistreerde incidenten per locatie uitgesplitst naar discriminatiegrond. Alleen de meest voorkomende locaties en gronden zijn in de tabel opgenomen.

Aangever is muzikant en huurt af en toe een oefenruimte voor een band bestaande uit Antilliaanse mannen en vrouwen. Vandaag wilde hij weer reserveren, toen hij te horen kreeg dat de ruimte niet meer aan Antillianen of Surinamers verhuurd wordt, omdat zij zich vaak niet aan de regels houden.
(Politie)

Van de meldingen bij de ADV's over discriminatie op grond van herkomst ging in 2016 bijna een vijfde over discriminatie op de arbeidsmarkt⁹ (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017). In 2015 was dat nog bijna een kwart (Dinsbach, Silversmith, Schaap, Janss & Mink, 2016). 12% van de meldingen ging over discriminatie in de woonomgeving van de gedupeerde. Net als bij de politie waren er ook bij de ADV's meldingen over discriminatie op grond van herkomst via (sociale) media. Hierover is meer te lezen in paragraaf 6.3.

40% van de meldingen bij MiND en MDI in 2016 ging over discriminatie op grond van herkomst (578) (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017). In 2015 ging het om iets meer dan de helft van de meldingen (861). In 2016 gingen bijna 200 meldingen over discriminatie op grond van een donkere huidskleur. 72 meldingen gingen juist over discriminatie vanwege een witte huidskleur of 'Nederlandse herkomst'. 91 meldingen gingen over discriminatie op grond van de Marokkaanse herkomst en 11 meldingen over discriminatie vanwege de Turkse herkomst. Over discriminatie van Roma en Sinti kreeg MiND 5 meldingen. Nog eens 70 meldingen binnen de categorie herkomst gingen over vluchtelingen. Volgens MiND¹⁰ gingen de meeste meldingen over berichten op het internet waarin mensen zich negatief uitlaten over vluchtelingen. Dat kan zijn omdat zij vinden dat er geen plek in Nederland is, of dat vluchtelingen "gelukszoekers" zijn die Nederland komen "kaalplukken". Ook waren er meldingen over berichten waarin vluchtelingen in verband werden gebracht met "islamisering" en terrorisme.

Bij het College voor de Rechten van de Mens kwamen in 2016 89 verzoeken om een oordeel binnen die gingen over de grond herkomst. Het ging om 19% van het totaal aantal verzoeken (College voor de Rechten van de Mens, 2017b). In 2015 waren er 84 verzoeken over deze grond (20%).

Uit cijfers van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) blijkt dat bij alle onderzochte etnische groepen het percentage mensen dat discriminatie ervaart tussen 2006 en 2015 is gestegen (Huijnk & Andriessen, 2016). Zo ervaarde 14% van de Nederlanders met een Surinaamse achtergrond 'vaak' discriminatie in 2015. In 2006 was dat 7%. Van de Nederlanders met een Turkse achtergrond ervaarde 13% 'vaak' discriminatie in 2015, tegenover 10% in 2006. Overigens zegt dit onderzoek niets over op welke grond mensen zich gediscrimineerd voelden. Uit ander onderzoek weten we echter dat deze groepen vooral discriminatie op grond van herkomst ervaren (Andriessen et al., 2014).

4.2.3 Op grond van seksuele gerichtheid

Na discriminatie op grond van herkomst gingen bij de politie de meeste incidenten over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. In 2016 waren dat er 1.295, 30% van het totale aantal geregistreerde incidenten. In 2015 waren het 1.574 incidenten, 31% van het totaal. Uit de beschikbare informatie¹¹ over discriminatie-incidenten met de grond seksuele gerichtheid blijkt dat het bij een deel van de incidenten ging om mensen die vanwege hun (vermeende) seksuele gerichtheid werden lastiggevallen, uitgescholden of mishandeld. Bijvoorbeeld in het geval van twee

⁹ In dit rapport worden cijfers van alle ADV's in Nederland gepresenteerd. Gezien de wijze waarop ADV's hun data hebben aangeleverd, is het niet mogelijk om kruistabellen te maken van de gegevens, om daarmee inzicht te krijgen in dwarsverbanden tussen bijvoorbeeld gronden en terreinen. Alle ADV's die aangesloten zijn bij de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie (LVtD) publiceerden eerder hun cijfers in de 'Factsheet discriminatiemeldingen 2016' van de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie. Aangezien de meerderheid van deze ADV's met hetzelfde registratiesysteem werkt, konden voor die factsheet wel kruistabellen gemaakt worden. In dit rapport gebruiken we de cijfers uit deze factsheet om uitspraken te kunnen doen over de relatie tussen discriminatiegronden, wijzen en terreinen.

¹⁰ Persoonlijke communicatie, 19 april 2016.

¹¹ In 2016 werden door de materiedeskundigen van de politie bij wijze van proef tijdens de screening bij een deel van de registraties korte samenvattingen toegevoegd, zodat aanvullende informatie bekend was naast de discriminatiegrond, de locatie en verschijningsvorm. In 2017 wordt deze proef voortgezet en verder uitgebreid.

mannen die hand in hand liepen en door een groepje voorbijgangers werden aangevallen. Of in het geval van een homostel dat stelselmatig door de buurman werd uitgescholden. Daarnaast waren er incidenten waarbij er eerder sprake leek te zijn van gebruik van het woord 'homo' als algemeen scheldwoord. Zo kwam bij de politie een registratie binnen van iemand die na een ruzie in het verkeer van zijn brommer werd geslagen en daarbij voor 'homo' werd uitgescholden. Op dit moment geven de registraties geen inzicht in hoe vaak het om 'algemeen schelden' gaat.

Melder meldt overlast van een groepje jongeren. Ze gooien steentjes over de balustrade van zijn woning en ze roepen 'kale homo' naar hem. Hij woont samen met een man en vraagt zich af of de jongens het op hem voorzien hebben omdat hij homo is. (Politie)

Bij de ADV's gingen 380 meldingen (8% van het totaal) over discriminatie vanwege seksuele gerichtheid. Ten opzichte van 2015 is er sprake van een forse stijging. In dat jaar waren er 202 meldingen over deze grond, 4% van het totaal. Opvallend is dat in 2016 iets meer dan 170 meldingen in deze categorie onder het terrein 'publieke en politieke opinie' vielen (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017). Veel meldingen gingen over uitlatingen van de nieuw opgerichte Vrije Democratische Partij uit Zaandam. Melders beklagden zich over berichten die deze partij via Facebook, Twitter en flyers verspreidde. Niet alleen over discriminerende uitingen aan het adres van homoseksuelen, maar ook over antisemitische uitlatingen. Het Bureau Discriminatiezaken Zaanstreek/Waterland ontving ruim 60 meldingen hierover en deed hierna aangifte bij de politie (BD Zaanstreek/Waterland, 2017). In Amsterdam leidde een antihomoflyer die veel mensen in hun brievenbus ontvingen tot verschillende meldingen bij de ADV en aangiften bij de politie (Piersma, 2016).

Bij MiND en MDI kwamen in 2016 54 meldingen binnen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Dat waren er 18 meer dan in 2015 (Stichting Magenta, 2017; MiND, 2017). Het College voor de Rechten van de Mens ontving in 2016 7 verzoeken om een oordeel over discriminatie op deze grond, 2% van het totaal aantal verzoeken. In 2015 waren het er 14 (College voor de Rechten van de Mens, 2017b).

4.2.4 Antisemitisme

Antisemitisme, ook wel omschreven als 'Jodenhaat' of een negatieve houding tegenover mensen vanwege hun Joods-zijn (ethniciteit of geloof), kan zich op verschillende manieren uiten. Bijvoorbeeld in opmerkingen (al dan niet direct gericht tegen Joodse personen), maar ook in geweld tegen personen of vernieling van Joodse objecten (zoals begraafplaatsen en synagogen).

In 2016 gingen 335 van de discriminatie-incidenten die de politie registreerde over antisemitisme. In 2015 waren dat er 428. Als we verder kijken naar de registraties van 2016, blijkt dat het allerlei verschillende situaties betrof. Iets minder dan de helft van de antisemitische incidenten die de politie registreerde, speelde zich echter af op de openbare weg (125 incidenten). De meeste incidenten gingen over scheldpartijen op straat. Nog eens 22% van de incidenten speelde zich af in de directe woonomgeving van de melder of betrokkene. Ook hier ging het in bijna alle gevallen om een belediging. Uit de beschikbare informatie weten we dat een deel van de scheldpartijen op straat en in de woonomgeving betrekking had op situaties waarin het woord 'jood' meer als algemeen scheldwoord werd gebruikt, zoals ook soms het geval is bij het schelden met 'homo'. Het is onbekend

om welk deel van de registraties het ging. Aan de andere kant ging het ook om beledigingen aan het adres van Joodse mensen, zoals het geval is in onderstaande casus:

Een man wordt al langer lastiggevallen door een buurman en heeft daar ook al eens aangifte van gedaan. De buurman blijft hem lastigvallen en scheldt hem ook uit voor kankerjood. De melder is Joods. (Politie)

Antisemitisme op het internet (vooral sociale media) kwam in 2016 42 keer voor in de politieregistraties. Verder hadden 26 registraties betrekking op incidenten die zich afspeelden op of rond een sportveld of -complex. De meeste incidenten speelden zich af in de politie-eenheid Rotterdam. Vermoedelijk ging het om incidenten tijdens of rondom voetbalwedstrijden, waarbij antisemitisch werd gescholden (in spreekkoren).

In 2016 waren er 23 registraties van antisemitisme waarbij sprake was van een vernieling. Doorgaans in de vorm van een getekend of gekrast hakenkruis. Hakenkruisen werden aangetroffen op auto's, muurtjes of gebouwen, in combinatie met een davidster of teksten als 'Heil Hitler'. Hakenkruisen die niet aantoonbaar gericht waren tegen Joden of Joodse instellingen tellen niet mee als antisemitisme. Hakenkruisen kunnen namelijk ook een uiting zijn van discriminatie jegens andere groepen. Ze werden dan geregistreerd onder een andere discriminatiegrond, of met als grond 'onbekend' (zie paragraaf 5.2.2).

Bij de ADV's kwamen er in 2016 122 meldingen binnen over antisemitisme; 3% van het totaal. Het waren er meer dan in 2015 (104 meldingen; 2% van het totaal). Bijna de helft van het aantal meldingen van antisemitisme in 2016 had betrekking op uitingen die werden gedaan in de context van het politieke of maatschappelijke debat, veelal op het internet. In aansluiting op wat we hiervoor schreven over meldingen van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid, ging een aanzienlijk deel van deze meldingen over antisemitische uitlatingen van de Vrije Democratische Partij. Verder hadden 16 incidenten betrekking op situaties die zich in de openbare ruimte afspeelden en waren er 12 incidenten die zich afspeelden in de woonomgeving van de melder (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017). Het grote verschil met het aantal registraties van antisemitisme bij de politie heeft er zeer waarschijnlijk mee te maken dat ADV's niet of nauwelijks meldingen krijgen over incidenten waarbij sprake is van het algemeen schelden met het woord 'jood'.

"Mijn zus en haar man uit Israël waren dit weekend bij ons op bezoek. We liepen in Amsterdam op straat toen een groepje, volgens mij Marokkaanse jongens, aan hen vroeg of ze Joods zijn. Toen ze daar bevestigend op antwoordden, werden ze door deze jongens met de dood bedreigd! Omdat ze zo geschrokken waren, wilden mijn zus en zwager gelijk weer naar huis." (ADV-melding)

CIDI (Centrum Informatie en Documentatie Israël) stelt sinds 1983 ieder jaar een monitor samen. De monitor bevat een overzicht van de meldingen bij CIDI en ADV's en van mediaberichten over antisemitische incidenten. Meldingen over incidenten op het internet worden door CIDI niet meegenomen in de monitor. In 2016 registreerde CIDI 109 antisemitische incidenten (Abraham, 2017), tegenover 126 in 2015 (Muller, 2016). Opvallend is de daling van het aantal meldingen van

incidenten in het onderwijs: van 16 naar 10. In 2016 registreerde CIDI 3 incidenten waarbij sprake was van fysiek geweld, tegenover 5 in 2015.

Bij MDI en MiND kwamen in 2016 162 meldingen binnen over antisemitisme op het internet (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017). Er was sprake van een daling ten opzichte van 2015, toen in totaal 188 antisemitische uitingen werden gemeld (MiND, 2016; Stichting Magenta, 2016).

4.2.5 Vanwege het islamitische geloof

In 2016 registreerde de politie 352 discriminatie-incidenten waarbij mogelijk sprake was van discriminatie van moslims vanwege het islamitische geloof. Het waren 87 registraties minder dan in 2015. Daarmee nam ook verhoudingsgewijs het aantal discriminatie-incidenten op deze grond af: van 9% van het totaal in 2015 naar 8% in 2016. Bij de ADV's waren er in 2016 250 meldingen over discriminatie van moslims vanwege het islamitische geloof, 10 meer dan in 2015.

Een belangrijk deel van de meldingen bij de ADV's ging over discriminatie op de arbeidsmarkt. Bij de politie werden vooral incidenten geregistreerd die zich afspeelden op de openbare weg (ruim 100). Het ging veelal om scheldpartijen waarbij de één de ander uitschold met aan de islam of moslims gerelateerde scheldwoorden. Uit de beschikbare inhoudelijke informatie over de incidenten blijkt dat het ook ging om vrouwen die vanwege hun hoofddoek of in verband met hun hoofddoek werden uitgescholden. 57 incidenten waren gericht tegen een moskee. Daarbij ging het niet alleen om vernielingen, maar ook om dreigbrieven en varkenskoppen die bij een gebedshuis werden neergelegd. 40 incidenten speelden zich af in de directe woonomgeving van de melder of aangever en 36 meldingen gingen over discriminatie van moslims vanwege de islam op sociale media. Nog eens 18 meldingen gingen over incidenten op of rond scholen.

Bij MDI en MiND kwamen in 2016 251 meldingen binnen over discriminatie van moslims vanwege het islamitische geloof. Daarmee ging 17% van het totaal aantal meldingen over deze grond (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017). In 2015 waren dat er 472, 30% van het totaal. Het aantal meldingen is dus fors gedaald, maar nog wel hoger dan in 2014, toen MiND en MDI in totaal 239 meldingen kregen.

Bij het College voor de Rechten van de Mens ging in 2016 5% van de verzoeken om een oordeel over discriminatie van mensen op grond van godsdienst. Uit de informatie die beschikbaar is over de afgehandelde verzoeken, valt op te maken dat de meeste verzoekers de islamitische geloofsovertuiging hadden. In 2016 was dat bij 20 van de afgehandelde verzoeken om een oordeel met betrekking tot de grond godsdienst het geval.¹²

De daling van het aantal registraties van discriminatie van moslims vanwege hun geloof bij de politie en meldpunten voor discriminatie op het internet is opvallend. In 2015 was er namelijk juist sprake van een aanzienlijke toename van het aantal registraties van discriminatie op deze grond. De politie registreerde ruim twee keer zoveel van dit soort incidenten vergeleken met 2014. Bij de ADV's steeg het aantal meldingen van 165 in 2014 naar 240 in 2015. De stijging was des te opvallender, omdat deze tegen de dalende trend van het totaal aantal registraties in ging. De toename van de registraties kon geplaatst worden in een context waarin het beeld over de islam en moslims opnieuw onder druk was komen te staan. Dit was te wijten aan de opkomst van IS, terroristische aanslagen in onder meer Parijs en de onrust naar aanleiding van de toestroom van (veelal islamitische) asielzoekers (van Bon & Mink, 2016). 2016 was in dat opzicht bepaald geen rustig(er) jaar – al wordt dit niet zo weerspiegeld in de registraties. Uit ander onderzoek bleek wel dat het aantal incidenten tegen

¹² Persoonlijke communicatie, 14 april 2016.

moskeeën in 2016 opvallend hoog was. In 2016 ging het om 72 incidenten, uiteenlopend van graffiti tot dreigbrieven en varkenskoppen die bij de moskee werden neergelegd. In 2014 waren er 55 incidenten, in 2015 ging het om 28 incidenten (Van der Valk, 2017).

4.2.6 Op grond van handicap

In 2016 hadden bij de politie 27 discriminatie-incidenten betrekking op de grond handicap. In 2015 waren het er 61. Bij de ADV's was het aantal meldingen over discriminatie op grond van handicap en/of chronische ziekte in de afgelopen jaren aanzienlijk hoger. In 2016 waren er 404 meldingen (8% van het totaal), vergelijkbaar met de 393 meldingen in 2015. De meldingen zijn divers. Zo waren er in 2016 meldingen over discriminatie op de arbeidsmarkt, maar ook over plekken die niet toegankelijk waren voor iemand in een rolstoel en over mensen die met hun hulphond ergens niet werden toegelaten. Een deel van de meldingen ging over lokale overheden en woningbouwverenigingen waar melders naar eigen zeggen niet de hulp, ondersteuning of voorzieningen kregen die zij vanwege hun beperking nodig hadden. Ook waren er meldingen met betrekking tot situaties in het onderwijs en over pesten op straat. Bij MiND kwamen in 2016 geen meldingen binnen over discriminatie op grond van handicap, bij MDI waren het er 5 (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017).

“Omdat ik een handicap heb, zit ik in een elektrische rolstoel. Daardoor kan ik mijn huis alleen binnenkomen via de garage. Ik woon in een flat met sociale huurwoningen. De woningbouwvereniging wil mij alleen een sleutel van de garage geven als ik daar een parkeerplaats huur. Ik wil alleen de deur gebruiken en heb niet eens een auto!” (ADV-melding)

Het College voor de Rechten van de Mens kreeg in 2016 90 verzoeken om een oordeel binnen over discriminatie op grond van handicap/chronische ziekte (20% van het totaal aantal verzoeken). Handicap stond daarmee in de top 3 van discriminatiegronden bij het College. Sinds 2014 is het aantal verzoeken op deze grond toegenomen (College voor de Rechten van de Mens, 2017b). Het College schrijft dit toe aan de uitbreiding van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (WGBH/CZ). In 2016 ratificeerde Nederland het VN-Verdrag Handicap (Trb. 2007,169; Stb. 2016, 215)¹³. Het verdrag verplicht de overheid om ervoor te zorgen dat iedereen op alle terreinen mee kan doen en keuzevrijheid heeft in de samenleving, inclusief mensen met een beperking. De inwerkingtreding van het verdrag betekende dat enkele wetten moesten worden aangepast. Dit gebeurde op 14 juni 2016. Eén van de aanpassingen betrof de WGBH/CZ die is uitgebreid naar het hele terrein van goederen en dienstenverkeer. Tot die tijd gold de wet op de terreinen arbeid, onderwijs, wonen en openbaar vervoer. De uitbreiding van de wet betekent onder meer dat musea, winkels, restaurants en andere openbare gebouwen toegankelijk moeten zijn voor mensen met een beperking. Het geldt ook voor diensten die via het internet worden aangeboden. De wetsuitbreiding leidde in de tweede helft van 2016 tot diverse verzoeken om een oordeel bij het College (College voor de Rechten van de Mens, 2017b).

Uit onderzoek naar ervaren discriminatie weten we dat de kans dat mensen met een beperking met discriminatie in aanraking komen groter is dan dat mensen zonder beperking. Volgens een enquête van het Sociaal en Cultureel Planbureau onder 12.000 mensen maakte een derde van de mensen met

¹³ Ook wel bekend onder de titel het Internationaal Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (IVRPH). Nederland ondertekende het verdrag al in 2007, de ratificatie duurde een paar jaar langer.

een beperking in het jaar voorafgaand aan het onderzoek ten minste één situatie mee die als discriminerend werd ervaren. Bij mensen zonder beperking was dit één op de vijf. De mensen met een beperking voelden zich meestal gediscrimineerd vanwege hun beperking, sommigen ook vanwege hun leeftijd. De meest genoemde ervaringen betroffen het uitgescholden of nageroepen worden op straat of in het verkeer, onvriendelijk behandeld worden in een winkel of gepest worden in de woonomgeving (Andriessen et al., 2014).

Een vrouw wordt verzocht de ontbijtzaal van het hotel waar zij die nacht heeft geslapen te verlaten, omdat zij haar hond bij zich heeft. De vrouw is slechtiend en de hond is haar assistentiehond – te herkennen aan een beugel en tuigje met de tekst ‘geleidehond’. Ze vraagt het College om een oordeel. Het College oordeelt dat het hotel de vrouw discrimineerde door haar niet toe te laten tot de ontbijtzaal met haar assistentiehond. (College voor de Rechten van de Mens, oordeel 2017-10)

4.2.7 Op overige gronden

In 2016 kwamen er bij de ADV's 499 meldingen binnen over discriminatie op grond van leeftijd binnen (10%). In 2015 waren dat er 564. Net als in andere jaren ging het merendeel van deze meldingen over discriminatie op de arbeidsmarkt (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017). In 2016 was leeftijdsdiscriminatie het onderwerp van 72 verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens. In 2015 waren dat er 68 (College voor de Rechten van de Mens, 2017b). In de discriminatieregistraties van de politie zijn alleen incidenten opgenomen die betrekking hebben op één van de vijf gronden die genoemd worden in het Wetboek van Strafrecht (zie paragraaf 1 van dit hoofdstuk). Discriminatie op grond van leeftijd valt hier niet onder.

Bij de ADV's ging 8% van de meldingen in 2016 over discriminatie op grond van geslacht (403). Iets minder dan de helft van deze meldingen had betrekking op de arbeidsmarkt (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017). Daarnaast waren er meldingen over bijvoorbeeld sportscholen, zwembaden, discotheken en cafés die voor mannen andere regels of andere tarieven hanteren dan voor vrouwen.

Een man voelt zich gediscrimineerd door een vacature waarin een bedrijf vrouwen vraagt om te solliciteren. Het gaat om een technisch beroep en hij voldoet aan de functie-eisen. De ADV waar de melding binnenkomt, gaat op onderzoek uit. Het blijkt dat het bedrijf op zoek is naar een vrouw omdat er gewerkt wordt met erg fijngevoelige apparatuur. Volgens het bedrijf gaan vrouwen hier voorzichtiger mee om. (ADV-melding)

Bij het College voor de Rechten van de Mens gingen 81 verzoeken om een oordeel in 2016 over discriminatie vanwege geslacht (College voor de Rechten van de Mens, 2017b). Van de politieregistraties van discriminatie-incidenten ging 1% van het totaal over discriminatie op grond van geslacht. Er waren in 2016 25 politieregistraties van discriminatie van transgender personen. Het

aantal is vergelijkbaar met dat van 2015. Transgender Netwerk Nederland registreerde in 2016 50 meldingen van discriminatie van transgenders (van Alphen & Schers, 2017).¹⁴

Bij de ADV's nam het aantal meldingen over discriminatie op grond van politieke gezindheid in 2016 een enorme vlucht. Over deze grond komen normaal gesproken slechts enkele meldingen binnen; in 2016 waren dat er 149. De meldingen hadden bijna allemaal te maken met incidenten die zich binnen de Turks-Nederlandse gemeenschap afspeelden, naar aanleiding van de mislukte staatsgreep in Turkije. Bij de meldpunten voor discriminatie op het internet speelde zich een vergelijkbare situatie af. 18% van de meldingen bij MiND werd in 2016 ingedeeld in de categorie 'anders'. De meldingen betroffen onder andere uitingen met betrekking tot de coup in Turkije en PVV-aanhang. In het kader hieronder is er meer over de spanningen in de Turks-Nederlandse gemeenschap te lezen.

Uitgelicht: Spanningen binnen de Turks-Nederlandse gemeenschap na mislukte staatsgreep in Turkije
Een deel van de Turkse strijdkrachten probeerde op 15 juli 2016 een staatsgreep in Turkije te plegen. Dit mislukte. Het leidde tot veel spanningen tussen de aanhangers van de Turkse president Erdoğan en (vermeende) sympathisanten van Fethullah Gülen - volgens Erdoğan de aanstichter van de coup. Ook in Nederland waren er in 2016 spanningen binnen de Turkse gemeenschap. In Rotterdam gingen vlak na de coup poging honderden mensen de straat op om te betogen tegen de staatsgreep en in de weken daarna vonden er veel incidenten plaats. Aan de Gülen-beweging gelieerde organisaties kregen te maken met bedreigingen en vernielingen. Gülen-aanhangers of mensen die daarvoor werden aangezien, werden geïntimideerd, uitgesloten en bedreigd. Uit de meldingen die bij de ADV in Rotterdam binnenkwamen, blijkt dat melders zich niet meer veilig voelden op de plekken waar zij dagelijks komen. Er waren meldingen over winkeliers die weigerden aan 'terroristen' te verkopen, over moskeeën waar mensen niet meer welkom waren en over conflicten tussen burens en klasgenoten, en over ruzies binnen families en vriendengroepen (Van der Tuin, 2017). Verder circuleerden op internet oproepen om bepaalde ondernemingen en organisaties die met de Gülen-beweging te maken zouden hebben te boycotten (zie onder andere Kuiper & Righton, 2016). Begin september werd duidelijk dat bijna 600 leerlingen waren uitgeschreven bij zogenaamde 'Gülen-scholen' (NOS, 2016).

De ADV's registreerden meldingen die te maken hadden met de spanningen binnen de Turks-Nederlandse gemeenschap als discriminatie op grond van politieke gezindheid. Er waren in 2016 149 meldingen op deze grond, waarvan verreweg de meeste te maken hadden met de coup. De meeste meldingen kwamen binnen in Rotterdam en omgeving (87). Mogelijke verklaring hiervoor is dat de Turkse gemeenschap in Rotterdam groter en diverser is dan elders. Daarbij zijn er relatief veel organisaties die met de Gülen-beweging worden geassocieerd. Ook heeft de Rotterdamse vestiging van het Turkse consulaat een aannemelijke rol gespeeld in het oplopen van de spanningen.

"Ik durf amper naar mijn werk te gaan door alle bedreigingen en durf mijn mailbox zelfs niet te openen. Ik vermijd op mijn werk Turkse patiënten en laat ze door Nederlandse collega's behandelen. Bijna elke Turkse patiënt heeft het over de coup en vraagt om mijn mening. Ik durf die niet te geven omdat ik bang om 'verklikt' te worden". (ADV-melding)

¹⁴ Transgender Netwerk Nederland (TNN) ontvangt meldingen en verwijst melders door naar ADV's. Naast de registratie van de eigen meldingen, inventariseert hoeveel meldingen de ADV's en de meldpunten voor discriminatie op het internet over discriminatie van transgenders kregen. Van de 50 meldingen waarover TNN in de monitor over 2016 rapporteert, werden er 43 door ADV's behandeld en één door MiND.

Het aantal aangiften bij de politie in Nederland dat mogelijk in verband kan worden gebracht met Turkse aangelegenheden is, met uitzondering van de incidentele stijging rondom de coup poging vorig jaar zomer, redelijk stabiel (Ministerie van Buitenlandse Zaken & Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2017). Het gaat hier niet per definitie om vervolgbare en strafbare feiten. Omdat discriminatie op grond van politieke gezindheid niet strafbaar is volgens het Wetboek van Strafrecht, zijn deze politieregistraties niet opgenomen in het overzicht met discriminatie-incidenten waarover in dit rapport wordt gerapporteerd.

In paragraaf 4.2.5 is al geschreven over het aantal meldingen over discriminatie vanwege het islamitische geloof. Mensen kunnen natuurlijk ook gediscrimineerd worden op grond van een ander geloof. Bij de ADV's kwamen in 2016 100 meldingen binnen over discriminatie op grond van godsdienst anders dan de islamitische. In 2016 ging iets minder dan één op de tien meldingen over godsdienstdiscriminatie over discriminatie vanwege het christelijke geloof.¹⁵ Verder zijn er ieder jaar meldingen van mensen die zich gediscrimineerd voelden omdat zij niet gelovig zijn of omdat zij een ander geloof hebben. In 2016 ging het om 8% van de meldingen over godsdienstdiscriminatie.¹⁶ Zo waren er in 2016 diverse meldingen over een zwembad waar een stichting een zwemevenement voor moslimvrouwen organiseerde. Melders voelden zich als 'niet-moslim' benadeeld (Braakman, 2017).

In 2016 ging bij de politie 4% van de incidenten met betrekking tot godsdienstdiscriminatie over het christelijke geloof (13). 5% van de verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens ging over discriminatie op grond van godsdienst (College voor de Rechten van de Mens, 2017b). Zoals eerder vermeld hadden de meeste verzoekers de islamitische geloofsovertuiging. Bij MiND en MDI ging in 2016 één melding over discriminatie vanwege het christelijke geloof (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017).

Ruim één op de tien meldingen bij ADV's werd in 2016 geregistreerd als discriminatie op 'overige of niet-wettelijke gronden'; ruim 500 meldingen. Dit zijn meldingen van ervaren discriminatie op een grond die niet onder de reikwijdte van de gelijkebehandelingswetgeving valt. In 2016 ging ongeveer één op de vijf van dit soort meldingen over discriminatie vanwege de sociale of inkomenspositie. Nog eens 12% van de meldingen ging over discriminatie vanwege uiterlijke kenmerken. Denk daarbij aan discriminatie vanwege kledingstijl, haardracht of tatoeages.¹⁷ Ook kan de discriminatiegrond onduidelijk zijn gebleven.

Ook bij de politie is er een categorie 'discriminatiegrond onbekend'. In 2016 kreeg 17% van de geregistreeerde discriminatie-incidenten dit label (751). Deze categorie is gebruikt voor de registratie van bekladdingen (of bekrassingen) met een hakenkruis waarvan de discriminatiegrond niet kon worden vastgesteld. In tegenstelling tot wat wellicht gedacht wordt, zijn hakenkruisen niet per definitie antisemitisch. Ze kunnen ook een uiting zijn van discriminatie jegens andere groepen.

¹⁵ Deze informatie is afkomstig uit het registratieprogramma LBA-net. Dit is het registratieprogramma dat door de meeste ADV's wordt gebruikt.

¹⁶ Idem.

¹⁷ Idem.

4.3 In het kort

- Ongeveer twee op de vijf registraties bij de politie en ADV's ging in 2016 over discriminatie op grond van herkomst. Bij de politie ging het om 1.723 registraties, bij de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) waren het er 2.001. 40% van de meldingen bij MiND en MDI ging over discriminatie op grond van herkomst (578). Iets meer dan de helft van de politieregistraties over discriminatie op grond van herkomst ging over discriminatie op de openbare weg, een kwart ging over incidenten in de woonomgeving van de gedupeerde. Bij de ADV's gingen veel meldingen over discriminatie op de arbeidsmarkt.
- Bij de politie had in 2016 30% van de discriminatie-incidenten betrekking op seksuele gerichtheid; 1.295 registraties. Een (onbekend) deel van deze politieregistraties ging over incidenten waarbij het woord 'homo' als algemeen scheldwoord gebruikt lijkt te zijn. Bij de ADV's nam het aantal meldingen over discriminatie op deze grond toe van 202 meldingen in 2015 naar 380 in 2016. De stijging is voor een groot deel toe te schrijven aan de meldingen die binnenkwamen naar aanleiding van publieke uitingen op sociale media of via flyers. Meer dan 60 meldingen gingen over discriminerende uitlatingen van de nieuw opgerichte Vrije Democratische Partij (VDP). In Amsterdam leidde een huis aan huis verspreide antihomoflyer tot veel meldingen. Registraties van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid kwamen bij het College, MiND en MDI relatief weinig voor. Dit was in 2015 ook al zo.
- Over antisemitisme waren er bij de politie in 2016 335 registraties; ruim 90 minder dan in 2015. Bij de ADV's nam het aantal meldingen over antisemitisme juist toe: van 104 in 2015 naar 122 in 2016. Bij de politie ging een (onbekend) deel van de registraties over incidenten waarbij gescholden werd met het woord 'jood', zonder dat dit gericht leek te zijn tegen een Joods persoon of doelwit. Bij MDI en MiND kwamen in 2016 162 meldingen binnen over antisemitisme op het internet; in 2015 waren dat er 188. Ook CIDI rapporteerde een daling in de monitor met antisemitische incidenten: van 126 incidenten in 2015 naar 109 in 2016.
- Bij de politie waren er in 2016 352 registraties van discriminatie vanwege het islamitische geloof. In 2015 waren dat er 439. Bij MiND en MDI kwamen hierover 251 meldingen binnen, bijna de helft minder dan in 2015. Bij de ADV's kwamen in 2016 250 meldingen binnen over discriminatie vanwege het islamitische geloof, 10 meer dan in 2015. De daling van het aantal registraties van discriminatie van moslims vanwege hun geloof bij de politie en meldpunten voor discriminatie op het internet is opvallend. In 2015 was juist sprake van een forse stijging, zelfs tegen de trend van een algehele daling van discriminatieregistraties in.
- In 2016 ratificeerde Nederland het VN Verdrag Handicap. Hierbij hoorde de wetwijziging die onder meer betekent dat de terreinen 'goederen en diensten' zijn toegevoegd aan de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Het College kreeg in 2016 in totaal 90 verzoeken binnen over discriminatie op de grond handicap. Sinds 2014 neemt dit aantal toe. Bij de ADV's gingen in 2016 iets meer dan 400 meldingen over discriminatie op deze grond, vergelijkbaar met het aantal in 2015. Bij de politie, MiND en MDI zijn er weinig tot geen registraties over discriminatie op grond van handicap.
- Bij de ADV's kwamen in 2016 149 meldingen binnen over discriminatie op grond van politieke gezindheid. Normaal gesproken zijn dat er op jaarbasis slechts een paar. Veruit de meeste meldingen hadden betrekking op spanningen in de Turks-Nederlandse gemeenschap, naar aanleiding van de mislukte staatsgreep in Turkije. Niet-wettelijke gronden, en de gronden leeftijd en geslacht, kwamen verder relatief (ten opzichte van het totaal) vaak voor in de meldingen bij de ADV's.

Hoofdstuk 5 – De wijze van discriminatie

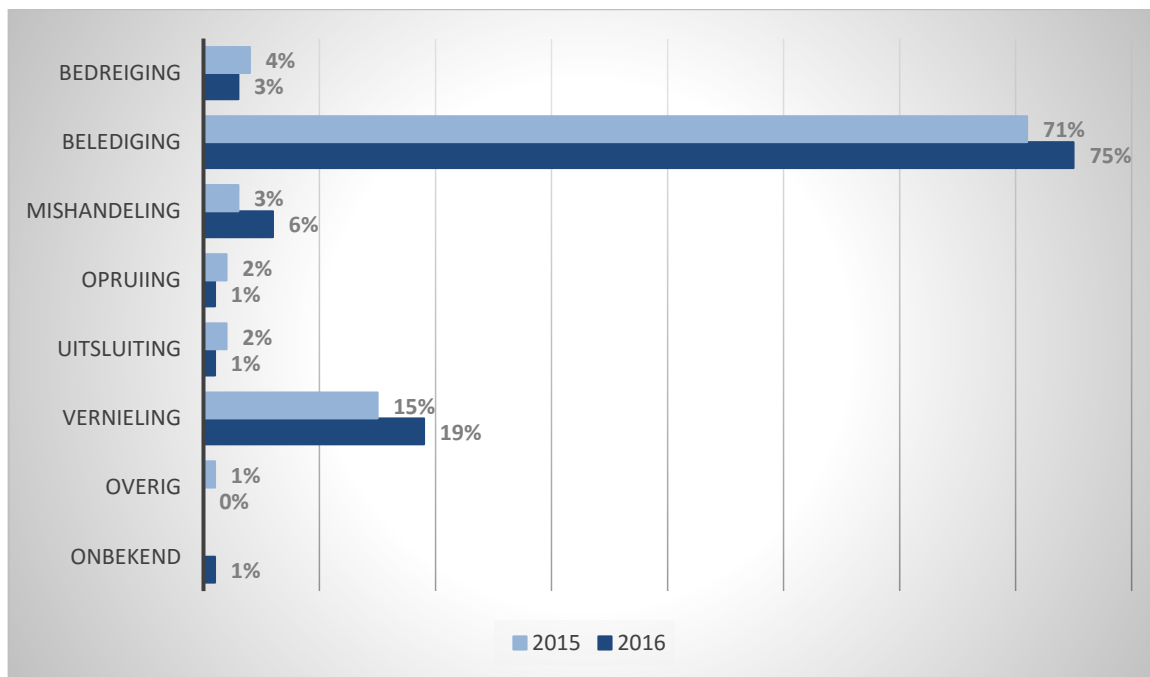
5.1 Inleiding

In paragraaf 2 van dit hoofdstuk gaan we in op de wijze (verschijningsvorm) van discriminatie zoals die door de politie en antidiscrimatievoorzieningen (ADV's) is vastgelegd. De door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten kennen verschillende verschijningsvormen: bedreiging, belediging, mishandeling, opruiing, uitsluiting en vernieling. De indeling is niet-juridisch van aard. De categorieën zijn toegevoegd om inzicht te geven in wat er zich afspeelde. De categorieën waarmee de ADV's de wijze van discriminatie vastleggen, komen niet helemaal overeen met die van de politie.

5.2 De wijze van discriminatie

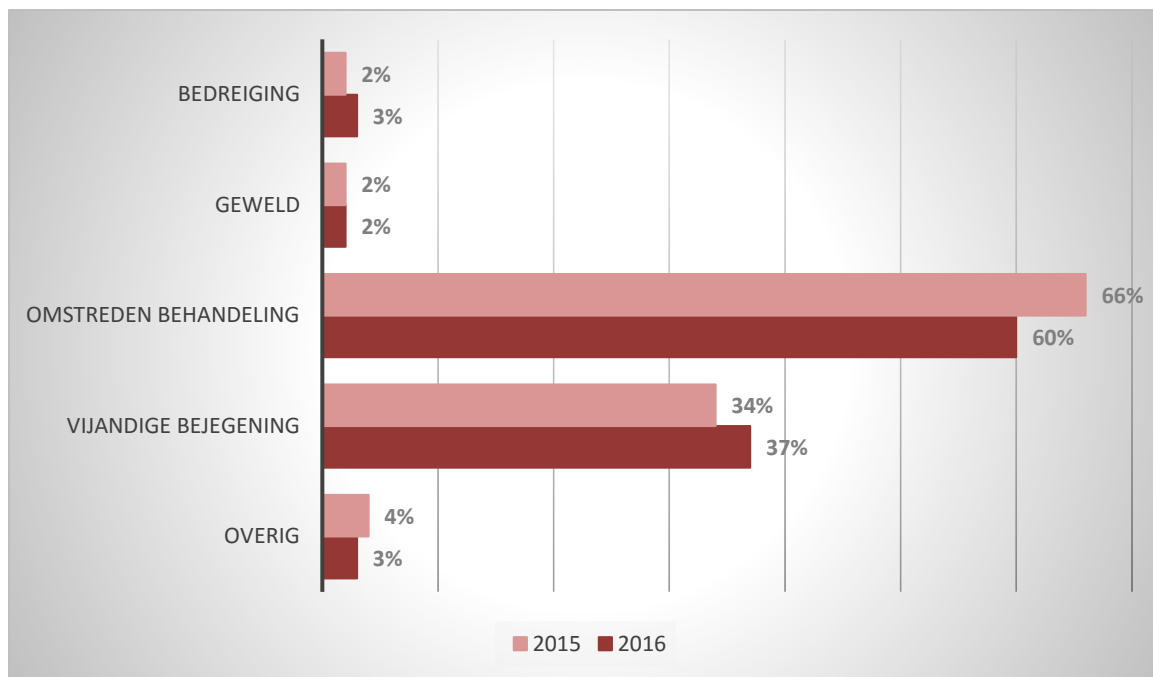
In de figuren hieronder is de procentuele verdeling over wijzen van discriminatie gegeven voor de discriminatie-incidenten die de politie registreerde en de meldingen bij de ADV's. In tabellen 4 en 5 in bijlage 2 zijn de absolute aantallen te vinden.

Figuur 4 Discriminatie-incidenten politie naar wijze van discriminatie in 2015-2016¹⁸

¹⁸ Opruiing is het in het openbaar, mondeling of bij geschrift oproepen tot een strafbaar feit. De percentages in deze figuur zijn berekend over het totaal aantal registraties. Zie tabel 4 in bijlage 2 voor de absolute aantallen.

Figuur 5 ADV-meldingen naar wijze van discriminatie in 2015-2016¹⁹

5.2.1 Belediging

Net als in eerdere jaren kwam belediging het meest voor in de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten. In 2016 ging het om driekwart van alle registraties, in 2015 was het 71%. Een deel van de incidenten binnen de categorie 'belediging' heeft betrekking op het algemeen gebruik van de woorden 'homo' en 'jood' als scheldwoord. Onbekend is bij hoeveel van de incidenten dit het geval was.

Melder van Iraanse komaf doet aangifte van discriminatie. Zij had een slotenmaker nodig voor de woning. Die zou binnen 30 minuten komen, maar na bijna 2 uur was er nog niemand. Melder belde voor de vierde keer, waarop de medewerker haar uitschold en zei: "Kutbuitenlander, ga terug naar je eigen land. Ik stuur je een dikke rekening, als je die ziet, dan pak je je koffer wel. Je denkt toch niet dat ik een slot van een buitenlander ga openmaken. Je bent zeker aan het inbreken." (Politie)

Bij de ADV's gaat de categorie 'vijandige bejegening' over discriminerende opmerkingen en scheldpartijen. Die kunnen mondeling of *schriftelijk* zijn overgebracht. Onder schriftelijk worden dan ook berichten op sociale media en bekladdingen verstaan. Meldingen over pesten door bijvoorbeeld burens, collega's of klasgenoten worden door ADV's ook geregistreerd als vijandige bejegening. In 2016 ging ruim een derde van de meldingen bij ADV's over deze wijze van discriminatie. Als we naar de verschillende discriminatiegronden kijken, dan valt op dat bijna alle meldingen over antisemitische incidenten in 2016 over een vorm van vijandige bejegening gingen. Van de meldingen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid was dat 80%. Iets minder dan de helft van de

¹⁹ De percentages zijn berekend naar het totaal aantal meldingen.

meldingen over discriminatie op grond van herkomst ging over opmerkingen, schelden of pesten (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017).

5.2.2 Hakenkruisen

Bij ongeveer één op de vijf door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten in 2016 was er sprake van vernieling. Uit de registraties wordt duidelijk dat het in bijna alle gevallen (iets minder dan 90%) om een bekladding of bekrassing met een hakenkruis ging. In een enkel geval ging het om graffiti met een ander teken of andere tekst. Denk aan White Power-tekens, maar ook aan een tekst als 'islam is evil' of 'stop de islamterreur' (sticker). In totaal werden er door de politie 820 bekladdingen of bekrassingen met hakenkruisen geregistreerd in 2016.

Hakenkruisen worden vaak aangetroffen op bijvoorbeeld auto's, muurtjes of lantaarnpalen, zonder dat duidelijk wordt tegen welke persoon of groep het symbool gericht is. Een hakenkruis kan gericht zijn tegen Joden en dan een antisemitische betekenis hebben, maar ook symbool staan voor discriminatie op grond van herkomst, het islamitische geloof of homoseksualiteit (Tierolf, Hermens, Drost & van der Vos, 2013). In 2016 bleef bij 90% van de geregistreerde hakenkruisen onduidelijk wat de betekenis was. Bij iets meer dan 40 registraties (5%) ging het om discriminatie vanwege het islamitische geloof. Hakenkruisen werden dan (in combinatie met andere tekens en teksten) bijvoorbeeld aangetroffen op een moskee. Van 19 bekladdingen met hakenkruisen werd vastgesteld dat de betekenis antisemitisch was (2%). En van nog eens 23 hakenkruisen bleek uit de plek of andere graffiti dat het om discriminatie op grond van herkomst ging.

In 2015 werden er in totaal iets minder vernielingen geregistreerd (15%). Ook het aantal bekladdingen met hakenkruisen was lager (773). In 2014 waren er juist meer registraties van bekladdingen met hakenkruisen: alleen al 946 hakenkruisen waarvan de betekenis onbekend bleef (Tierolf, Hermens, Drost & Ens, 2015).

Op een gebouw dat is aangewezen als mogelijk nieuw asielzoekerscentrum zijn bekladdingen aangetroffen. Teksten als 'kill all niggers', 'stem PVV', 'dood aan de islam' en 'azc weg ermee'. (Politie)

Een vrouw is regelmatig gediscrimineerd door haar burens. Nu staat er een hakenkruis op haar voordeur. Mogelijk gaat het om haar afkomst of huidskleur. (Politie)

5.2.3 Bedreiging en geweld

De politie verstaat onder mishandeling alle vormen van fysiek geweld tegen personen. Dit kan zich zowel afspelen in het openbaar als in een privéruimte, en er kunnen één of meerdere daders bij betrokken zijn.²⁰ In 2015 was er in 3% van de geregistreerde incidenten sprake van mishandeling, in 2016 was dat toegenomen tot 6%. In totaal ging het in 2016 om 264 incidenten, in 2015 waren dat er nog 174. De stijging is opvallend, omdat het tegen de dalende trend van het totaal aantal incidenten in gaat. Of de stijging te maken heeft met een verschil in registratie weten we niet. Het discriminatoire aspect zat veelal in opmerkingen of scheldpartijen die voorafgaand aan of tijdens de mishandeling door de dader(s) werden geroepen. Er waren ook incidenten waarbij het slachtoffer van discriminatie de dader van het geweld was. In ongeveer de helft van de incidenten ging het om de grond seksuele gerichtheid. Bij nog eens 100 incidenten ging het om de grond herkomst. 14 registraties kregen de aantekening antisemitisme en bij 16 incidenten ging het om het islamitische geloof.

Een man wordt in het verkeer geslagen en de dader zegt: “Wat loop je te kijken, kankerneger”, kennelijk zonder aanleiding. (Politie)

Bedreiging kwam als verschijningsvorm 140 keer voor in de politieregistraties. Net als in eerdere jaren kwamen er in 2016 bij de ADV's maar weinig meldingen binnen over geweld en bedreiging. Landelijk werden er door ADV's iets meer dan 100 geweldszaken geregistreerd. Daaronder vallen ook 'pogingen tot geweld'. In iets meer dan de helft van de door de ADV's geregistreerde geweldsincidenten voelde de melder zich gediscrimineerd vanwege zijn of haar huidskleur of afkomst (discriminatiegrond herkomst). Veertien meldingen gingen over discriminatie vanwege godsdienst.

5.2.4 Omstreden behandeling

60% van de meldingen bij de ADV's viel in 2016 in de categorie 'omstreden behandeling'. Hieronder vallen meldingen over uitsluiting van goederen of voorzieningen, over de beperkte (fysieke) toegankelijkheid van gebouwen en voorzieningen, en over onderscheid als gevolg van het ongelijk toepassen van regels. Ook afwijzingen na een sollicitatie vallen in deze categorie. In 2016 kwamen er bij de ADV's meer dan 550 meldingen binnen over discriminatie tijdens de werving en selectie op de arbeidsmarkt (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017). Van de meldingen over discriminatie op grond van geslacht, handicap en leeftijd, ging meer dan 80% over omstreden behandeling. Van de meldingen over godsdienstdiscriminatie was dat in 2016 54%.

“Ik ben 63 jaar en had mij ingeschreven voor een atelier. Ondanks dat ik de langste inschrijftijd had en aan alle criteria voldeed, werd ik afgelopen week voor een atelier afgewezen. Later hoorde ik dat de ruimte was gegund aan een 30-plusser. Ze wilden graag een jonge kunstenaar in het pand.” (ADV-melding)

²⁰ In het Wetboek van Strafrecht onderscheidt mishandeling zich van openlijke geweldpleging. Openlijke geweldpleging speelt zich af in de openbare ruimte en er zijn meerdere daders bij betrokken.

De politie heeft geen categorie 'omstreden behandeling'. Daarentegen worden er weer wel incidenten geregistreerd onder de noemer 'uitsluiting en opruiing'. In 2016 kwamen beiden weinig voor in de registraties. Bij uitsluiting gaat het om mensen die toegang geweigerd wordt, bijvoorbeeld aan de deur van een horecagelegenheid, of het uitsluiten van personen bij een sollicitatieprocedure (Tierolf et al., 2015).

5.3 In het kort

- Bij de politie was belediging de meest geregistreerde wijze van discriminatie; in 2016 ging het om driekwart van de registraties. Het kan daarbij zowel gaan om groepsbelediging (artikel 137c Sr) als gewone belediging (artikel 266/267 Sr). Een (onbekend) deel van de beledigingen had betrekking op algemeen gebruik van de woorden 'homo' en 'jood' als scheldwoord.
- Na belediging was vernieling de discriminatiewijze die het vaakst voorkwam in de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten in 2016 (19%). Bij iets minder dan 90% van de vernielingen ging het om een bekladding met een hakenkruis.
- Mishandeling en bedreiging kwamen relatief weinig voor in de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten. In 2016 ging het om respectievelijk 6% en 3% van de registraties. Opvallend is wel dat het aantal registraties van mishandeling toenam: van 174 registraties in 2015 naar 264 in 2016.
- Bij de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) waren 'omstreden behandeling' en 'vijandige bejegening' de meest registreerde wijzen van discriminatie. Over bedreiging en geweld waren bij de ADV's minder registraties dan bij de politie. De ADV's registreerden in 2016 iets meer dan 100 geweldszaken.

Hoofdstuk 6 – Waar speelden de discriminatie-incidenten zich af?

6.1 Inleiding

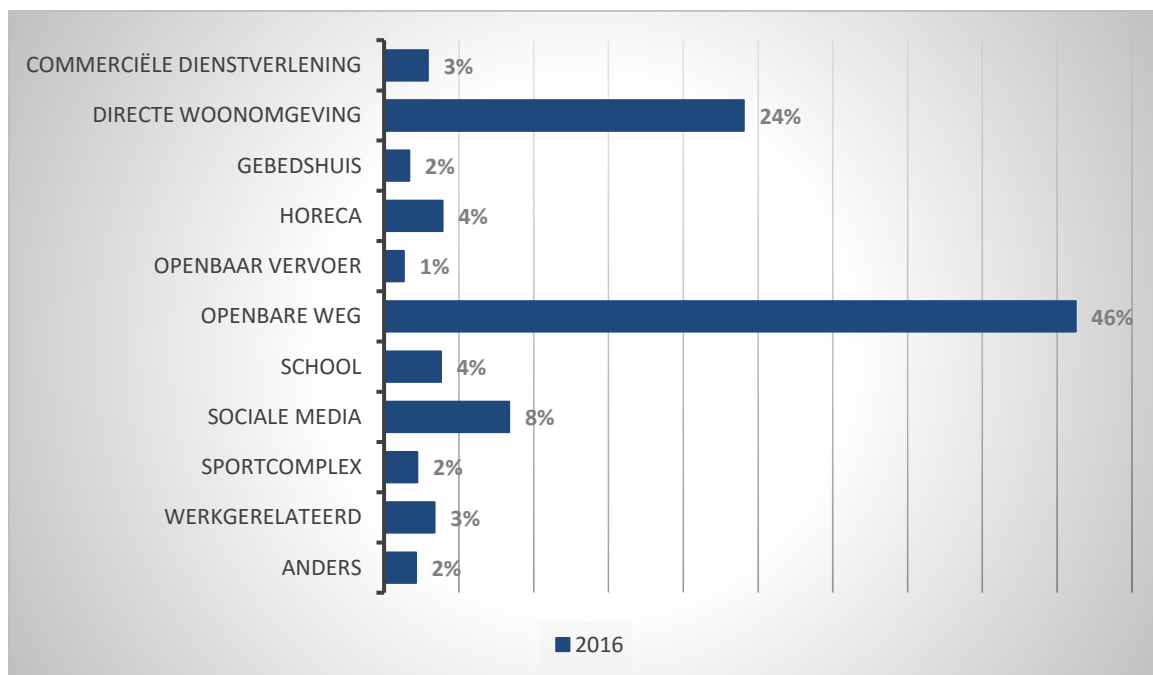
Hier en daar is in het rapport al aandacht besteed aan de context waarin de geregistreerde discriminatie-incidenten en -ervaringen zich afspeelden. De politie registreert de locatie waar het discriminatie-incident zich voordeed; antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) registreren bij elke melding het *maatschappelijk terrein* waar de gemelde discriminatie-ervaring betrekking op had. De locaties die de politie gebruikt en de terreinen die de ADV's hanteren, komen deels met elkaar overeen en spreken vaak voor zich. Waar nodig worden in dit hoofdstuk begrippen toegelicht.

De locatie of het maatschappelijk terrein komt niet altijd overeen met de fysieke plek. Bijvoorbeeld wanneer er een incident was in een winkel, waarbij een kassamedewerker werd uitgescholden door een klant. In de politieregistraties is dit incident terug te vinden in de categorie 'werkgerelateerd', bij de ADV's wordt in zo'n geval gekozen voor 'arbeidsmarkt'. In paragraaf 6.2 worden de locaties en terreinen besproken waarover de meeste registraties bij politie en ADV's gaan. In 2015 was er geen informatie beschikbaar over de locatie van de discriminatie-incidenten die de politie registreerde. Over discriminatie op het internet is meer te lezen in paragraaf 6.3.

6.2 Locatie en maatschappelijk terrein

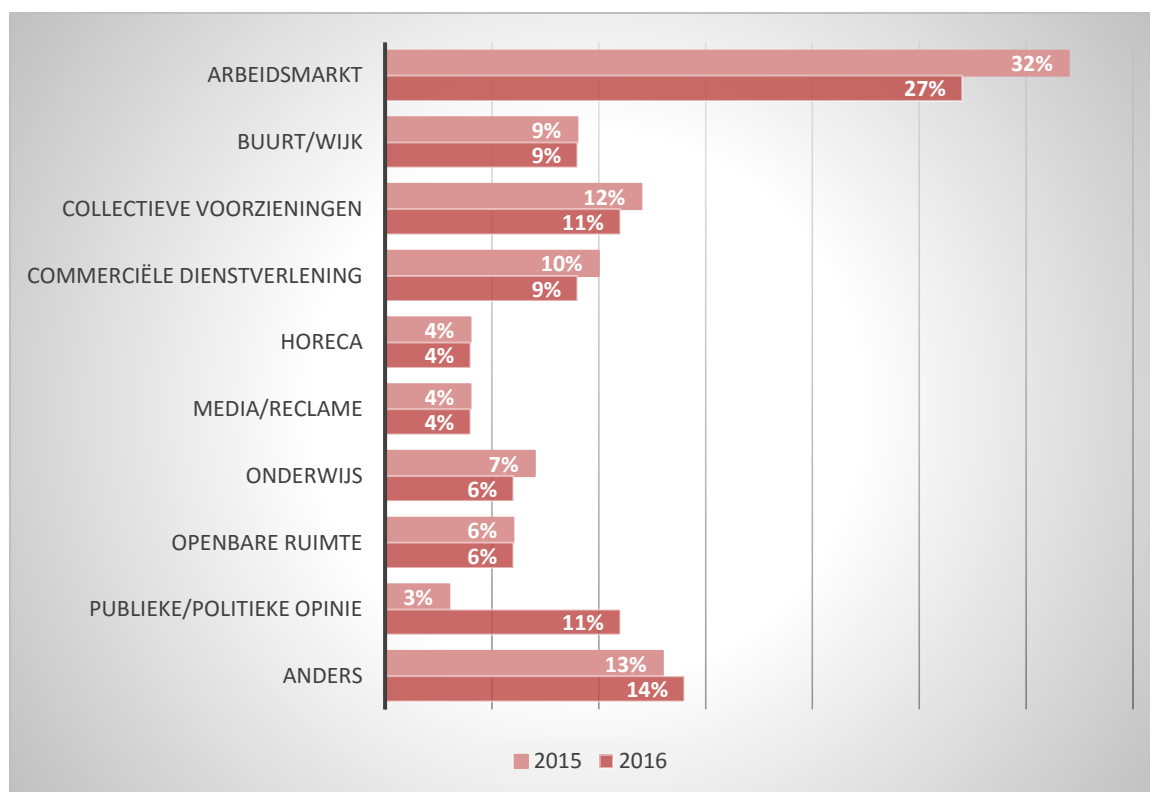
In de figuren hieronder is de procentuele verdeling te vinden van de locaties en maatschappelijke terreinen waar de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen bij de ADV's zich afspeelden. In de tabellen 6 en 7 in bijlage 2 is een volledig overzicht te vinden, inclusief de absolute aantallen.

Figuur 6 Discriminatie-incidenten politie naar locatie in 2016²¹

²¹ De percentages zijn berekend over het totaal aantal incidenten. In deze figuur zijn de locaties 'homo-ontmoetingsplek', recreatie, onbekend en overig samengevoegd in de categorie 'overig'. Zie tabel 6 in bijlage 2 voor een overzicht van alle locaties.

Figuur 7 ADV-meldingen naar maatschappelijk terrein in 2015-2016²²

6.2.1 Op straat en in de woonomgeving

Het gros van de discriminatie-incidenten dat in 2016 door de politie werd geregistreerd, speelde zich af op de openbare weg (2.023) of in de directe woonomgeving van de gedupeerde (1.052). Onder directe woonomgeving worden zowel incidenten tussen burens verstaan, als incidenten die zich meer ‘binnenshuis’ afspelen, bijvoorbeeld tussen familieleden of ex-geliefden. Uit de analyse van de registraties blijkt dat zich in de directe woonomgeving verhoudingsgewijs meer incidenten met de discriminatiegrond seksuele gerichtheid voordeden. Op de openbare weg kwam de discriminatiegrond herkomst relatief vaker voor.

Melder fietst met haar vriendin door de straat waar zij woont. Een vrouw die daar ook in de buurt woont staat op het fietspad. Als ze langs haar fietsen, duwt de vrouw de vriendin van de melder. Daarbij roept ze: “Kutmarokkaan, ik wil jullie een pak slaag geven!” De melder vertelt dat de vrouw vaker allochtonen uitscheldt. (Politie)

Registraties van discriminatie op de openbare weg zijn bij de ADV’s veel minder vertegenwoordigd dan bij de politie. Dat was ook in 2016 het geval. 279 meldingen (6%) bij de ADV’s gingen in 2016 over discriminatie-ervaringen die zich afspeelden in de openbare ruimte. ADV’s registreren

²² De percentages zijn berekend over het totaal aantal meldingen. De percentages van 2015 zijn een bewerking van de cijfers in de rapportage Kerncijfers 2015 (Dinsbach et al., 2016). In deze figuur staan alleen de meest voorkomende terreinen en is er een categorie ‘anders’ toegevoegd waarin alle meldingen staan die onder een ander terrein zijn geregistreerd. In tabel 7 in bijlage 2 is de verdeling over alle maatschappelijke terreinen te vinden.

meldingen die zich afspelen in de woonomgeving van de gedupeerde in de categorie 'buurt/wijk'. Incidenten die zich afspelen tussen familieleden of ex-geliefden komen terecht in de categorie 'privésfeer'. Het ging in 2016 om respectievelijk 428 (9%) en 69 (1%) meldingen. Er is relatief weinig bekend over discriminatie in de woonomgeving. Discriminatie-incidenten hangen regelmatig samen met overlast. Zo kan een burenruzie over geluidsoverlast leiden tot racistische beledigingen over en weer (van der Tuin, 2017). Uit het onderzoek dat beschikbaar is, weten we dat conflictsituaties die zich in de eigen buurt afspelen, een grote impact hebben op de slachtoffers. Op de plek waar je woont is het heel belangrijk om je veilig te voelen – als dat gevoel van veiligheid wordt aangetast, kan dat tot serieuze emotionele problemen leiden (Witte & Moors, 2014).

“De onderbuurvrouw belde bij mij aan en ik deed open. De vrouw slingerde mij van alles naar mijn hoofd, omdat ik vuil van de galerij zou hebben gegooid. Ik bood aan om het schoon te maken, maar dit wilde de buurvrouw niet. Ze bleef maar doorgaan: “Zo doen we dit niet in Nederland. Dit is Marokko niet. Jullie hebben een andere mentaliteit, jullie horen hier niet, jullie moeten weg hier.” Het bracht mijn zoontje van vier enorm van slag en ik ben bang dat hij zich niet meer veilig voelt thuis.” (ADV)

6.2.2 Arbeidsmarkt

Sinds jaar en dag is de arbeidsmarkt het terrein waarover ADV's de meeste meldingen binnenkrijgen. Ook in 2016 ging het om iets meer dan een kwart van alle meldingen. Met 1.262 meldingen waren dat er iets minder dan in 2015, toen er ruim 1.400 meldingen over de arbeidsmarkt werden gedaan. In 2016 ging iets minder dan een derde van deze meldingen over discriminatie op grond van herkomst. Een bijna even groot aantal ging over leeftijdsdiscriminatie (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017).

Ongeveer de helft van de meldingen over discriminatie op de arbeidsmarkt ging over het werving- en selectieproces.²³ Leeftijdsdiscriminatie treft werknemers en werkzoekenden van alle leeftijden. Ook jongeren die op zoek zijn naar een bijbaan kunnen door een werkgever al 'te oud' worden gevonden. Uit onderzoek blijkt wel dat ouderen (vanaf 45 jaar) vaker leeftijdsdiscriminatie ervaren dan jongeren. Ook maken ouderen een kleinere kans in het werving- en selectieproces (Andriessen et al., 2014; Fouarge & Montizaan, 2015).

“Ik heb net een sollicitatiegesprek gehad. Voor een baan als receptionist. Ze vroegen of ik kinderen had en hoe ik dat in de schoolvakanties dan zou doen. Ik heb verteld dat ik een kindje van 8 maanden heb dat nog niet naar school gaat. En ik heb daarna gelijk gezegd dat zij naar de kinderopvang gaat en dat ik ook nog een oppas heb. Het gesprek werd toch gelijk afgekapt en ik kon de baan niet krijgen. Ze gaven aan dat ze mij niet flexibel genoeg vonden vanwege mijn kind.” (ADV-melding)

²³ Dit is gebaseerd op informatie uit LBAnet over 2016. LBAnet is het programma dat door de meeste ADV's wordt gebruikt om hun meldingen in te registreren.

Tot slot ging een aanzienlijk deel van de arbeidsmarktmeldingen bij de ADV's over discriminatie op grond van geslacht, gevolgd door meldingen over discriminatie vanwege godsdienst en handicap/chronische ziekte (Landelijke Vereniging tegen Discriminatie, 2017). In een onderzoek naar arbeidsomstandigheden, uitgezet onder 22.000 werknemers, antwoordde in 2015 bijna 5% van de respondenten dat hij of zij in het jaar voorafgaand aan het onderzoek discriminatie had ervaren op de werkvloer (Hoofman, et al., 2016).

Bij de politie waren er in 2016 148 registraties over mogelijke discriminatie die (voor de gedupeerde) gerelateerd was aan werk. Dat is los van de registraties van discriminatie-incidenten die gericht zijn tegen werknemers met een publieke taak (zie hoofdstuk 7). Ook bij MiND en MDI komen met regelmaat meldingen binnen over online vacatures waarin specifieke functievereisten staan, zoals leeftijd en geslacht. MiND registreert de meldingen onder de noemer 'arbeidsmarkt'. In 2016 ging het om 55 meldingen (MiND, 2017). Bij het College voor de Rechten van de Mens gingen de meeste verzoeken om een oordeel over discriminatie op de arbeidsmarkt. In 2016 ging het om 48% van de verzoeken.

6.2.3 Overige locaties en terreinen

In 2016 waren er bij de politie 171 registraties over discriminatie in het uitgaansleven. Er waren meldingen en aangiften van ruzie en discriminerende scheldpartijen tussen bezoekers van horecagelegenheden, maar ook meldingen en aangiften van mensen die zich door medewerkers van horecagelegenheden gediscrimineerd voelden. Bijvoorbeeld omdat zij door de portier niet werden binnengelaten. Bij de ADV's kwamen in 2016 205 meldingen binnen over discriminatie in de horeca.

Ruim 500 meldingen (11% van het totaal) bij ADV's betrof discriminatie door instanties die van overheidszijde zijn geregeld (collectieve voorzieningen). De meeste meldingen binnen deze categorie gingen over lokale overheden en uitkeringsinstanties. Iets minder dan één op de tien meldingen bij de ADV's ging over commerciële dienstverleners (447). Bij de politie kwamen er 128 meldingen binnen over commerciële dienstverleners. Over dit terrein (de levering van goederen en diensten) ging in 2016 22% van de verzoeken om een oordeel over het College voor de Rechten van de Mens (2017b). In 2016 ontving het College twee keer zoveel verzoeken om een oordeel over discriminatie op het terrein van sociale bescherming²⁴ als in 2015. In 2016 ging het om 6% van de verzoeken, in totaal waren het 30 verzoeken. Zoals ook in hoofdstuk 4 vermeld staat, hadden 18 van deze verzoeken te maken met opgeworpen belemmeringen om in een woonwagen te wonen.

Melder bestelt boeken bij een webshop en kiest ervoor om die achteraf betalen met een acceptgiro. Daarop krijgt hij een e-mail van de webshop dat hij de boeken alleen kan krijgen als hij vooraf betaalt. Melder vindt dit vreemd: van zijn collega hoorde hij dat hij wel met een acceptgiro kon betalen. Hij belt het bedrijf en krijgt te horen dat ze bepaalde risico-inschattingen maken. Daarbij wordt gekeken naar achternaam en 'andere factoren'. Melder heeft een Turkse achternaam en voelt zich erg gediscrimineerd. (ADV-melding)

²⁴Onder 'sociale bescherming' vallen bijvoorbeeld verzoeken om een oordeel die te maken hebben met het ontvangen van studiefinanciering, het ontvangen van een uitkering, de bejegening door een medewerker die gaat over het verstrekken van uitkeringen en de mogelijkheid om te kunnen wonen in een woonwagen.

Over discriminatie op en rond scholen waren in 2016 bij de politie 166 incidenten bekend waarbij mogelijk sprake was van discriminatie. Daarbij ging het bijvoorbeeld om leerlingen die elkaar discrimineerden, bekladdingen op de schoolmuren en problemen tussen ouders en docenten. De ADV's kregen in 2016 292 meldingen over discriminatie in het onderwijs. In 2015 waren dat er nog 326. Iets meer dan de helft van de aan het onderwijs gerelateerde meldingen in 2016 ging over discriminatie op grond van herkomst. 17% van de meldingen ging over discriminatie op grond van godsdienst en 13% over discriminatie vanwege handicap en/of chronische ziekte. Over mogelijke discriminatie in het onderwijs kwamen bij het College voor de Rechten van de Mens 22 verzoeken om een oordeel binnen (5% van het totaal) (College voor de Rechten van de Mens, 2017b).

Een vrouw vertelt dat haar dochtertje dat nog op de basisschool zit al geruime tijd geregeld gepest en uitgescholden wordt door twee klasgenootjes. Ze wordt 'brownie' en 'kankerneger' genoemd. (ADV-melding)

Een jongen wordt door klasgenoten uitgescholden voor 'halal varken' en 'terrorist'. (Politie)

6.3 Discriminatie op het internet

Internet en sociale media spelen een belangrijke rol in het leven van veel mensen. Dat is terug te zien in dit rapport. Bij de politie gingen in 2016 366 van de geregistreerde discriminatie-incidenten over sociale media. Omdat in 2015 geen informatie over de locatie beschikbaar was, kunnen we geen uitspraken doen over een stijging of daling. Het ging in 2016 zowel om incidenten tussen bekenden, waarbij de een de ander uitschold of bedreigde via Facebook of Whatsapp, als om meldingen of aangiften van discriminatie of bedreiging door onbekenden. Over sommige kwesties kwamen meerdere aangiften binnen. Zo leidden uitspraken van de rector van de Islamitische Universiteit in Rotterdam tot ophef en tot tenminste 50 aangiften in de politie-eenheid Rotterdam – in de registraties tellen zij maar één keer mee.

Er komen meldingen binnen over een bericht op Facebook waarin iemand schrijft: "Eerst die moslimkinderen de kop afsnijden anders gaan we niet winnen." Als iemand daarop reageert met de vraag of hij kinderen wil (laten) onthoofden, reageert hij met: "Ja, want anders doen zij dat bij jou." (Politie)

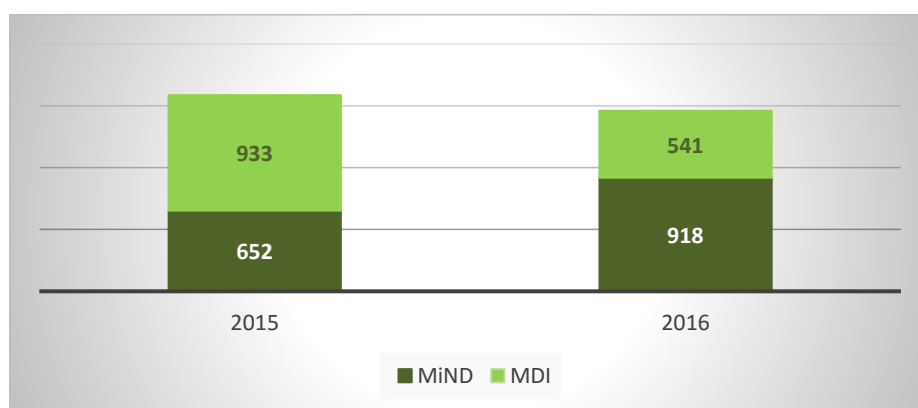
Bij de ADV's waren er in 2016 170 meldingen over 'media en reclame', waarvan veel meldingen betrekking hebben op het internet. In 2015 waren dat er ongeveer evenveel. Meer dan dit springt de stijging van het aantal meldingen met betrekking tot het terrein publieke en politieke opinie in het oog. In 2016 ging het met 512 meldingen om 11% van het totaal, tegenover 158 meldingen (3%) in 2015. Bij de ADV in de politie-eenheid Amsterdam kwamen veruit de meeste meldingen binnen op

dit terrein. Een groot (maar onbekend) deel van de meldingen (landelijk) had betrekking op berichten die via internet en specifiek via sociale media zijn verspreid. Meldingen gingen over berichten, filmpjes of reacties op bijvoorbeeld Facebook of Twitter die de melders discriminerend vonden. In 2016 kwamen er veel meldingen binnen die te maken hadden met Sylvana Simons. Melders beklagden zich over discriminerende uitingen jegens Sylvana Simons die op sociale media opdoken. Er waren ook melders die zich juist gediscrimineerd voelden door uitingen van Simons.²⁵ Andere onderwerpen op sociale media waar veel meldingen over gingen, hadden te maken met de Vrije Democratische Partij (VDP), vluchtelingen of Zwarte Piet. Ook een artikel in de Volkskrant dat ging over de vraag hoe universiteiten ‘minder wit’ kunnen worden, was voor mensen aanleiding om een melding bij een ADV te doen. Melders noemden het de “zoveelste aanval op de identiteit van witte mensen”. Tot slot viel een deel van de meldingen over discriminatie binnen de Turkse gemeenschap naar aanleiding van de mislukte staatsgreep onder het terrein ‘publieke en politieke opinie’, als de opmerkingen en/of bedreigingen werden geuit op sociale media.

“Op sociale media zag ik foto's van de video die is gemaakt van Sylvana Simons. Het gaat mij absoluut niet om de zwartepietenstandpunten, maar om het feit dat een vrouwelijke Nederlander met een mening die niet wordt gewaardeerd op zo'n manier wordt bejegend: terug moeten naar eigen land, aap, er moet een piemel in, lynchen...Dit is walgelijk en racistisch.” (ADV-melding)

Bij de meldpunten voor discriminatie op het internet kwamen in 2016 1.459 meldingen binnen. Zoals onderstaand figuur laat zien, kwamen de meeste meldingen binnen bij MiND, dat daarmee voor het eerst sinds de oprichting in 2013 meer meldingen kreeg dan het MDI. Bij MiND nam het aantal meldingen in 2016 toe ten opzichte van het jaar eerder, terwijl het aantal meldingen bij het MDI juist daalde (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017). Deze stijging en daling heeft vermoedelijk te maken met de afbouw van het meldpunt van het MDI. In de loop van 2016 werden melders al verwezen naar MiND. De twee organisaties samen hebben in 2016 iets minder meldingen ontvangen dan in 2015. Het ging om een daling van 8%.

Figuur 8 Meldingen over discriminatie op het internet bij MDI en MiND in 2015-2016

²⁵ Dit is gebaseerd op informatie uit LBA-net over 2016. LBA-net is het programma dat door de meeste ADV's wordt gebruikt om hun meldingen in te registreren. In LBA-net waren in 2016 tenminste 50 registraties van meldingen over discriminatie jegens Sylvana Simons. Iets minder dan 30 melders voelden zich juist door uitspraken van Simons gediscrimineerd.

Iets meer dan de helft van de meldingen bij MDI en MiND ging over discriminatie-ervaringen op sociale media (767). Over fora, blogs en opiniesites kwamen 120 meldingen binnen en ruim 400 meldingen gingen over 'overige' websites (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017).

De meldingen die bij MiND en MDI binnenkomen zijn, naar eigen zeggen, trend- en mediagevoelig. Dit komt overeen met het beeld dat ADV's hebben. De onderwerpen van de meldingen komen vaak overeen met maatschappelijke discussies op sociale media die op dat moment spelen en met berichtgeving in de media. Onderwerpen die vooral opvielen waren in 2016: de politieke partijen DENK, de Vrije Democratische Partij (VDP) en de PVV (het proces tegen Wilders), de mislukte staatsgreep in Turkije, aanslagen in Brussel en Berlijn, Sylvana Simons, de 'treitervlogger in Zaandam', vluchtelingen en verspreide flyers over rassenvermenging.²⁶ Van de meldingen bij MDI en MiND ging 40% over discriminatie op grond van herkomst. 17% ging over discriminatie op grond van godsdienst en 11% over antisemitisme (MiND, 2017; Stichting Magenta, 2017). In hoofdstuk 4 is hier meer over te lezen.

6.4 In het kort

- Iets minder dan de helft van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten speelde zich af op de openbare weg. Een kwart vond plaats in de directe woonomgeving van gedupeerden. Bij de antidiscrimatievoorzieningen (ADV's) ging in 2016 6% van de meldingen over incidenten in de openbare ruimte en 9% van de meldingen over voorvallen in de woonomgeving van het slachtoffer.
- Bij de ADV's is de arbeidsmarkt al jarenlang het terrein waarover het hoogste aantal meldingen binnenkomt. In 2016 ging het om ruim een kwart van de meldingen.
- Verder kwamen er bij de ADV's relatief veel meldingen binnen over ervaren discriminatie door van overheidszijde geregelde (collectieve) voorzieningen (11%) en commerciële dienstverleners (9%). Over discriminatie in het onderwijs waren bij de ADV's 292 meldingen (6%). Bij de politie waren er 166 registraties over discriminatie op en rond scholen (4%). Nog eens 4% van de discriminatie-incidenten die de politie in 2016 registreerde, ging over incidenten in het uitgaansleven. Ook bij de ADV's ging 4% van de meldingen over horecagelegenheden.
- Bij de ADV's viel in 2016 vooral de stijging op van het aantal meldingen op het terrein van publieke en politieke opinie. Het ging toen het om 11% van de meldingen. In 2015 was dat nog 3%. De stijging wordt vooral verklaard door meldingen die binnenkwamen naar aanleiding van (reacties op) berichten over Sylvana Simons en de uitlatingen van de Zaanse Vrije Democratische Partij (VDP), veelal op internet en sociale media. Bij de politie ging in 2016 8% van de registraties over discriminatie op sociale media.
- Bij de meldpunten voor discriminatie op het internet, MiND en MDI, daalde het aantal meldingen in 2016 licht ten opzichte van 2015. In 2016 waren er 1.459 meldingen. Iets meer dan de helft van deze meldingen had betrekking op discriminatie-ervaringen op sociale media.

²⁶ Persoonlijke communicatie, 19 april 2016.

Hoofdstuk 7 – Werknemers met een publieke taak

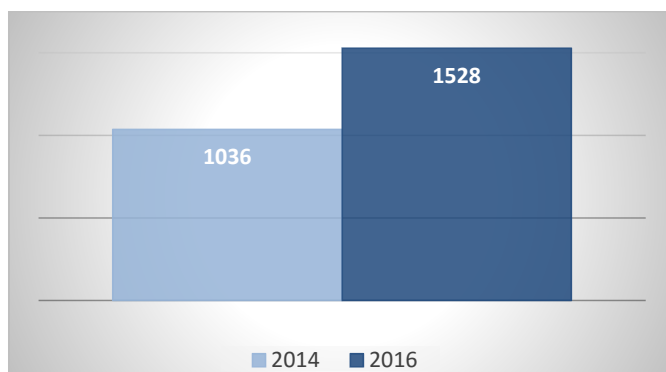
7.1 Inleiding

Werknemers met een publieke taak werken voor organisaties in dienst van de overheid of voeren taken uit namens de overheid. Denk aan politieagenten, ambulancepersoneel, medewerkers in het openbaar vervoer, docenten en stadswachten. Maar ook aan functionarissen die voor de uitvoering van die publieke taken ondersteunende werkzaamheden verrichten, zoals receptionisten en facilitair dienstverleners. Vanwege het belang van de publieke taak voor de samenleving heeft de overheid speciale aandacht voor deze categorie werknemers, en het tegengaan van agressie en geweld jegens hen (zie de Eenduidige Landelijke Afspraken, ELA). In dit rapport wordt daarom apart gerapporteerd over de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak.

7.2 Aantal registraties van discriminatie van werknemers met een publieke taak

In 2016 registreerde de politie 1.528 discriminatie-incidenten waarbij de discriminatie gericht was tegen een werknemer met een publieke taak. In 2015 waren dat er nog 1.036. Er is dus sprake van een forse stijging (47%). In hoofdstuk 8 zal duidelijk worden dat die stijging zich niet gelijk over het land verdeelde, maar zich vooral voordeed in de politie-eenheden Den Haag en Rotterdam. Uit de analyse van de registraties is geen verklaring voor de stijging af te leiden. Zowel landelijk als in de politie-eenheden Den Haag en Rotterdam deden de geregistreerde incidenten zich verspreid over het jaar voor. Ook uit andere beschikbare informatie blijkt niet of er specifieke gebeurtenissen waren die tot een (tijdelijke) toename van discriminatie aan het adres van werknemers met een publieke taak hebben geleid. Het is een reële mogelijkheid dat de toename van het aantal registraties een toename in het aantal incidenten reflecteert. We kunnen echter niet uitsluiten dat een stijging van het aantal registraties te maken heeft met andere factoren, waaronder een verhoogde meldingsbereidheid.

Figuur 9 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak 2015-2016

Figuur 10 maakt duidelijk dat verreweg de meeste discriminatie-incidenten die in 2016 bij de politie bekend waren, afkomstig zijn van politieagenten (91%). Voor politieagenten is het relatief eenvoudig om aangifte te doen van een belediging. In het kader van het protocol Geweld Tegen Politieambtenaren (GTPA, onderdeel van het programma Veilige Publieke Taak) is het ook beleid om dit te doen. Voor werknemers met een publieke taak die niet bij de politie werken, is de stap om melding of aangifte te doen groter, wat de kans op onderrapportage vergroot. Overigens weten we voor beide groepen werknemers met een publieke taak (politie en niet-politie) niet hoe groot de

onderrapportage is. Net als in het rapport van vorig jaar kunnen we ook dit jaar niet anders dan het vermoeden uitspreken dat discriminerende beledigingen in werkelijkheid nog veel vaker voorkomen dan uit de registraties blijkt.

In 2016 was in iets meer dan de helft van de discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak sprake van mogelijke discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Uit de informatie die aanvullend beschikbaar is, weten we dat het in bijna alle gevallen om politieagenten ging die tijdens hun werk voor 'homo' zijn uitgescholden. In 2015 en 2014 was het percentage van dit soort beledigingen nog hoger.

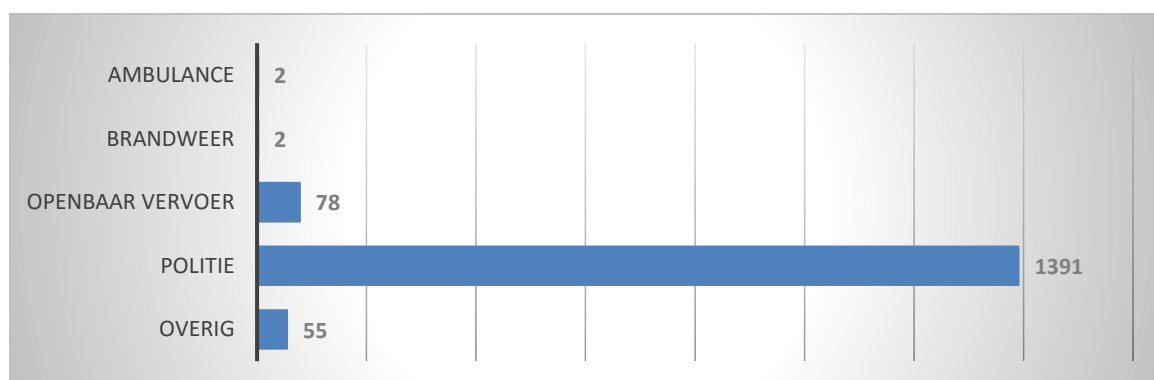
Bij iets meer dan een derde van de discriminatie-incidenten is er gescholden met het woord 'jood'. In 2015 ging het nog om 11% van de incidenten. De scheldwoorden 'jood' en 'homo' worden (richting politieagenten) vaak algemeen gebruikt – het is in die situaties onwaarschijnlijk dat de dader ervan uit ging dat de persoon die hij uitschold Joods of homoseksueel is.

Twee politieagenten spreken een jongeman aan naar aanleiding van een vechtpartij waar hij bij betrokken was. De jongen roept in het bijzijn van omstanders tegen de agenten: “Kankerhomo’s, laat me los, vuile flikkers zijn jullie!” Hij herhaalt zijn woorden nogmaals en bedreigt vervolgens één van de agenten met de dood. De agenten doen aangifte van belediging en bedreiging.
(Politie)

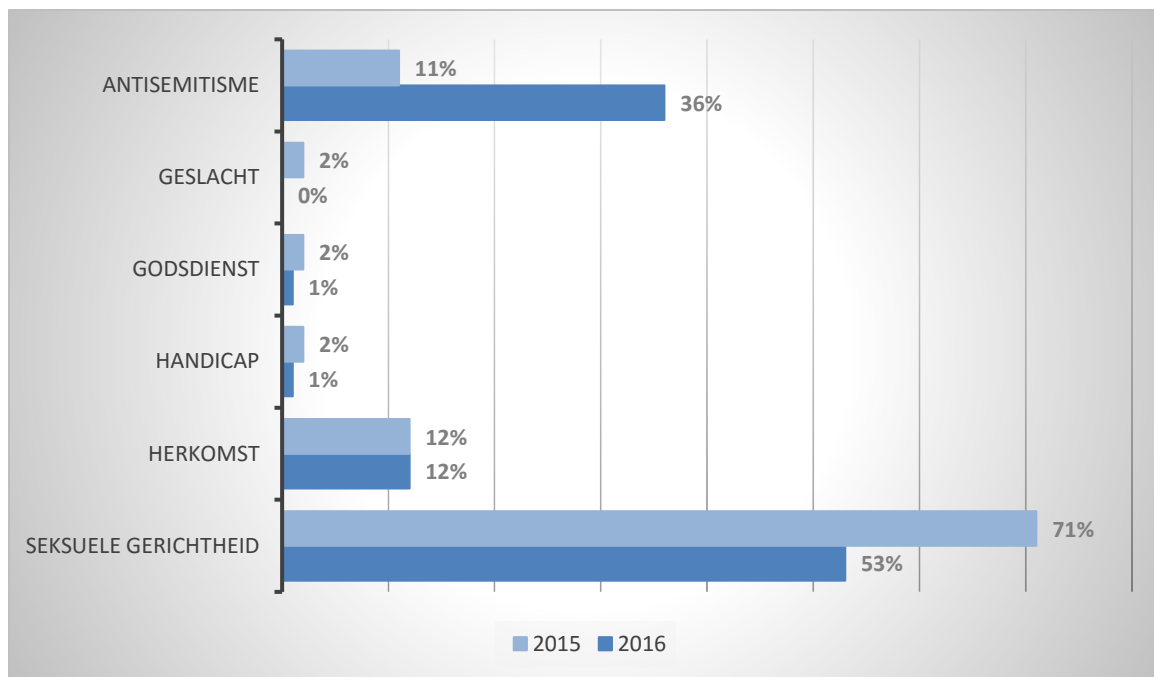
Van de discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak ging 12% over discriminatie op grond van herkomst. In 2015 ging het om exact hetzelfde percentage. Uit de beschikbare informatie blijkt dat de werknemers werden uitgescholden vanwege hun (vermeende) herkomst of huidskleur. Enkele voorbeelden: een portier van een nachtopvang die werd uitgemaakt voor 'kankerneger', een politieagent die werd bedreigd en uitgemaakt voor 'vieze Marokkaan', en parkeerwachters die voor 'blanke kankerhonden' werden uitgescholden.

Een BOA spreekt tijdens zijn dienst iemand aan die zijn auto net op een groenstrook heeft geparkeerd. De bestuurder van de auto reageert met de woorden: “Roetmop, ga naar je eigen land! Ik sla je verrot!” (Politie)

Figuur 10 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar type in 2016

Figuur 11 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar discriminatiegrond in 2015-2016

7.3 In het kort

- In 2016 registreerde de politie 1.528 discriminatie-incidenten waarbij de discriminatie gericht was tegen een werknemer met een publieke taak. In 2015 waren het nog 1.036 registraties (een stijging van 47%).
- Bij negen van de tien geregistreerde incidenten was de discriminatie gericht tegen politieagenten.
- Bij iets meer dan de helft van de incidenten was er sprake van mogelijke discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Bij iets meer dan een derde ging het om antisemitisme. Het ging in bijna alle gevallen om politieagenten die tijdens hun werk zijn uitgescholden voor 'homo' of 'jood'. 12% van de registraties had betrekking op de discriminatiegrond herkomst.

Hoofdstuk 8 – Regionale verschillen en overeenkomsten

8.1 Inleiding

Dit laatste hoofdstuk geeft een beeld van de spreiding van de discriminatie-incidenten en ADV-meldingen over de regio's. De regionale indeling die we daarbij hanteren, is die van de tien politie-eenheden. Cijfers van het College voor de Rechten van de Mens zijn niet uitgesplitst naar de politie-eenheden, omdat het om betrekkelijk lage aantallen gaat. Meldingen bij MiND en MDI over discriminatie op het internet zijn vaak niet gebonden aan een fysieke locatie en daarom ook niet opgenomen in de regionale vergelijking. In het kader in paragraaf 8.2 maken we ook een vergelijking tussen de registraties in de Randstad en buiten de Randstad.

De vergelijking tussen regio's gaat niet zonder meer op. Verschillende factoren kunnen ervoor zorgen dat zich op de ene plek meer incidenten voordoen dan op een andere (van Bon & Mink, 2016). Denk aan de aanwezigheid van horecagelegenheden, voortgezet onderwijs, stadions en een uitgebreid netwerk van openbaar vervoer, waardoor er meer menselijke interactie is met mogelijk meer discriminatie als gevolg. Ook bevolkingsdichtheid en samenstelling van de bevolking kunnen van invloed zijn op het aantal incidenten. We rekenen het aantal incidenten regelmatig om naar rato van het aantal inwoners. Dat maakt vergelijken al iets beter mogelijk. Wanneer je rekening houdt met deze factoren, laten de regionale verschillen (ook ten opzichte van het landelijke beeld) zien wat er in een regio opvallend is. Dit betekent niet dat we daarmee alles weten, maar geeft wel aan waar en waarover we wellicht aanvullende vragen moeten stellen.

Ook op regionaal niveau geldt dat een stijging of daling van het aantal registraties een indicator kan zijn van een toe- of afname van discriminatie. Evengoed kan er ook een andere oorzaak aan ten grondslag liggen, zoals een verschuiving in de meldingsbereidheid (zie onder meer paragraaf 2.3). Op basis van de voor dit rapport beschikbare informatie, kunnen we fluctuaties in het aantal registraties en verschillen tussen politie-eenheden lang niet altijd verklaren.

Wie meer wil weten over wat bekend is over discriminatie op regionaal en lokaal niveau, kan deze informatie vinden in een van de regionale rapporten. Op de website van de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie (LVtD), www.discriminatie.nl, zijn alle rapporten te vinden.²⁷ Ze bevatten net als dit rapport informatie over de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten, de meldingen bij de antidiscriminatievoorziening(en) (ADV's) en de verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens.

8.2 Aantal geregistreerde discriminatie-incidenten en meldingen naar politie-eenheid

De geregistreerde discriminatie-incidenten bij de politie en meldingen bij de ADV's zijn niet evenwichtig verspreid over de politie-eenheden. Figuur 12 en 13 laten dat in één oogopslag zien. Dat is ook zo wanneer we de registraties berekenen naar rato van het aantal inwoners (zie figuur 14). In deze paragraaf gaan we in op enkele opvallende verschillen en overeenkomsten tussen de politie-eenheden, ook in vergelijking met de cijfers van 2015.

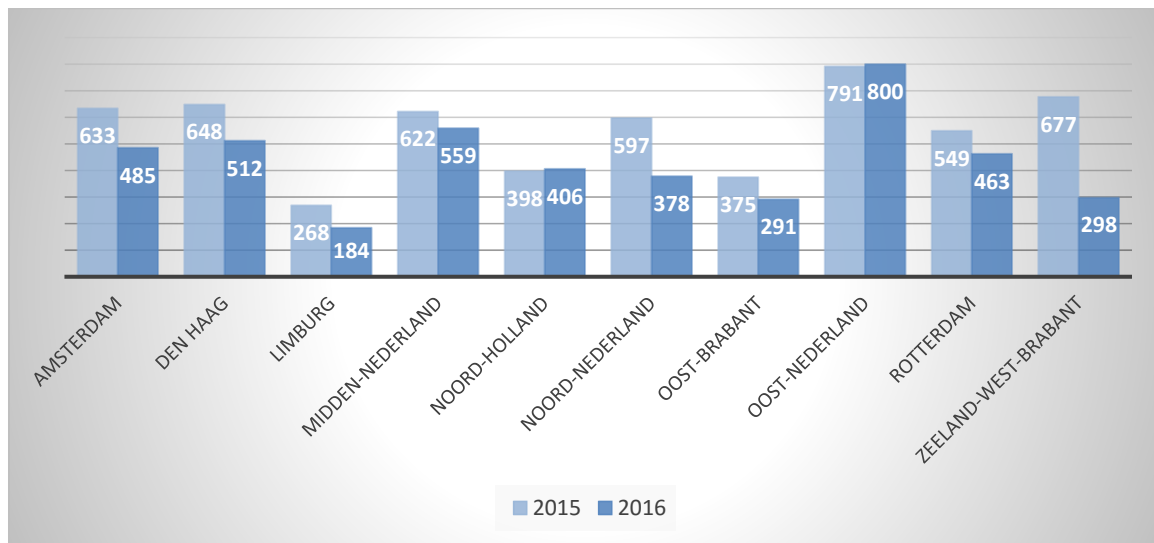
Wanneer we de discriminatie-incidenten van de politie bekijken, springt de daling van het aantal incidenten in de politie-eenheid Zeeland-West-Brabant in het oog. In 2016 werden er 379 incidenten minder geregistreerd dan in 2015, een daling van 56%. Dit is opvallend, omdat in 2015 het aantal

²⁷ Sinds 2013 wordt gewerkt aan uniforme regionale rapporten over discriminatiecijfers (project Regionale Rapportage Discriminatiegegevens).

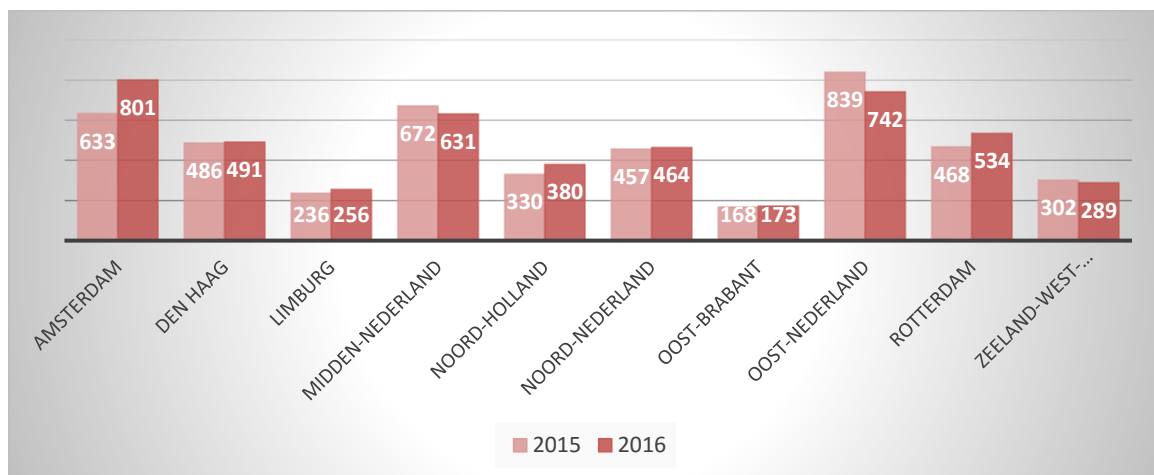
geregistreerde incidenten in deze politie-eenheid juist met 40% was gestegen ten opzichte van 2014. De stijging in 2015 was bijna geheel te wijten aan een toename van het aantal registraties met de discriminatiegrond seksuele gerichtheid (van Bon & Mink, 2016). Hiervan waren er in 2016 229 registraties minder. De daling komt dus voor een groot deel voor de rekening van de incidenten op grond van seksuele gerichtheid. In paragraaf 8.3 gaan we hier dieper op in.

Bij de politie nam, buiten de forse daling in Zeeland-West-Brabant, ook het aantal registraties in Noord-Nederland (-219) en Amsterdam (-148) sterker af dan in de andere politie-eenheden waar sprake was van een daling. In de politie-eenheden Oost-Nederland en Noord-Holland bleef het aantal geregistreerde incidenten bij de politie nagenoeg gelijk.

Figuur 12 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid in 2015-2016

Figuur 13 ADV-meldingen per politie-eenheid in 2015-2016

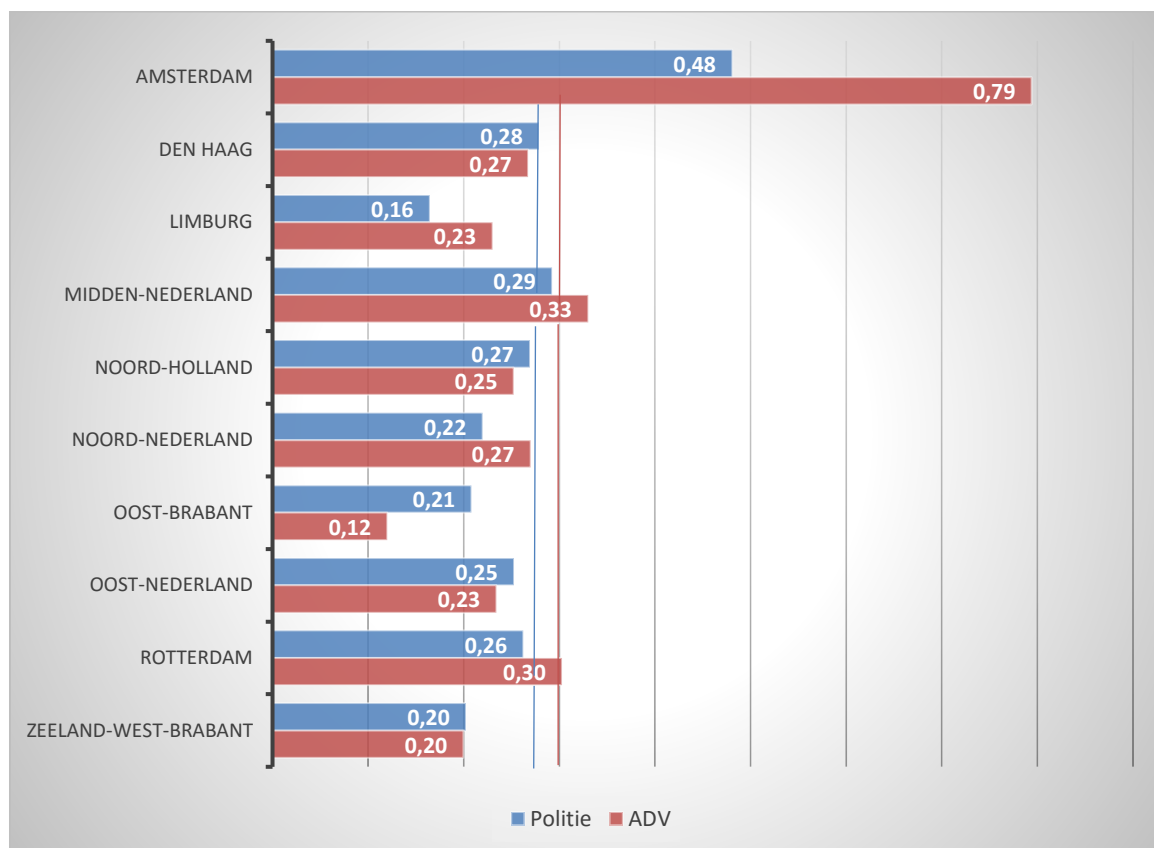

In de meeste politie-eenheden kwamen er bij de ADV('s) in dat gebied meer meldingen binnen dan dat er discriminatie-incidenten bij de politie werden geregistreerd. Alleen in Oost-Brabant, Oost-Nederland en Noord-Holland was dat niet het geval. Waar in 2016 in bijna alle politie-eenheden het

aantal registraties bij de politie afnam in vergelijking met 2015, was er bij veel ADV's juist sprake van een toename. Deze was het grootst in de politie-eenheid Amsterdam, waar er in 2016 168 meldingen meer binnenkwamen dan in 2015. In de politie-eenheid Oost-Nederland waren er bijna 100 meldingen minder in 2016 dan in 2015. Daarmee is Oost-Nederland de politie-eenheid met de sterkste daling van het aantal ADV-meldingen. Oost-Nederland is de politie-eenheid met de meeste door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten. In 2016 waren dat er 800. Ook bij de ADV's in deze politie-eenheid kwamen er in 2016 in absolute aantallen veel meldingen binnen - alleen bij de ADV in Amsterdam waren het er meer. De hoge aantallen in Oost-Nederland lijken gezien de grootte van deze politie-eenheid niet vreemd. Met ruim 3 miljoen inwoners heeft Oost-Nederland de meeste inwoners van alle politie-eenheden.

Omgerekend naar het aantal registraties per 1.000 inwoners waren er in 2016 zowel bij de politie als bij de ADV's de meeste registraties in de politie-eenheid Amsterdam. Dat was in 2015 ook al zo. Amsterdam werd op ruime afstand gevolgd door Midden-Nederland. De politie-eenheden Den Haag en Rotterdam waren in de top 5 bij zowel ADV's als bij de politie te vinden. In Noord-Holland werden naar rato van het aantal inwoners bij de politie iets meer discriminatie-incidenten geregistreerd dan in de politie-eenheid Rotterdam. In Oost-Brabant, Limburg en Zeeland-West-Brabant waren zowel bij de politie als bij de ADV's de minste registraties per 1.000 inwoners in 2016. Met uitzondering van Zeeland-West-Brabant bij de politie was dat beeld in 2015 vergelijkbaar.

Figuur 14 Discriminatie-incidenten politie en ADV-meldingen per politie-eenheid naar aantal per 1.000 inwoners in 2016

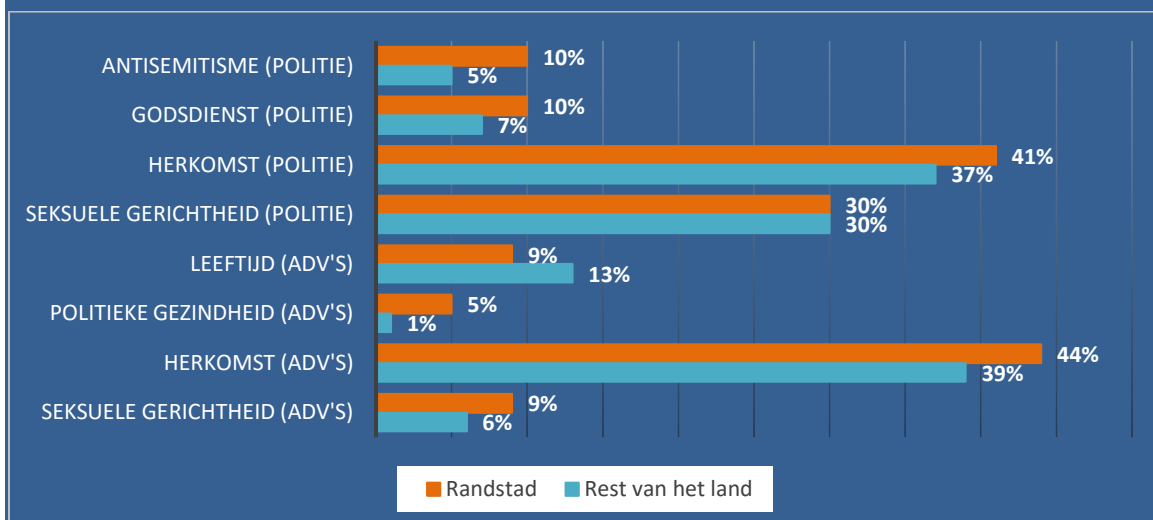

Uitgelicht: discriminatie in de Randstad en daarbuiten

Om antwoord te krijgen op de vraag of discriminatie vaker voorkomt in grootstedelijk dan in landelijk gebied, vergelijken we in dit kader de Randstad met de rest van het land: een vergelijking die ook voor andere onderwerpen vaak wordt gebruikt. De Randstad is nooit exact gedefinieerd – wij gaan hier uit van een ruime definitie, waarbij de provincies Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland tot de Randstad worden gerekend. Dat valt samen met de politie-eenheden Amsterdam, Den Haag, Midden-Nederland, Noord-Holland en Rotterdam.

In 2016 waren er in de Randstad 2.425 registraties van discriminatie-incidenten bij de politie en 2.837 meldingen bij ADV's. In de rest van het land waren dat er respectievelijk 1.951 en 1.924. Omgerekend naar het aantal per 1.000 inwoners waren er in de Randstad 0,30 discriminatie-incidenten bij de politie en 0,35 meldingen bij de ADV's. In de rest van het land waren dat er met 0,22 politieregistraties en 0,22 ADV-meldingen beduidend minder.²⁸

Figuur 15 Discriminatie-incidenten politie en ADV-meldingen naar Randstad en buiten de Randstad in 2016²⁹

Wanneer we de registraties van beide organisaties inhoudelijk bekijken, dan liggen sommige verschillen en overeenkomsten voor de hand, omdat ze samenvallen met overeenkomsten en verschillen tussen politie-eenheden. In paragraaf 5.2.2 is te lezen dat vernielingen, en dan specifiek bekladdingen met hakenkruisen, vooral werden gevonden in Oost- en Noord-Nederland (uit politieregistraties). Dit zien we terug in de verdeling Randstad versus de rest van het land: 15% van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten in de Randstad bestond uit hakenkruisen (366), tegenover 21% in de rest van het land (454). Andere verschillen zijn wellicht opvallender. Zo waren er in 2016 in de Randstad bij de politie meer discriminatie-incidenten op grond van godsdienst en herkomst dan in de rest van het land. Ook waren er in de Randstad meer antisemitische incidenten (zowel absoluut als relatief – zie tabel 21 in bijlage 2). Bij de ADV's was het beeld vergelijkbaar.

Discriminatie op grond van seksuele gerichtheid werd in beide gebieden naar verhouding even vaak in de registraties van de politie aangetroffen. ADV's in de Randstad kregen juist meer meldingen van discriminatie op deze grond dan de ADV's in de rest van het land. De antihomoflyer die in Amsterdam werd verspreid en daar tot meldingen leidde, speelde daar in elk geval een rol in.

²⁸ In de Randstedelijke provincies wonen ruim 8 miljoen mensen (bron: Regioatlas.nl).

²⁹ In deze figuur zijn de percentages van enkele discriminatiegronden weergegeven. Voor een volledig overzicht verwijzen we naar tabel 21 en 22 in bijlage 2. De percentages zijn berekend over het totaal aantal registraties per gebied.

ADV's in de rest van het land kregen verhoudingsgewijs juist weer meer meldingen over leeftijdsdiscriminatie dan de ADV's in de Randstad. Discriminatie op grond van politieke gezindheid werd in 2016 vooral in de Randstad gemeld. In het kader in paragraaf 4.2.7 bleek dat dit hoofdzakelijk te maken had met de onrust die in de Turkse gemeenschap ontstond naar aanleiding van de mislukte staatsgreep in Turkije.

De geregistreerde incidenten bij de politie en de ADV-meldingen in de Randstad en de rest van het land verschillen niet zo veel van elkaar wat betreft de plek waar de incidenten zich afspeelden. De ADV's buiten de Randstad kregen iets meer meldingen over discriminatie met betrekking tot collectieve voorzieningen en over discriminatie in relatie tot sport(eventen) en recreatie. Wat betreft de wijze van discriminatie valt op dat bedreiging en mishandeling vaker voorkwamen in de politieregistraties in de Randstad (absoluut en relatief) – de ADV-meldingen laten een vergelijkbaar beeld zien. Bij de politie ging het om 165 registraties van mishandeling en 107 registraties van bedreigingen in de Randstad, versus respectievelijk 99 en 33 daarbuiten.

8.3 Discriminatiegrond

Net als in 2015 werd in 2016 de landelijke verdeling van de registraties over de discriminatiegronden grotendeels weerspiegeld in de politie-eenheden. Discriminatie op grond van herkomst kwam naar verhouding in alle politie-eenheden het meest voor, zowel in de politieregistraties als in de ADV-meldingen. Als we het vergelijken met het landelijke beeld, dan waren er in Amsterdam en Oost-Nederland meer registraties van mogelijke discriminatie op grond van herkomst bij de politie dan elders. Bij de ADV's waren er verhoudingsgewijs de meeste meldingen over deze grond in Den Haag.

De grond seksuele gerichtheid kwam zowel bij de politie als bij de ADV's het vaakst voor in Amsterdam. Bij de ADV in Amsterdam ging in 2016 iets meer dan één op de vijf meldingen over discriminatie op grond van seksuele gerichtheid, terwijl dat landelijk gemiddeld minder dan één op de tien is. Het hoge aantal in Amsterdam had te maken met de meldingen die binnenkwamen naar aanleiding van een antihomoflyer die in Amsterdam werd verspreid en de meldingen over uitspraken van de oprichter van de Zaanse Vrije Democratische Partij (VDP). Bij de ADV's in Noord-Nederland kwamen er gemiddeld iets meer meldingen binnen over discriminatie vanwege seksuele gerichtheid.

In 2015 was het vooral de politie-eenheid Zeeland-West-Brabant die eruit sprong vanwege een hoog aantal registraties op grond van seksuele gerichtheid bij de politie. Maar liefst 51% van de registraties in deze politie-eenheid ging over seksuele gerichtheid, meer dan 300 in absolute aantallen. Naar aanleiding hiervan is nader onderzoek verricht naar de aard van deze discriminatie-incidenten. Uit dat onderzoek bleek onder andere dat veel van de incidenten zich voordeden in de directe woonomgeving van de gedupeerde. Bij iets minder dan één op de vijf incidenten was de gedupeerde homo- of biseksueel of werd daar door de dader voor aangezien (van Bon, 2017). De opmerkelijke piek van het aantal incidenten op deze grond in Zeeland-West-Brabant herhaalde zich niet in 2016. Integendeel: in dit jaar waren er in deze politie-eenheid 92 registraties van incidenten waarbij mogelijk sprake was van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid. Daarmee waren het er zelfs minder dan in 2014, toen er 136 van dit soort incidenten in de BVH werden gevonden binnen deze politie-eenheid (Tierolf et al., 2015). Een verklaring voor de daling is niet voorhanden.

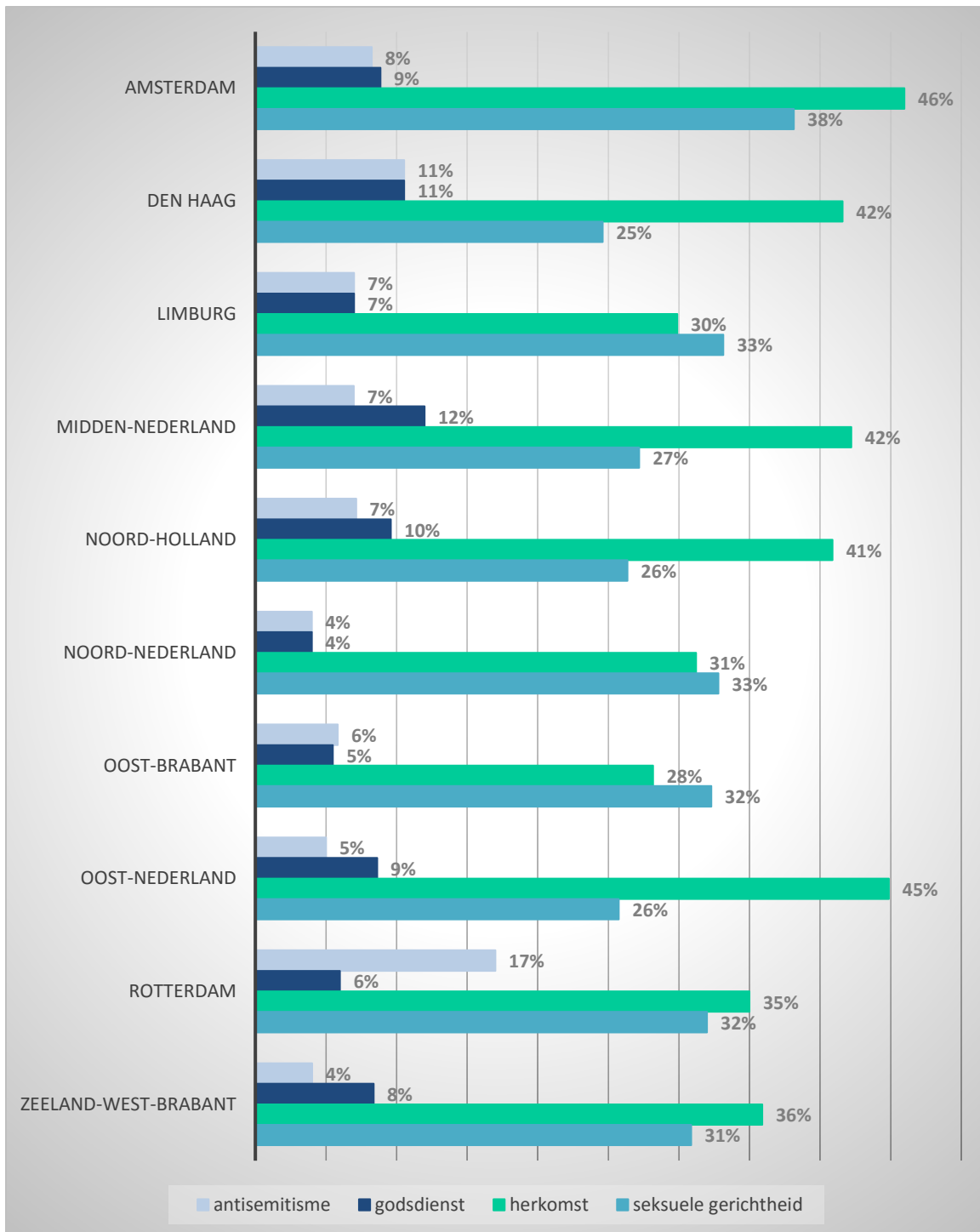
Discriminatie-incidenten waarbij mogelijk sprake was van discriminatie vanwege het islamitische geloof kwamen omgerekend naar het aantal per 1.000 inwoners het meest voor in de politie-eenheid Amsterdam (0,04), gevolgd door Midden-Nederland en Den Haag (beide 0,03). Bij de ADV's is het beeld vergelijkbaar: ook daar kwamen omgerekend naar het aantal per 1.000 inwoners de meeste

meldingen binnen in Amsterdam (0,04), gevolgd door Midden-Nederland en Den Haag (beide 0,02). Den Haag en Amsterdam werden ook in het rapport over 2015 al genoemd als de politie-eenheden met de meeste registraties van discriminatie vanwege het islamitische geloof (van Bon & Mink, 2016).

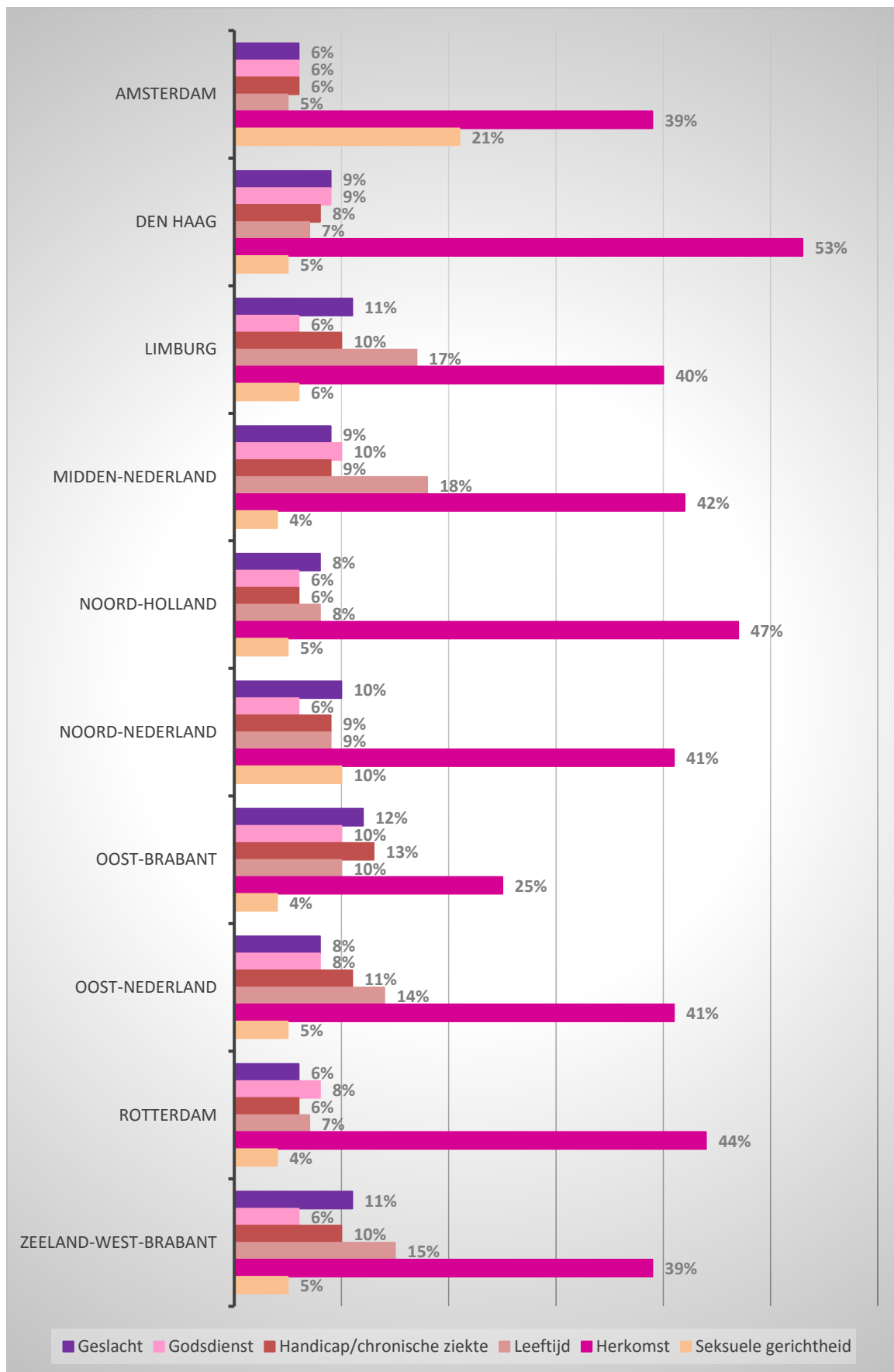
Vergeleken met 2015 is de verspreiding van geregistreerde antisemitische incidenten in 2016 anders. Amsterdam viel in 2015 op: 16% van de politieregistraties had te maken met antisemitisme. In 2016 daalde dit percentage naar 8%. Datzelfde jaar was in Rotterdam 17% van de geregistreerde incidenten van antisemitische aard. In Den Haag was het percentage in beide jaren 11%, in andere politie-eenheden ligt het lager. Antisemitisme werd bij de politie het minst vaak geregistreerd in Zeeland-West-Brabant en Noord-Nederland. Wat betreft de meldingen bij de ADV's sprong in 2016 Amsterdam juist wel in het oog. Meer dan een derde van alle meldingen van antisemitisme landelijk werden in deze politie-eenheid gemeld (45).

Op de volgende pagina's laten figuur 16 en 17 de verdeling van enkele veelvoorkomende discriminatiegronden in de registraties van de politie en ADV's over de politie-eenheden zien. De figuren geven de procentuele verdeling weer, waarbij de percentages zijn berekend over het totaal aantal registraties per politie-eenheid. Zowel bij de politie als bij de ADV's kunnen per incident of melding meerdere gronden zijn geregistreerd. In bijlage 2 zijn de bijbehorende tabellen weergegeven, waarin alle cijfers te vinden zijn.

Figuur 16 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar discriminatiegrond in 2016

Figuur 17 ADV-meldingen per politie-eenheid naar discriminatiegrond in 2016

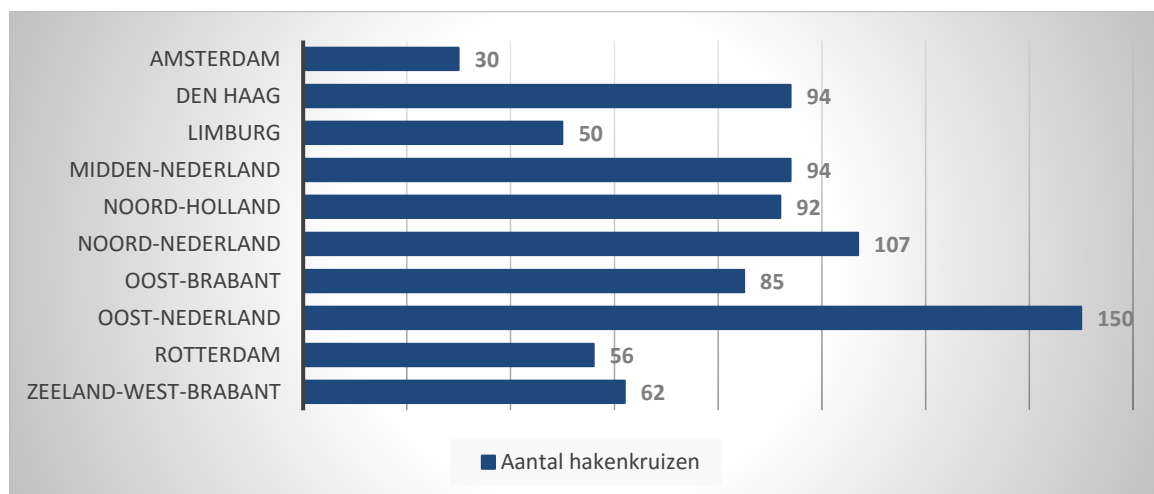

8.4 De wijze van discriminatie

Wat betreft de geregistreerde wijzen van discriminatie lijken er tussen de politie-eenheden meer overeenkomsten dan verschillen te zijn. Dat was in 2015 ook al het geval. Belediging kwam in de politieregistraties in alle politie-eenheden veruit het meeste voor. Bij de ADV's lag het percentage meldingen van discriminerende opmerkingen en scheldpartijen (vijandige bejegening) in de ene politie-eenheid hoger dan de andere – ten koste van het percentage registraties met als wijze 'omstreden behandeling'. De politie-eenheden Amsterdam en Rotterdam hadden in 2016 het hoogste percentage geregistreerde beledigingen bij de politie en het hoogste percentage 'vijandige bejegening' bij de ADV's. Bij de ADV's was het percentage vijandige bejegening het laagst in Limburg. Den Haag en Noord-Nederland sloten de rij voor wat betreft het percentage belediging in de politieregistraties.

Noord-Nederland en Oost-Brabant vielen in 2016 in de politieregistraties op door een relatief hoog percentage vernielingen. Dat percentage was in Amsterdam en Rotterdam juist opvallend laag. Zoals eerder geconstateerd, ging het bij vernielingen vooral om bekladdingen en bekrassingen (hierna: bekladdingen) met hakenkruisen. Als we alleen naar het aantal registraties van hakenkruisen kijken in het overzicht van discriminatie-incidenten van de politie, dan waren er in de politie-eenheid Oost-Nederland in 2016 de meeste registraties van dit soort bekladdingen. Op enige afstand gevolgd door Noord-Nederland, Noord-Holland, Midden-Nederland en Den Haag. In Amsterdam waren er de minste registraties van bekladdingen met hakenkruisen (zie figuur 18).

Figuur 18 Discriminatie-incidenten politie – aantal registraties van hakenkruisen naar politie-eenheid in 2016

In de politie-eenheden Amsterdam, Midden-Nederland en Noord-Holland was in 2016 verhoudingsgewijs het percentage mishandeling in de politieregistraties het hoogst. In deze politie-eenheden lag dit percentage boven het landelijke percentage van 6%. Vooral Amsterdam springt eruit waar 10% van de discriminatie-incidenten in 2016 in de categorie mishandeling viel. In Oost-Brabant was het percentage mishandeling met 2% opvallend laag. Bij de ADV's was het percentage geweld het hoogst in Noord-Nederland. Ook in absolute aantallen waren er in die politie-eenheid de meeste registraties van geweldszaken (26). In Zeeland-West-Brabant was dat er maar één in 2016. In de politie-eenheid Rotterdam kwamen er relatief weinig meldingen van geweld binnen (7) bij de ADV's, maar waren er naar verhouding juist veel meldingen van bedreiging (33).

8.5 Locatie en maatschappelijk terrein

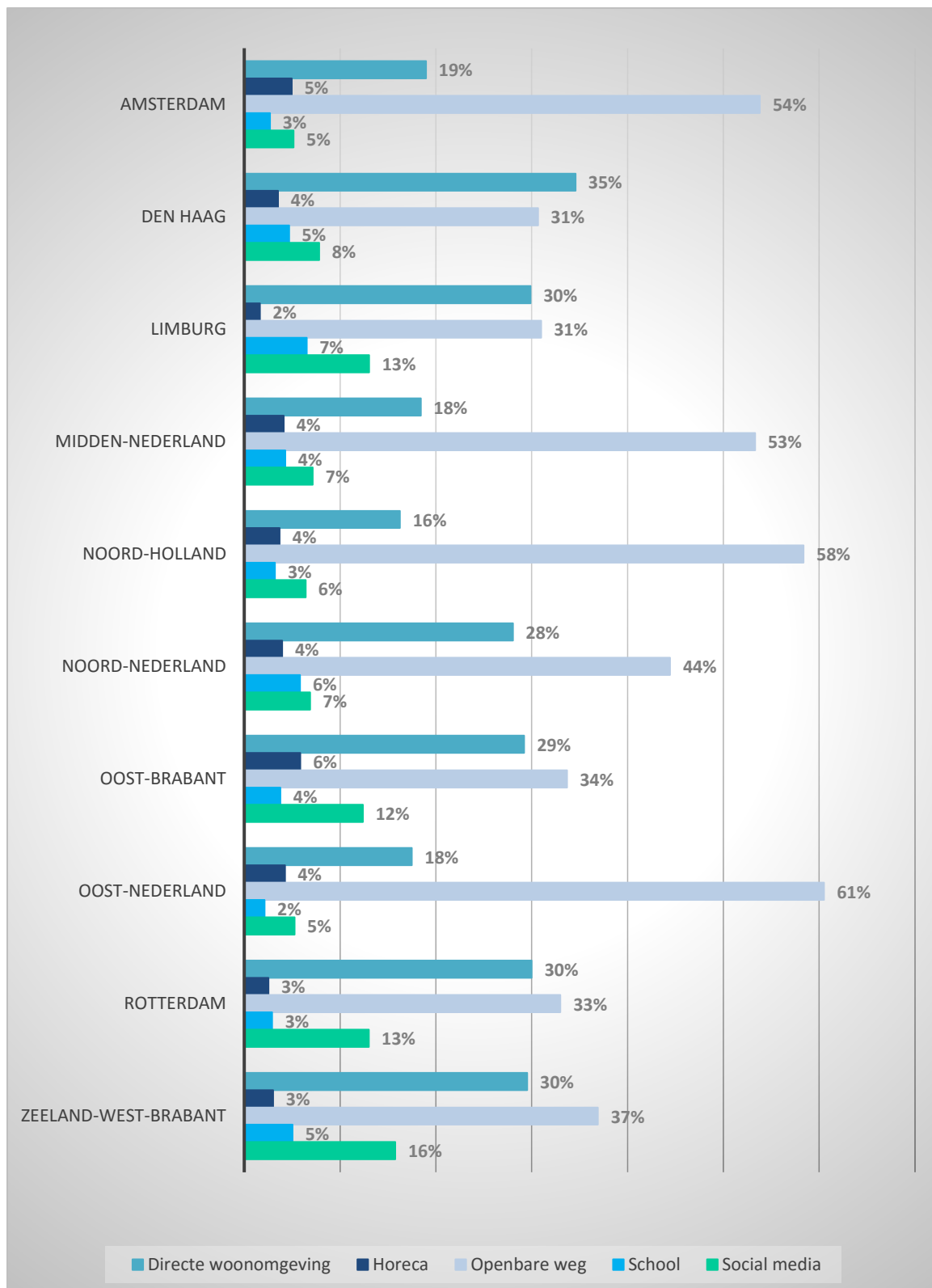
Over discriminatie in de woonomgeving waren er verhoudingsgewijs veel politieregistraties in de politie-eenheid Den Haag. In de politie-eenheden Noord-Holland, Amsterdam, Midden-Nederland en Oost-Nederland waren er over dit soort incidenten juist relatief weinig registraties. Ook bij de ADV's waren er naar verhouding in Amsterdam de minste meldingen over discriminatie door buurtgenoten. In Noord-Holland waren dat er juist relatief veel.

In de politieregistraties valt op dat in Rotterdam, Oost-Brabant, Limburg en Zeeland-West-Brabant registraties over discriminatie op sociale media verhoudingsgewijs het vaakst voorkwamen. Bij de ADV's waren er veel meldingen op het terrein van 'publieke en politieke opinie' in de politie-eenheid Amsterdam. Een antihomoflyer in Amsterdam, maar ook uitspraken van de oprichter van de Vrije Democratische Partij en discriminatie jegens (en door) Sylvana Simons op sociale media zorgden daar voor veel meldingen.

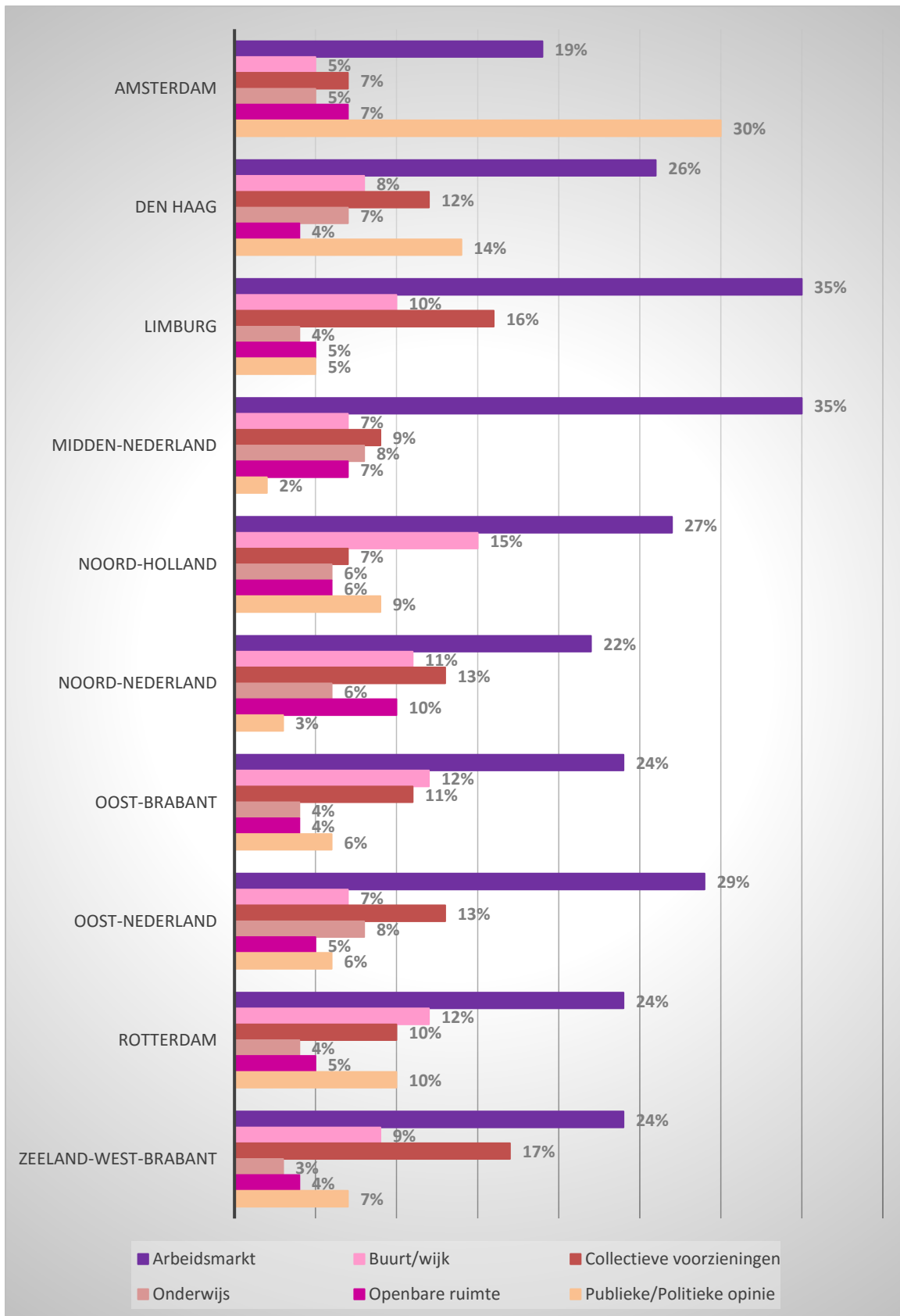
Uitspraken over de spreiding van incidenten en meldingen over de politie-eenheden zijn niet altijd eenvoudig te doen. Zeker niet als het totaal aantal registraties binnen een categorie landelijk al niet erg hoog was. Dat is bijvoorbeeld het geval met registraties van discriminatie in en om scholen. Landelijk waren er bij de politie 166 van dit soort registraties. In de politie-eenheden Den Haag, Midden-Nederland en Noord-Nederland waren er in absolute aantallen de meeste registraties (respectievelijk 24, 24 en 22). Bij de ADV's kwamen de meeste meldingen binnen over discriminatie in het onderwijs in Oost-Nederland (59). Verder viel in de data van 2016 op dat politieregistraties over discriminatie gerelateerd aan sport relatief vaak voorkwamen in Rotterdam. In deze categorie vallen ook incidenten op en rond sportevenementen en voetbalwedstrijden. Bij de ADV's waren er verhoudingsgewijs veel meldingen over discriminatie op de arbeidsmarkt in Limburg en Midden-Nederland. Over discriminatie in de horeca waren er in absolute aantallen bij de politie de meeste registraties in Oost-Nederland (34), gevolgd door Amsterdam (24) en Midden-Nederland (23). Wat betreft de meldingen bij de ADV's is dit beeld vergelijkbaar. In Oost-Nederland kwamen er 37 meldingen binnen over discriminatie in de horeca, gevolgd door Amsterdam (35) en Midden-Nederland en Noord-Nederland (beide 31).

In de figuren 19 en 20 op de volgende pagina's zijn enkele van de veel geregistreerde locaties en terreinen bij politie en ADV's weergegeven per politie-eenheid. In de figuren is te zien hoe vaak een categorie procentueel voorkwam binnen die politie-eenheid. De percentages zijn berekend over het totaal aantal registraties. In bijlage 2 is in de bijbehorende tabellen een overzicht te vinden van alle cijfers.

Figuur 19 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar locatie in 2016

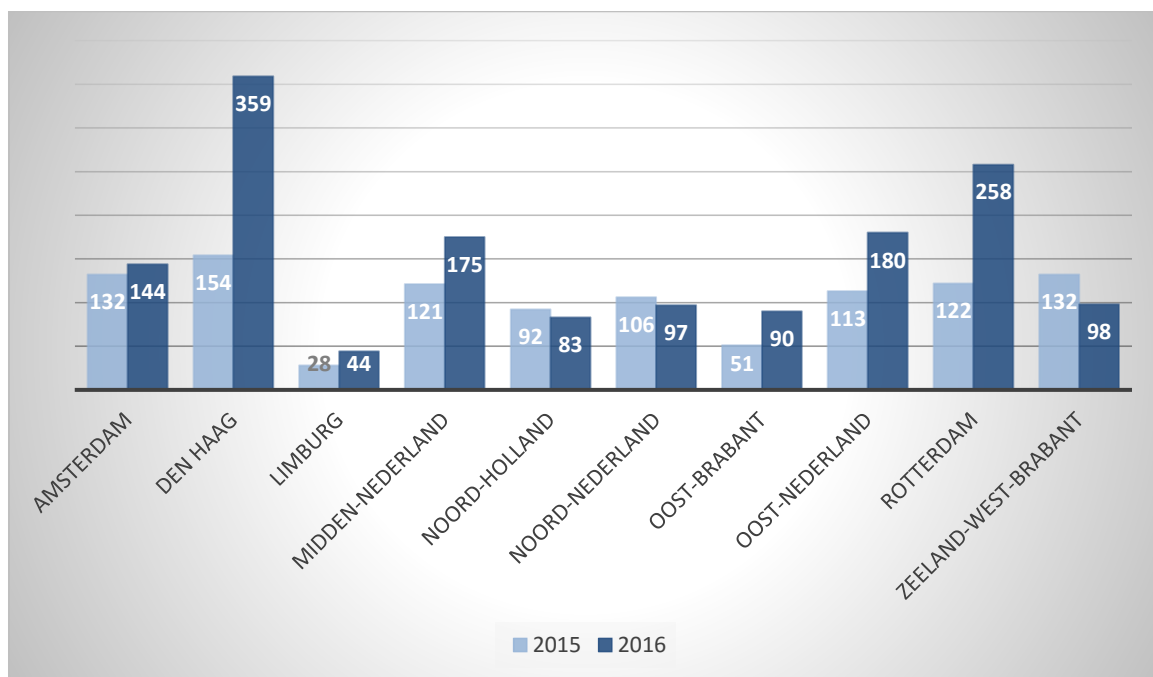
Figuur 20 ADV-meldingen per politie-eenheid naar maatschappelijk terrein 2016

8.6 Werknemers publieke taak

Figuur 21 maakt de verdeling van de door de politie geregistreerde discriminatie-incidenten jegens werknemers met een publieke taak over de politie-eenheden inzichtelijk. In een oogopslag is duidelijk dat de verschillen tussen de politie-eenheden in 2016 groter waren dan in 2015 het geval was. De politie-eenheid Den Haag had in 2016 met 359 veruit de meeste registraties, op enige afstand gevolgd door de politie-eenheid Rotterdam (258). Oost-Nederland en Midden-Nederland maken de top 4 compleet. In Den Haag en Rotterdam was de stijging van het aantal registraties het sterkst. In 2015 waren er in de politie-eenheid Den Haag de meeste registraties, gevolgd door Amsterdam, Zeeland-West-Brabant en Rotterdam.

Figuur 21 Discriminatie-incidenten politie werknemers publieke taak per politie-eenheid in 2015-2016

Tegen de landelijke trend in is het aantal registraties van discriminatie-incidenten gericht tegen werknemers met een publieke taak in de politie-eenheden Zeeland-West-Brabant, Noord-Holland en Noord-Nederland in 2016 gedaald. De daling in Zeeland-West-Brabant in dit jaar viel samen met de (sterke) daling in deze politie-eenheid van de eerder besproken registraties van discriminatie-incidenten die niet gericht waren tegen werknemers met een publieke taak (zie paragraaf 8.3).

Een nadere analyse van de registraties in Den Haag en Rotterdam bood geen aanknopingspunten voor een verklaring van de stijging van het aantal registraties. Zo leverde de spreiding van de registraties over het jaar en de spreiding over de basisteams geen specifiek beeld op. In Den Haag en Rotterdam was het aandeel van de geregistreerde incidenten waarbij gescholden is met het woord 'jood' hoger dan in de andere politie-eenheden. Het ging in 2016 om respectievelijk 62% (223) en 51% (131) van het totaal. In 2015 waren hierover in Den Haag 49 registraties en in Rotterdam 24. Dit betekent dat meer dan 80% van de stijging in Den Haag en Rotterdam verklaard wordt door een toename van het aantal incidenten waarbij een werknemer publieke taak werd uitgescholden voor 'jood'.

8.7 In het kort

- Naar rato van het aantal inwoners waren er zowel bij de politie als bij de antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) in de politie-eenheid Amsterdam de meeste discriminatieregistraties. Dat was in 2015 ook al zo. Amsterdam werd op ruime afstand gevolgd door Midden-Nederland. De politie-eenheden Den Haag en Rotterdam waren zowel bij de ADV's als de politie in de top 5 te vinden.
- De landelijke verdeling van discriminatiegronden, wijzen van discriminatie en locaties/terreinen werden in de politie-eenheden grotendeels weerspiegeld.
- In 2016 waren er in Amsterdam naar verhouding de meeste registraties van discriminatie op grond van seksuele gerichtheid (bij politie en ADV's). Antisemitisme kwam het vaakst terug in de politieregistraties van de politie-eenheid Rotterdam. Bij de ADV's waren er juist de meeste meldingen over antisemitisme in Amsterdam. In Amsterdam, Midden-Nederland en Den Haag waren er naar rato van het aantal inwoners de meeste registraties over mogelijke discriminatie op grond van het islamitische geloof (politie en ADV's).
- De categorieën 'belediging' (politie) en 'vijandige bejegening' (ADV's) waren naar verhouding in 2016 in de politie-eenheden Amsterdam en Rotterdam vaker te vinden dan elders in het land. Vernieling kwam in de registraties van de politie naar verhouding opvallend vaak voor in Noord-Nederland, Oost-Brabant en Oost-Nederland. De meeste hakenkruisen (in absolute aantallen) werden geregistreerd bij de politie in Oost-Nederland.
- In Den Haag registreerde de politie relatief veel discriminatie-incidenten die zich afspeelden in de woonomgeving van het slachtoffer.
- In de politie-eenheden Den Haag en Rotterdam waren er in 2016 de meeste registraties bij de politie van discriminatie-incidenten jegens een werknemer met een publieke taak. Ten opzichte van 2015 nam het aantal registraties in deze twee politie-eenheden sterk toe. Er is geen verklaring voor de stijging voorhanden, die zich vooral leek voor te doen door een stijging van het aantal incidenten waarbij een werknemer met een publieke taak werd uitgescholden met het woord 'jood'.
- De vergelijking van de politieregistraties en meldingen bij de ADV's in de Randstad en daarbuiten, liet zien dat er naar rato van het aantal inwoners beduidend meer registraties waren in de Randstad. Omgerekend naar het aantal per 1.000 inwoners waren er in de Randstad 0,30 discriminatie-incidenten bij de politie en 0,35 bij de ADV's.

Landelijke Vereniging tegen Discriminatie (2017). *Factsheet meldingen discriminatie 2016. Landelijk overzicht van meldingen en klachten ingediend bij antidiscriminatievoorzieningen in Nederland*. Leeuwarden: Landelijke Vereniging tegen Discriminatie.

MiND (2016). *Jaarverslag 2015. MiND Meldpunt Internetdiscriminatie*. Geraadpleegd op https://www.mindnederland.nl/wp-content/uploads/2016/01/Jaarverslag_2015_MiND.pdf.

MiND (2017). *Jaarverslag 2016. MiND Meldpunt Internetdiscriminatie*. Geraadpleegd op <https://www.mindnederland.nl/wp-content/uploads/2017/04/170404-Jaarverslag-2016-MiND.pdf>.

Ministerie van Buitenlandse Zaken & Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2017). Brief over uitslag referendum grondwetswijziging Turkije (Kamerbrief). Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/04/19/kamerbrief-over-uitslag-referendum-grondwetswijziging-turkije>.

Muller, G. (2016). *Monitor antisemitische incidenten in Nederland 2015*. Den Haag: CIDI.

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2016a). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 42, juli 2016*. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (2016b). *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 43, november 2016*. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.

NOS (8 september 2016). 'Bijna 600 leerlingen uitgeschreven bij Gülen-scholen'. NOS. Geraadpleegd op <http://nos.nl/artikel/2130597-bijna-600-leerlingen-uitgeschreven-bij-gulen-scholen.html>.

Nu.nl (3 oktober 2016). 'Kinderombudsman doet aangifte na bedreigingen om rapport Zwarte Piet'. Geraadpleegd op <http://www.nu.nl/binnenland/4330660/kinderombudsman-doet-aangifte-bedeigingen-rapport-zwarte-piet.html>

Ketellapper, O. (10 maart 2016). 'Burgemeester Amstelveen met dood bedreigd vanwege vluchtelingenopvang'. *Het Parool*. Geraadpleegd op <http://www.parool.nl/binnenland/burgemeester-amstelveen-met-dood-bedeigd-vanwege-vluchtelingenopvang~a4260718/>.

Piersma, J. (2016, 16 oktober). 'Antihomoflyer verspreid in West en Nieuw-West'. *Het Parool*. Geraadpleegd op <http://www.parool.nl/amsterdam/antihomoflyer-verspreid-in-west-en-nieuw-west~a4396789/>.

RADAR (2016). *Stemmingen en Koersen. Discriminatie in de eerste helft van 2016, een overzicht in vogelvlucht*. Rotterdam: RADAR.

RADAR (2017a). *Stemmingen en Koersen. Discriminatie in de tweede helft van 2016, een overzicht in vogelvlucht*. Rotterdam: RADAR.

RADAR (2017b). *Meldingen bij RADAR in 2016*. Geraadpleegd op <http://radar.nl/file/2826166/webdossier+2016.pdf>.

Stichting Magenta (2016). *Jaarverslag 2015*. Amsterdam: Stichting Magenta, Meldpunt Discriminatie Internet.

Stichting Magenta (2017). *Jaarverslag 2016*. Amsterdam: Stichting Magenta, Meldpunt Discriminatie Internet.

Tierolf, B., Hermens, N., Drost, L., & Vos, L. van der (2013). *Poldis rapportage 2012. Met themarapportage antisemitisme*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Tierolf, B., Hermens, N., Drost, L. & Ens, A. (2015). *Discriminatiecijfers politie 2014*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Tuin, Van der I. (2017). *Monitor discriminatie politie-eenheid Rotterdam*. Rotterdam: RADAR

Valk, I. van der (2017). *Monitor moslimdiscriminatie. Derde rapportage, met special: online beeldvorming over moslims en islam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Witte, R. & Moors, H. (2014). *Gestreden als Don Quichot tegen windmolens*. Den Haag: Lokaal Centraal- Expertgroep maatschappelijke vraagstukken.

Wierenga, A. J., Roorda, B. & Brouwer, J. G. (2016). Misbruik noodrecht en schending demonstratierecht bij Sinterklaasintochten. Geraadpleegd op <http://www.openbareorde.nl/tijdschrift/misbruik-noodrecht-en-schending-demonstratierecht-bij-sinterklaasintochten/>

BIJLAGE 1 – Toelichting data

Dit rapport geeft omvang en aard weer van de discriminatie-incidenten die de politie registreerde in 2016 en de meldingen die ADV's in dat jaar ontvingen. In verschillende hoofdstukken wordt ook gerefereerd aan data van andere organisaties, te weten:

- College voor de Rechten van de Mens
- Meldpunt Discriminatie Internet (MDI)
- Meldpunt Internet Discriminatie (MiND)
- Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI)

Hieronder wordt per organisatie kort ingegaan op de (wettelijke) taken die deze heeft in de bestrijding van discriminatie. Vervolgens wordt uitgelegd welke data van de bewuste organisatie worden gebruikt. Zie ook Hoofdstuk 2. In de paragraaf over de politie wordt bovendien uitgebreid stilgestaan bij de wijze van dataverzameling, die complexer is dan bij de andere organisaties.

Vergelijkbaarheid van meldings- en incidentregistraties

De gegevens van instanties die meldings- en incidentregistraties over discriminatie bijhouden zijn niet gelijksoortig en kunnen daarom niet bij elkaar worden opgeteld. Instanties hebben verschillende uitgangspunten, taken en procedures en hun registraties zijn hierop ingericht. Dit betekent dat zij andere typen situaties registreren en andere categorieën hanteren in hun registratiesystemen. Daarnaast zijn er verschillen tussen de gebruikte definities van bepaalde termen en tussen registratieprotocollen. Tenslotte is er sprake van enige overlap tussen de registraties van verschillende organisaties. Het komt namelijk voor dat gedupeerden zich zowel bij een ADV als bij de politie melden, of zowel bij een ADV melden als bij het College voor de Rechten van de Mens een verzoek om een oordeel indienen. Optellen zou hier tot een vermoedelijk klein, maar onbekend aantal dubbelingen leiden. De informatie uit de verschillende hier gebruikte bronnen wordt om deze redenen apart gepresenteerd en dient als complementair te worden gezien.

B1.1 Politie

Het maken van onderscheid kan strafbaar zijn. Burgers of organisaties kunnen daarom aangifte doen van discriminatie of een incident melden bij de politie. Daarnaast kunnen agenten uit eigen beweging aangifte doen of melding maken van discriminatie (mutatie). Discriminatie kan ook een rol op de achtergrond spelen bij andere delicten. Denk aan een mishandeling waarbij het slachtoffer doelwit was vanwege zijn huidskleur, of een vernieling aan het huis van een homoseksueel stel. Bij een dergelijk 'commuun delict' kan de officier van justitie een strafverzwaring eisen vanwege een discriminatoir aspect. Beide vormen van discriminatie zijn in dit rapport meegenomen. In het Wetboek van Strafrecht is discriminatie op vijf discriminatiegronden strafbaar gesteld, te weten: ras (in dit rapport 'herkomst' genoemd), geslacht, godsdienst/ levensovertuiging, seksuele gerichtheid en handicap. De politieregistraties gaan over mogelijke discriminatie op één (of meerdere) van deze gronden. Politieagenten dienen alle aangiften en meldingen van discriminatie en van incidenten waarin mogelijk een discriminatoir aspect aanwezig is te registreren in de BVH. In dit bedrijfsprocessensysteem worden vervolgens alle documenten gekoppeld die bij de zaak horen

(proces-verbaal, verhoorverslagen, et cetera). De BVH wordt regelmatig geraadpleegd om inzicht te krijgen in incidenten, zowel op zaaksniveau als op geaggregeerd niveau.

Doelen van dataverzameling

Verzameling van data over discriminatie door de politie dient twee doelen:

a. Operationele toepassing

Informatie op zaaksniveau is van directe betekenis voor de aanpak van discriminatie. Overzichten van discriminatie-incidenten worden periodiek besproken in het Regionaal Discriminatie Overleg (RDO), waar politie-eenheid en ketenpartners (OM, antidiscriminatievoorziening) de afhandeling van discriminatiezaken bespreken.

b. Rapportage over aard en omvang van geregistreeerde incidenten en trends hierin

Geaggregeerde data over discriminatie dienen als basis voor het voorliggende rapport, en worden tevens gebruikt in rapporten over discriminatie per politie-eenheid en in andere rapporten.

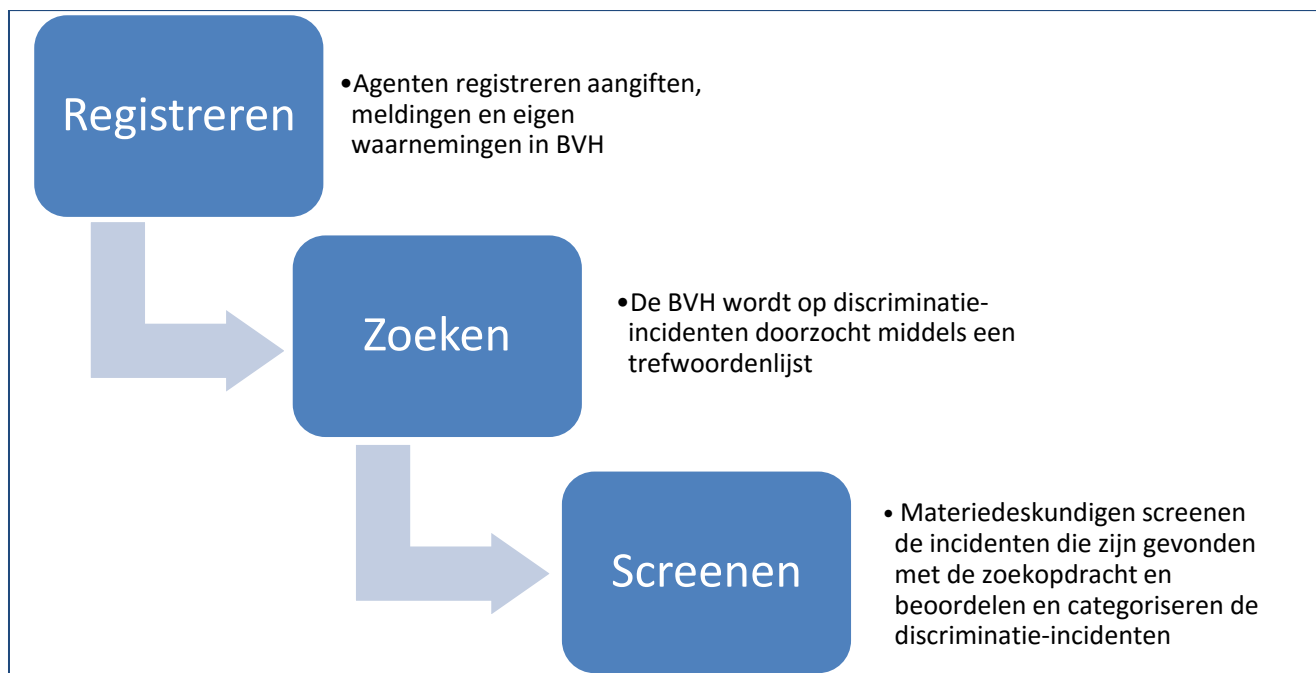
Totstandkoming van de politiecijfers in dit rapport

Voor de aanpak van de dataverzameling wordt een landelijke query (zoekopdracht) gedraaid op gegevens uit de BVH³⁰. De zoekopdrachten bestaan uit (combinaties van) trefwoorden waarmee alle documenten uit de BVH zijn doorzocht. De query is samengesteld op basis van de grondslagen voor discriminatie zoals die zijn genoemd in het Wetboek van Strafrecht: herkomst (ras), seksuele gerichtheid, geslacht, godsdienst, levensovertuiging en handicap. Door middel van filters zijn dubbele registraties (die op meerdere trefwoorden scoorden) verwijderd. Vervolgens zijn alle gevonden incidenten doorgelezen en door een kleine groep speciaal hiervoor getrainde *materiedeskundigen* beoordeeld op aanwezigheid van een discriminatoir element. Incidenten waar dit niet het geval was, zijn verwijderd en aan de overige incidenten is door de materiedeskundigen informatie toegevoegd over de discriminatiegrond en verschijningsvorm van discriminatie. Ook is gekeken of het incident al dan niet gericht is tegen een werknemer met een publieke taak. In figuur 1 is deze aanpak schematisch weergegeven.

Het resultaat van de query en screening is ingelezen in Excel. Dit databestand is verder bewerkt en ontdebeld en vormde uiteindelijk de basis voor de analyse in dit rapport. Het verkregen databestand is niet alleen gebruikt voor dit rapport met landelijke cijfers. Er zijn ook uitsplitsingen gemaakt op politie-eenhedeniveau (naar pleegplaats) ten behoeve van regionale rapportages over discriminatie.

³⁰ BVH staat voor Basis Voorziening Handhaving. Het bedrijfsprocessensysteem waarin de politie incidenten registreert en aangiften en meldingen opmaakt.

Figuur 1 Totstandkoming politiecijfers discriminatie

Verschillen data 2015-2016 en consequenties voor de vergelijkbaarheid

De politie heeft in 2014 een traject in gang gezet om discriminatie in de samenleving beter op te sporen en te registreren. In het kader van dit traject is in 2014 begonnen met de dataverzameling op landelijk niveau. Tot die tijd werd de BVH in elke politie-eenheid of voormalige politieregio regionaal doorzocht op mogelijke discriminatie-incidenten. De manier van zoeken en screenen verschilde van politie-eenheid tot politie-eenheid. Dit leidde tot regionale gegevens die lastig te vergelijken waren en die niet goed op waren te tellen tot een landelijk beeld. Bovendien verschilde de capaciteit per politie-eenheid om deze taak uit te voeren. Met de landelijke aanpak zijn deze verschillen verleden tijd. De nieuwe aanpak brengt wel de nodige uitdagingen met zich mee. In de afgelopen jaren en ook nu nog wordt het proces van dataverzameling zorgvuldig bekeken en waar mogelijk worden verbeteringen doorgevoerd. Dit betekent dat de data van jaar tot jaar op bepaalde punten van elkaar verschillen. De vergelijking tussen jaren maken we om die reden met de nodige kanttekeningen. Ook is er om die reden voor gekozen om de data van 2014 in dit rapport achterwege te laten. Alleen waar mogelijk en relevant is hier en daar een vergelijking opgenomen met het aantal registraties in 2014. In dit rapport zetten we de aantallen registraties in 2016 wel veelvuldig af tegen die van 2015, simpelweg omdat vergelijking perspectief biedt en de zeggingskracht van de cijfers vergroot. De belangrijkste verschillen in de data(verzameling) van 2016 ten opzichte van die van 2015 zijn in het kort:

- In 2015 zijn door een systeemfout in de laatste drie maanden van het jaar niet alle documenten uit de BVH gescreend. Dit is ondervangen met een correctiefactor³¹. In dit rapport zijn de gecorrigeerde aantallen gebruikt, tenzij anders is aangegeven.
- In 2016 is er door de materiedeskundigen meer informatie aan de geregistreerde discriminatie-incidenten toegevoegd dan in 2015 het geval was. Zo weten we van de

³¹ Omdat wel bekend was hoeveel documenten uit de BVH gescreend hadden moeten worden, is voor de laatste drie maanden van 2015 een correctiefactor toegepast aan de hand van het aantal documenten dat wel was gescreend en het aantal discriminatieregistraties dat dit had opgeleverd.

incidenten in 2016 op welke locatie de incidenten zich afspeelden en is er van de discriminatie-incidenten gericht tegen werknemers met een publieke taak nu onderscheid te maken naar type publieke taak.

B 1.2 Antidiscriminatievoorzieningen (ADV's)

Mensen die discriminatie hebben ervaren of hebben waargenomen kunnen hiervan melding maken of een klacht indienen bij een ADV. Sinds de introductie van de Wet Gemeentelijke Antidiscriminatievoorzieningen (Wga) in 2009 dient elke gemeente zijn burgers toegang te bieden tot een ADV. Over de ontvangen meldingen moeten gemeenten jaarlijks rapporteren aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Voor de rapportage over 2016 konden gemeenten wat die rapportage betreft voor het eerst volstaan door gegevens over de meldingen aan te leveren voor dit landelijke rapport.

Meldingen en klachten bij ADV's betreffen allerlei discriminatiegronden. Daarbij kan het zowel om gronden gaan die wettelijk zijn vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht of de gelijkebehandelingswetgeving (bijvoorbeeld ras of seksuele gerichtheid), als om gronden die niet in de wet zijn opgenomen (zoals uiterlijk). Meldingen kunnen betrekking hebben op een incident of situatie die tegen een persoon is gericht (de melder of iemand anders), maar ook op een gebeurtenis die niet tegen specifieke personen is gericht, zoals een artikel in de media of een regeling die voor een bepaalde groep nadelig uitpakt. Bij de registratie van meldingen en klachten bij ADV's staat het perspectief van de melder centraal. Van de geregistreerde meldingen en klachten bij een ADV is vaak niet juridisch of objectief aangetoond dat er sprake was van discriminatie.

De meeste ADV's registreren meldingen en klachten een speciaal daarvoor ontwikkeld registratieprogramma. Alle klachten en meldingen worden geregistreerd, tenzij onvoldoende gegevens beschikbaar zijn of de melding geen betrekking heeft op (ervaren) discriminatie. De meeste ADV's hebben een regionale functie, waarbij het werkgebied overlapt met een voormalige politieregio; daarnaast is er een aantal lokale ADV's. De regionale ADV's zijn zelfstandig en vormen gezamenlijk de Landelijke Vereniging tegen Discriminatie.

B 1.3 College voor de Rechten van de Mens (College)

Mensen die discriminatie hebben ervaren op school of bijvoorbeeld op hun werk, kunnen het College voor de Rechten van de Mens (voorheen de Commissie Gelijke Behandeling) verzoeken om een oordeel uit te spreken over de kwestie. Het College is bevoegd om situaties te toetsen aan de gelijkebehandelingswetgeving. Dit betekent dat de situatie waarover een oordeel wordt gevraagd betrekking moet hebben op de discriminatieterreinen en -gronden die in deze wetgeving zijn opgenomen. Als het College de klacht mag behandelen wordt een onderzoek gestart, waarna een zitting volgt en het College uitspraak doet en bepaalt of er al dan niet sprake is van discriminatie. Soms komt het niet tot een zitting, bijvoorbeeld omdat een verzoeker het verzoek intrekt. Alle verzoeken die het College ontvangt worden geregistreerd. In dit rapport zijn instroomcijfers van 2015 en 2016 van het College opgenomen. Voor meer informatie over de oordelen die door het College zijn uitgesproken, verwijzen we de lezer naar het jaarverslag van het College.

B 1.4 Meldpunt Internet Discriminatie (MiND)

Discriminerende uitingen op internet kunnen gemeld worden bij het gespecialiseerd meldpunt MiND. Via een digitaal meldformulier kunnen als discriminerend ervaren uitingen bij MiND onder de aandacht worden gebracht. MiND onderzoekt vervolgens of de uiting (nog) online staat en of deze strafbaar zou kunnen zijn op basis van artikel 137c t/m 137e van het Wetboek van Strafrecht en de bijbehorende jurisprudentie. Indien een uiting als mogelijk strafbaar wordt ingeschat, probeert MiND de uiting offline te krijgen door een verzoek hiertoe in te dienen bij de beheerder of moderator van de betreffende website. Als dat - ook na herhaald verzoek - niet gebeurt, doet de organisatie aangifte. Het OM kan besluiten hierop een strafrechtelijk onderzoek te starten. MiND registreert alle meldingen die zij ontvangt. In dit rapport wordt op verschillende plaatsen aan deze cijfers gerefereerd. In het jaarverslag van de organisatie is ook informatie beschikbaar over de uitingen die door MiND als mogelijk strafbaar zijn ingeschat, de acties die zijn ondernomen naar aanleiding van zulke uitingen en de resultaten daarvan.

BIJLAGE 2 – Tabellen

Overzicht van het totaal aantal discriminatieregistraties

Tabel 1 Overzicht van discriminatie-incidenten bij politie, meldingen bij ADV's en MDI/MiND en de verzoeken om een oordeel bij het College voor de Rechten van de Mens, 2015-2016

	2015	2016
Politie –discriminatie-incidenten	5.506	4.376
Politie –discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak	1.036	1.528
ADV's – meldingen	4.561	4.761
MDI – meldingen	933	541
MiND – meldingen	652	918
College voor de Rechten van de Mens – verzoeken om een oordeel	422	463

NB. In 2015 is er door een technische fout bij de geregistreerde discriminatie-incidenten van de politie met een correctiefactor gewerkt. De correctie betreft een deel van de data van de laatste drie maanden van 2015. In bovenstaande tabel is het gecorrigeerde aantal opgenomen. Exclusief de correctiefactor werden er in 2015 5.144 discriminatie-incidenten geregistreerd (in plaats van 5.506) en 969 discriminatie-incidenten tegen werknemers met een publieke taak (in plaats van 1.036). In onderstaande tabellen staan in lijn met het rapport *Discriminatiecijfers in 2015* de gecorrigeerde cijfers, tenzij anders is aangegeven.

NB2. De cijfers in dit rapport zijn afkomstig uit verschillende databronnen. Voor de politieregistraties is gebruikgemaakt van de daartoe opgestelde databestanden (zie bijlage 1 voor de toelichting). De ADV-cijfers zijn voor dit rapport aangeleverd door de ADV's. Door data beschikbaar te stellen voor deze rapportage, konden ADV's in 2016 voldoen aan de rapportageverplichting in het kader van de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen. De cijfers van het College voor de Rechten van de Mens, MiND en MDI zijn overgenomen uit de jaarverslagen van deze organisaties. De cijfers van 2015 zijn overgenomen uit de voorganger van dit rapport: *Discriminatiecijfers in 2015*.

Discriminatiegrond

Tabel 2 Discriminatie-incidenten politie naar discriminatiegrond in 2015-2016³²

	2015		2016	
	Aantal (excl. correctie)	% (excl. correctie)	Aantal	%
Antisemitisme³³	428	8%	335	8%
Geslacht	109	2%	34	1%
Godsdienst	462	9%	371	8%
<i>(Waarvan tegen moslims)³⁸</i>	<i>(439)</i>	<i>(9%)</i>	<i>(352)</i>	<i>(8%)</i>
Handicap	61	1%	27	1%
Herkomst	2215	43%	1723	39%
Levensovertuiging	3	0%	1	0%
Seksuele gerichtheid	1574	31%	1295	30%
Onbekend/Overig	638	12%	751	17%

Tabel 3 ADV-meldingen naar discriminatiegrond in 2015-2016³⁴

	2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%
Antisemitisme	104	2%	122	3%
Arbeidscontract	24	1%	19	0%
Arbeidsduur	8	0%	8	0%
Burgerlijke staat	27	1%	21	0%
Geslacht	388	9%	403	8%
Godsdienst	399	9%	350	7%
<i>(waarvan tegen moslims)</i>	<i>(240)</i>	<i>(5%)</i>	<i>(250)</i>	<i>(5%)</i>
Handicap/chronische ziekte	393	9%	404	8%
Herkomst	1965	43%	2001	42%
Leeftijd	564	12%	499	10%
Levensovertuiging	13	0%	15	0%
Nationaliteit	162	4%	122	3%
Politieke gezindheid	14	0%	149	3%
Seksuele gerichtheid	202	4%	380	8%
Overig/niet-wettelijk	490	11%	536	11%

³² De percentages zijn berekend over het totaal aantal registraties en niet over het totaal aantal geregistreerde gronden. Per incident kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd, waardoor de optelsom van de percentages hoger dan 100% kan zijn.

³³ Antisemitische incidenten vallen juridisch gezien onder discriminatie op grond van herkomst en/of onder discriminatie op grond van godsdienst. Omdat dit onderscheid bij de registratie lastig is te maken, is ervoor gekozen om antisemitisme apart weer te geven. Voor discriminatie van moslims is in de maatschappij en politiek in toenemende mate aandacht. Gezien de stijging van het aantal registraties en omdat zo'n groot deel van de incidenten met de discriminatiegrond godsdienst betrekking heeft op het islamitische geloof is ook dit deel van de incidenten apart inzichtelijk gemaakt.

³⁴ De percentages zijn berekend over het totaal aantal meldingen. Per melding kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd, waardoor de optelsom van de percentages hoger dan 100% kan zijn.

Wijze van discriminatie

Tabel 4 Discriminatie-incidenten politie naar wijze van discriminatie in 2015-2016³⁵

	2015		2016	
	Aantal (excl. correctie)	% (excl. correctie)	Aantal	%
Bedreiging	223	4%	140	3%
Belediging	3956	71%	3300	75%
Mishandeling	174	3%	264	6%
Opruiing	90	2%	38	1%
Uitsluiting	104	2%	57	1%
Vernieling	844	15%	811	19%
Overig	29	1%	12	0%
Onbekend	-	-	25	1%

Tabel 5 ADV-meldingen naar wijze van discriminatie in 2015-2016³⁶

	2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%
Bedreiging	96	2%	154	3%
Geweld	94	2%	108	2%
Omstreden behandeling	3033	66%	2863	60%
Vernieling	35	1%	-	-
Vijandige bejegening	1556	34%	1766	37%
Overig/onbekend	164	4%	183	4%

³⁵ Percentages zijn berekend over het totaal aantal discriminatie-incidenten in dat jaar. Per incident kunnen meerdere wijzen van discriminatie zijn geregistreerd, waardoor de optelsom van de percentages hoger dan 100% kan zijn.

³⁶ Percentages zijn berekend over het totaal aantal meldingen. Per melding kunnen meerdere wijzen van discriminatie zijn geregistreerd. De optelsom van de percentages kan daardoor hoger dan 100% zijn.

Locatie / Maatschappelijk terrein

Tabel 6 Discriminatie-incidenten politie naar locatie in 2016³⁷

	2016	
	Aantal	%
Commerciële dienstverlening	128	3%
Directe woonomgeving	1052	24%
Gebedshuis	74	2%
Homo-ontmoetingsplek	2	0%
Horeca/festival/uitgaan	171	4%
Openbaar vervoer	58	1%
Openbare weg	2023	46%
Recreatie	4	0%
School	166	4%
Sociale media	366	8%
Sportcomplex	97	2%
Werkgerelateerd	148	3%
Overig	28	1%
Onbekend	59	1%

Tabel 7 ADV-meldingen naar maatschappelijk terrein in 2015-2016³⁸

	2015		2016	
	Aantal	%	Aantal	%
Arbeidsmarkt	1437	32%	1262	27%
Buurt/wijk	410	9%	428	9%
Collectieve voorzieningen	564	12%	527	11%
Commerciële dienstverlening	467	10%	447	9%
Horeca/amusement	164	4%	205	4%
Huisvesting	142	3%	132	3%
Media en reclame	165	4%	170	4%
Onderwijs	326	7%	292	6%
Openbare ruimte	255	6%	279	6%
Politie/justitie	176	4%	167	4%
Privésfeer	69	2%	69	1%
Publieke/politieke opinie	158	3%	512	11%
Sport/recreatie	113	2%	144	3%
Overig	104	2%	158	3%
Onbekend	-	-	8	0%

³⁷ In 2015 was er geen informatie over de locatie van het incident beschikbaar.

³⁸ De percentages zijn berekend over het totaal aantal meldingen. Per melding kunnen meerdere terreinen zijn geregistreerd. De optelsom van de percentages kan daardoor hoger zijn dan 100%.

Werknemers publieke taak

Tabel 8 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak, naar type in 2016³⁹

	2016	
	Aantal	%
Ambulance	2	0%
Brandweer	2	0%
Openbaar vervoer	78	5%
Politie	1391	91%
Overig	55	3%
Totaal	1528	100%

Tabel 9 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar discriminatiegrond in 2015-2016

	2015		2016	
	Aantal (excl. correctie)	%	Aantal	%
Antisemitisme	109	11%	549	36%
Geslacht	17	2%	7	0%
Godsdienst	17	2%	13	1%
Handicap	21	2%	19	1%
Herkomst	120	12%	187	12%
Seksuele gerichtheid	685	71%	815	53%
Onbekend/overig	3	0%	6	0%

Tabel 10 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak naar wijze van discriminatie in 2016

	2016	
	Aantal	%
Bedreiging	22	1%
Belediging	1501	98%
Mishandeling	13	1%
Opruiing	2	0%
Vernieling	9	0%
Onbekend/overig	4	0%

³⁹ Deze informatie was in 2015 niet beschikbaar.

Verdeling naar politie-eenheid

Tabel 11 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid en naar aantal per 1.000 inwoners in 2015-2016

	Aantal inwoners ⁴⁰	2015		2016	
		Aantal	Per 1.000 inwoners	Aantal	Per 1.000 inwoners
Amsterdam	1.008.808	633	0,63	485	0,48
Den Haag	1.836.384	648	0,35	512	0,28
Limburg	1.118.054	268	0,24	184	0,16
Midden-Nederland	1.911.552	622	0,33	559	0,29
Noord-Holland	1.506.815	398	0,26	406	0,27
Noord-Nederland	1.719.039	597	0,35	378	0,22
Oost-Brabant	1.398.196	375	0,27	291	0,21
Oost-Nederland	3.167.052	791	0,25	800	0,25
Rotterdam	1.764.400	549	0,31	463	0,26
Zeeland-West-Brabant	1.471.846	677	0,46	298	0,20
Landelijk totaal	16.902.146	5.506 ⁴¹	0,33	4.376	0,26

Tabel 12 ADV-meldingen per politie-eenheid en naar aantal per 1.000 inwoners in 2015-2016

	2015		2016	
	Aantal	Per 1.000 inwoners	Aantal	Per 1.000 inwoners
Amsterdam	633	0,63	801	0,79
Den Haag	486	0,26	491	0,27
Limburg	236	0,21	256	0,23
Midden-Nederland	672	0,35	631	0,33
Noord-Holland	330	0,22	380	0,25
Noord-Nederland	457	0,27	464	0,27
Oost-Brabant	168	0,12	173	0,12
Oost-Nederland	839	0,26	742	0,23
Rotterdam	468	0,27	534	0,30
Zeeland-West-Brabant	302	0,21	289	0,20
Landelijk totaal	4.561	0,27	4.761	0,28

⁴⁰ Voor het aantal inwoners per politie-eenheid is www.regioatlas.nl/kaarten gebruikt, het landelijke totaal is gebaseerd op de optelsom van de inwoneraantallen van de politie-eenheden.

⁴¹ Dit totaal is berekend met de correctiefactor voor het totaal van 5.144. De afzonderlijke gecorrigeerde totalen van de eenheden tellen op tot 5.558.

Tabel 13 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar discriminatiegrond in 2016⁴²

	Antisemitisme	Geslacht	Godsdienst	Godsdienst- (Godsdienst- moslims)	Handicap	Herkomst	Seksuele gerichtheid	Onbekend
Amsterdam	40	7	43	(42)	1	223	185	27
Den Haag	54	4	54	(52)	2	213	126	68
Limburg	12	0	13	(13)	0	55	61	43
Midden-Nederland	39	6	67	(65)	7	236	152	81
Noord-Holland	29	3	39	(36)	5	166	107	88
Noord-Nederland	15	2	17	(16)	1	118	124	107
Oost-Brabant	17	0	16	(15)	0	82	94	82
Oost-Nederland	40	6	69	(65)	11	359	206	140
Rotterdam	77	6	28	(26)	0	164	148	52
Zeeland-West-Brabant	12	0	25	(22)	0	107	92	63

Tabel 14 ADV-meldingen per politie-eenheid naar discriminatiegrond in 2016⁴³ DEEL 1

	Antisemitisme	Arbeidscontract	Arbeidsduur	Burgerlijke staat	Geslacht	Godsdienst	Godsdienst – moslims)	Handicap/chronische ziekte	Herkomst
Amsterdam	45	0	0	1	52	46	(39)	50	310
Den Haag	9	3	0	3	42	45	(37)	40	260
Limburg	2	0	0	1	28	15	(11)	26	102
Midden-Nederland	16	3	1	5	59	62	(38)	54	266
Noord-Holland	10	0	2	0	32	23	(15)	24	178
Noord-Nederland	10	1	0	3	48	27	(20)	44	188
Oost-Brabant	2	7	4	5	20	18	(14)	22	44
Oost-Nederland	14	2	0	3	58	56	(44)	81	303
Rotterdam	9	2	0	0	31	42	(25)	34	236
Zeeland-West-Brabant	5	1	1	0	33	16	(7)	29	114

⁴² Per incident kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd. De grond levensovertuiging is vanwege het kleine aantal incidenten niet in deze tabel opgenomen.

⁴³ Per melding kunnen meerdere discriminatiegronden zijn geregistreerd.

	Leeftijd	Levensovertuiging	Nationaliteit	Politieke gezindheid	Seksuele gerichtheid	Overig/niet-wettelijk
Amsterdam	37	1	9	14	169	67
Den Haag	34	1	20	8	23	35
Limburg	43	0	3	1	15	35
Midden-Nederland	114	2	9	9	24	64
Noord-Holland	30	3	22	13	20	32
Noord-Nederland	40	1	22	3	48	86
Oost-Brabant	17	2	2	1	7	30
Oost-Nederland	103	3	24	8	37	94
Rotterdam	39	1	1	91	23	47
Zeeland-West-Brabant	42	1	10	1	14	46

Tabel 15 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar wijze van discriminatie in 2016⁴⁴

	Bedreiging	Belediging	Mishandeling	Opruiing	Uitsluiting	Vernieling	Overig/onbekend
Amsterdam	24	405	47	10	10	45	3
Den Haag	23	342	31	11	5	95	22
Limburg	0	142	7	0	0	36	0
Midden-Nederland	35	428	44	5	13	97	1
Noord-Holland	25	297	27	2	4	92	3
Noord-Nederland	4	254	21	0	3	103	1
Oost-Brabant	0	212	6	0	0	71	2
Oost-Nederland	29	603	50	6	22	165	1
Rotterdam	0	388	16	1	0	56	2
Zeeland-West-Brabant	0	229	15	3	0	51	2

⁴⁴ Per incident kunnen meerdere wijzen van discriminatie zijn geregistreerd.

Tabel 16 ADV-meldingen per politie-eenheid naar wijze van discriminatie in 2016⁴⁵

	Bedreiging	Geweld	Omstreden behandeling	Vijandige bejegening	Overig/ onbekend
Amsterdam	16	18	324	406	37
Den Haag	5	13	293	202	8
Limburg	15	8	180	65	4
Midden-Nederland	21	19	479	198	6
Noord-Holland	19	4	217	125	20
Noord-Nederland	18	26	298	187	10
Oost-Brabant	1	3	125	50	11
Oost-Nederland	21	9	502	210	41
Rotterdam	33	7	251	243	29
Zeeland-West-Brabant	5	1	194	80	17

Tabel 17 Discriminatie-incidenten politie per politie-eenheid naar locatie in 2016

	Commerciële discriminatie	Directe woonomgeving	Gebedshuis	Homo-ontmoetingsplek	Horeca	Openbaar vervoer	Openbare weg	Recreatie	School	Sociale media	Sportcomplex	Werkgerelateerd	Overig/onbekend
Amsterdam	21	92	2	1	24	17	261	0	13	25	9	16	4
Den Haag	13	177	12	1	18	7	157	3	24	40	11	30	19
Limburg	7	55	8	0	3	0	57	0	12	24	8	10	0
Midden-Nederland	18	103	11	0	23	12	298	0	24	40	3	10	17
Noord-Holland	17	66	5	0	15	2	237	0	13	26	5	9	11
Noord-Nederland	7	106	3	0	15	5	168	1	22	26	10	10	5
Oost-Brabant	5	85	12	0	17	1	98	0	11	36	11	13	2
Oost-Nederland	18	140	11	0	34	9	484	0	17	42	7	14	24
Rotterdam	12	140	8	0	13	3	153	0	15	60	31	25	3
Zeeland-West-Brabant	10	88	2	0	9	2	110	0	15	47	2	11	2

⁴⁵ Per melding kunnen meerdere wijzen van discriminatie zijn geregistreerd.

Tabel 18 ADV-meldingen per politie-eenheid naar maatschappelijk terrein in 2016⁴⁶ DEEL 1

	Arbeidsmarkt	Buurt/wijk	Collectieve voorzieningen	Commerciële dienstverlening	Horeca	Huisvesting	Media en reclame
Amsterdam	149	41	59	80	35	16	28
Den Haag	130	41	58	49	19	11	4
Limburg	89	26	42	19	8	12	8
Midden-Nederland	233	46	58	69	31	18	48
Noord-Holland	101	57	27	32	9	3	17
Noord-Nederland	103	53	62	59	31	12	23
Oost-Brabant	41	21	19	15	4	3	1
Oost-Nederland	218	53	100	58	37	34	19
Rotterdam	130	65	53	43	12	15	14
Zeeland-West-Brabant	68	25	49	23	19	8	8

DEEL 2

	Onderwijs	Openbare ruimte	Politie/justitie	Privésfeer	Publieke/politieke opinie	Sport/recreatie	Overig/onbekend
Amsterdam	43	53	24	9	243	9	12
Den Haag	34	22	28	6	69	17	3
Limburg	9	14	6	5	14	4	0
Midden-Nederland	54	44	22	2	11	15	11
Noord-Holland	24	21	17	3	36	8	25
Noord-Nederland	28	46	9	8	13	11	8
Oost-Brabant	7	7	4	8	11	5	17
Oost-Nederland	59	35	24	9	41	45	15
Rotterdam	24	26	21	11	53	18	56
Zeeland-West-Brabant	10	11	12	8	21	12	19

⁴⁶ Per melding kunnen meerdere maatschappelijke terreinen zijn geregistreerd.

Tabel 19 Discriminatie-incidenten politie van werknemers publieke taak per politie-eenheid in 2015-2016

	2015	2016
Amsterdam	132	144
Den Haag	154	359
Limburg	28	44
Midden-Nederland	121	175
Noord-Holland	92	83
Noord-Nederland	106	97
Oost-Brabant	51	90
Oost-Nederland	113	180
Rotterdam	122	258
Zeeland-West-Brabant	132	98

Randstad versus buiten de Randstad

Tabel 20 Totaal aantal discriminatie-incidenten politie en ADV-meldingen in de Randstad en buiten de Randstad in 2016

	Randstad		Buiten de Randstad	
	Aantal	Per 1.000 inwoners	Aantal	Per 1.000 inwoners
Discriminatie-incidenten politie	2425	0,30	1951	0,22
ADV-meldingen	2837	0,35	1924	0,22

Tabel 21 Discriminatie-incidenten politie in de Randstad en buiten de Randstad naar discriminatiegrond in 2016⁴⁷

	Randstad		Buiten de Randstad	
	Aantal	%	Aantal	%
Antisemitisme	239	10%	96	5%
Geslacht	26	1%	8	0%
Godsdienst	231	10%	140	7%
<i>(Waarvan tegen moslims)</i>	<i>(221)</i>	<i>(9%)</i>	<i>(131)</i>	<i>(7%)</i>
Handicap	15	1%	12	1%
Herkomst	1002	41%	721	37%
Levensovertuiging	1	0%	0	0%
Seksuele gerichtheid	718	30%	577	30%
Onbekend/Overig	316	13%	435	22%

⁴⁷ Zie de voetnoten bij tabel 2

Tabel 22 ADV-meldingen in de Randstad en buiten de Randstad naar discriminatiegrond in 2016⁴⁸

	Randstad		Buiten de Randstad	
	Aantal	%	Aantal	%
Antisemitisme	89	3%	33	2%
Arbeidscontract	8	0%	11	1%
Arbeidsduur	3	0%	5	0%
Burgerlijke staat	9	0%	12	1%
Geslacht	216	8%	187	10%
Godsdienst	218	8%	132	7%
<i>(waarvan tegen moslims)</i>	<i>(154)</i>	<i>(5%)</i>	<i>(96)</i>	<i>(5%)</i>
Handicap/chronische ziekte	202	7%	189	10%
Herkomst	1250	44%	751	39%
Leeftijd	254	9%	245	13%
Levensovertuiging	8	0%	17	1%
Nationaliteit	61	2%	61	3%
Politieke gezindheid	135	5%	14	1%
Seksuele gerichtheid	259	9%	121	6%
Overig, niet-wettelijk	235	8%	279	15%
Onbekend	10	0%	10	1%

⁴⁸ Zie de voetnoten bij tabel 3